

ALTErrA

WAGENINGEN UR

Kaderrichtlijn Water en waterafhankelijke EHS

De actuele toestand van de onderlinge afstemming

Alterra-rapport 1997
ISSN 1566-7197

K. Didden en P.F.M. Verdonchot

Kaderrichtlijn Water en waterafhankelijke EHS

Kaderrichtlijn Water en waterafhankelijke EHS

De actuele toestand van de onderlinge afstemming

K. Didderen

P.F.M. Verdonschot

Alterra-rapport 1997

Alterra, Wageningen, 2010

REFERAAT

Didderen, K., P.F.M. Verdonchot, 2010. *Kaderrichtlijn Water en waterafhankelijke EHS: de actuele toestand van de onderlinge afstemming*. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1997. 93 blz.; 11 fig.; 7 tab.; .62 ref.

Zowel de EHS (Ecologische Hoofdstructuur) als de KRW (Kaderrichtlijn Water) dragen bij aan het behoud en het versterken van de biodiversiteit in watersystemen. De centrale vraag in dit rapport is of er voldoende aandacht wordt besteed aan de afstemming van de KRW en de EHS. Waterplannen en ervaringen van experts zijn gebruikt om tot een overzicht van de stroomlijning en de knelpunten bij de afstemming van EHS en KRW te komen. De KRW draagt bij aan de morfologische behoeften van aquatische ecosystemen in de EHS, vooral voor grote wateren. De KRW-maatregelen zijn echter niet voldoende voor de verbetering van de oppervlaktewaterkwaliteit, de verbetering van grondwaterkwantiteit en -kwaliteit en het herstel van natuurwaarden in kleine wateren. Bij de uitvoering van de KRW-maatregelen en de afstemming met de EHS die daarbij op projectniveau zal plaatsvinden zijn verschillende punten van belang die extra aandacht verdienen.

Trefwoorden: EHS, KRW, beekherstel, waterkwaliteit, kaderrichtlijn water, ecologische hoofdstructuur

ISSN 1566-7197

Dit rapport is gratis te downloaden van www.alterra.wur.nl (ga naar 'Alterra-rapporten'). Alterra verstrekt geen gedrukte exemplaren van rapporten. Gedrukte exemplaren zijn verkrijgbaar via een externe leverancier. Kijk hiervoor op www.boomblad.nl/rapportenservice.

© 2010 Alterra

Postbus 47; 6700 AA Wageningen; Nederland

Tel.: (0317) 480700; fax: (0317) 419000; e-mail: info.alterra@wur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden veelelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Woord vooraf	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	15
1.1 Aanleiding	15
1.2 Achtergrond	15
1.2.1 KRW	15
1.2.2 Stroomgebiedbeheerplannen	16
1.2.3 KRW-doelen	17
1.2.4 KRW-maatregelen	17
1.3 EHS	17
1.3.1 EHS-doelen	18
1.4 Projectdoelstelling	19
1.5 Leeswijzer	19
2 Werkwijze	21
2.1 Afstemming - stroomlijning en knelpunten	21
2.2 Afbakening	23
3 Stroomlijning	25
3.1 Compatibiliteit studies	25
3.2 Vermelding Natura 2000 en EHS in waterplannen	25
3.3 Bestuurlijke stroomlijning EHS en KRW	29
3.4 Effecten KRW - Milieueffect rapportage	31
3.5 Samenvatting	31
4 Analyse waterplannen -Algemene knelpunten	33
4.1 Kleine wateren in de KRW	33
4.2 Niet-natuurlijke status KRW-waterlichamen	35
4.3 Doelen en maatregelen Register Beschermde Gebieden	36
4.4 Maatregelen en doelen overige EHS in waterplannen	36
4.5 Grondwaterkwantiteit voor EHS-natuur en KRW	37
4.6 Vermelding tegenstrijdigheden EHS en KRW	37
4.7 Knelpunten in eerdere reviews van waterplannen	38
4.7.1 Watercondities voor beschermde natuurgebieden in de ontwerp-waterplannen 2010-2015	38
4.7.2 Review van het ontwerp-Nationaal Waterplan	39
4.8 Samenvatting	40
5 Analyse waterplannen - doelen	41
5.1 Beleidsachtergronden doelen	41
5.2 GET en GEP	41
5.3 Ecologische toestand versus natuurdoelen	44

6	Analyse waterplannen - maatregelen	45
6.1	SGBP-maatregelen	45
6.2	Maatregelen Waterbeheerplannen	46
6.3	Alternatieven en niet uitgevoerde maatregelen i.v.m. 'significante schade'	47
7	Expert evaluatie - Afstemming	49
7.1	Afstemming	49
7.2	Verschil in proces EHS en Natura 2000	51
8	Expert evaluatie - KRW maatregelen vs. EHS behoeften	53
8.1	Overeenkomsten tussen KRW en EHS	53
8.2	Hydrologische aspecten	54
8.3	Morfologische aspecten	55
8.4	Nutriënten aspecten	56
8.5	Mogelijke additionele maatregelen	57
8.6	Kennishiaten	58
9	Expert evaluatie - Aandachtspunten voor KRW-uitvoering	61
9.1	Nadere afstemming	61
9.2	Grondverwerving	62
9.3	Begrenzing watersysteem	63
9.4	Aanpak diffuse bronnen	63
9.5	Uitstraling en vernattingschade-compensatie	64
9.6	Belang van haarvaten	64
9.7	Klimaatverandering	65
9.8	Financiële middelen	65
10	Conclusies	67
10.1	Vermelding EHS in waterplannen	67
10.2	Knelpunten	67
10.3	Expert evaluatie - Afstemming KRW en EHS	68
10.4	Expert evaluatie - EHS versus Natura 2000	69
10.5	Expert evaluatie - KRW maatregelen vs EHS behoeften	69
10.6	Expert evaluatie - Aandachtspunten voor KRW uitvoering	71
	Termen en afkortingen	75
	Literatuur	77
	Bijlage 1 Uitschieters doelen totaal N en P	83
	Bijlage 2 SGP Maatregelen	85
	Bijlage 3 Vermelding EHS en N2000 in waterplannen	87

Woord vooraf

Zowel de EHS (Ecologische Hoofdstructuur) als de KRW (Kaderrichtlijn Water) dragen bij aan het behoud en het versterken van de biodiversiteit in watersystemen.

De implementatie van de KRW is in volle gang en in 2009 waren de inspanningen gericht op het eerste Stroomgebiedbeheerplan (SGBP) dat de autoriteiten gezamenlijk, elke zes jaar te beginnen met 2009, moeten vaststellen. Doelen en maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van watersystemen staan daarbij centraal. Om maximale synergie van het natuurbeleid en waterbeleid te bereiken is in dit proces vanaf een vroeg stadium aandacht besteed aan de afstemming van KRW en Natura 2000.

De vraag is echter of er ook aandacht wordt besteed aan afstemming van de KRW en de overige EHS. Het ministerie van LNV, Directie Natuur, heeft Alterra daarom verzocht om een overzicht te maken van de synergie enerzijds en de grootste knelpunten anderzijds, wanneer effecten van KRW-maatregelen op de waterafhankelijke natuur in de Ecologische Hoofdstructuur in kaart wordt gebracht.

Dit rapport is tot stand gekomen met bijdragen van ervaringsdeskundigen: Camiel Aggenbach (KWR/Staatsbosbeheer), Marinka Amesz (Waternet/AGV), Fred van den Brink (Provincie Limburg), Mike Dijkstra (Hoogheemraadschap van Rijnland), Rob van Dongen (Waterschap Regge en Dinkel), Gert van Ee (Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier), Marieke van Gerven (DLG), Harm Janssen (DLG Zuid-Holland), Mirja Kits (Waterschap Aa en Maas), Roelof Klem (Provincie Overijssel), Corné de Leeuw (DLG Overijssel), Ad Mol (Provincie Noord-Brabant), Gerda van Roode (Waterschap de Dommel), Petra Schep (Waterschap Groot Salland), Peter-Paul Schollema (Waterschap Hunze en Aa's), Teun Spek (Provincie Gelderland), Nicko Straathof (Natuurmonumenten), Rinke van Veen (Provincie Drenthe), Gert Jan van der Veen (Waterschap Rijn en IJssel) en Hans Wolf (Provincie Groningen).

Daarnaast zijn de LNV-contactpersonen belangrijk geweest voor de begeleiding van het project: Jeanine Elbersen, Hilde Visser, Siep Groenen Marieke van Gerven.

Tot slot bedanken we Martin van den Hoorn en Michiel Kiers (Alterra) voor hun bijdragen aan dit rapport.

Samenvatting

Zowel de EHS (Ecologische Hoofdstructuur) als de KRW (Kaderrichtlijn Water) dragen bij aan het behoud en het versterken van de biodiversiteit in watersystemen. De implementatie van de KRW is in volle gang en gericht op het eerste Stroomgebiedbeheerplan (SGBP) dat de overheden gezamenlijk, elke zes jaar te beginnen met 2009, moeten opstellen. Doelen en maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van watersystemen staan daarbij centraal.

Om maximale synergie tussen het natuurbeleid en waterbeleid te bereiken wordt in dit proces aandacht besteed aan de afstemming tussen KRW en Natura 2000 (Europees natuurbeleid, instandhoudingsdoelen), maar onbekend is hoeveel aandacht uitgaat naar de afstemming tussen KRW en EHS (nationaal natuurbeleid, doelen van Natuurdoeltypen).

Het project heeft vijf doelstellingen:

1. Het genereren van een overzicht van de huidige stroomlijning bij de afstemming tussen KRW en EHS in de waterplannen.
2. Het genereren van een overzicht van de huidige knelpunten bij de afstemming tussen KRW en EHS in de waterplannen.
3. Expert-evaluatie van de toestand van de huidige afstemming tussen de KRW en EHS.
4. Expert-evaluatie van effecten KRW-maatregelen op aquatische Natuurdoeltypen binnen de EHS. Beantwoorden van de vraag waar de voorgestelde KRW-maatregelen strijdig zullen zijn of naar verwachting niet zullen leiden tot de gewenste water(afhankelijke) natuurwaarden in de EHS.
5. Het inzichtelijk maken van de aandachtspunten die belangrijk zijn bij de uitwerking van de KRW in relatie tot EHS-doelen.

Vermelding EHS in waterplannen

De Natura 2000-gebieden zijn opgenomen in het Register Beschermd Gebieden van de KRW. Voor de wateren in deze gebieden dienen doelen en maatregelen geformuleerd te worden. Voor de concrete grond- en oppervlaktewater-maatregelen in deze gebieden wordt in de waterplannen van alle provincies doorverwezen naar de nog op te stellen beheerplannen van Natura 2000. Het opnemen van resultaatplichtige maatregelen voor deze gebieden is zodoende uitgesteld tot de volgende ronde SGBP's. Hierop zijn enkele uitzonderingen (bv. verdrogingsbestrijding Drentsche Aa, watercondities vennen Grootte Meer).

Het belang van de afstemming van de EHS en KRW is in sommige plannen genoemd. Ook zijn er, los van de KRW, soms beleid en extra maatregelen geformuleerd voor wateren in de EHS. Deze maatregelen zijn niet resultaatplichtig. Geconcludeerd kan worden dat de afstemming met de KRW in de waterplannen vooral gericht is op afstemming met de gewenste condities voor Natura 2000-gebieden. Deze afstemming is niet tijdig gerealiseerd en voor het merendeel zijn

additioneel benodigde maatregelen niet opgenomen in de SGBP's. Voor de overige EHS heeft in het huidige KRW-proces nauwelijks en ongestructureerd afstemming plaatsgevonden en zijn er weinig additionele maatregelen geformuleerd.

Het strekt tot de aanbeveling om in voorbereiding van een volgende ronde SGBP's en waterplannen tijdig de afstemming van water en natuur op de agenda te krijgen. Bovendien is het aan te raden gericht een paragraaf te wijden aan de benodigde watercondities van de EHS en de daarvoor benodigde afstemming met de KRW en de behoefte van additionele maatregelen.

Knelpunten waterplannen

De knelpunten die optreden wanneer KRW-doelen en maatregelen worden vergeleken met EHS-behoeften hebben betrekking op:

1. Het ontbreken van kleine wateren in de KRW.
Door de nadruk op de (grote) waterlichamen blijven veel interessante kleine wateren die beperkt zijn in oppervlak, onderbelicht. Beleid en maatregelen voor deze wateren moeten voor een groot deel apart van het KRW-spoor geformuleerd worden.
2. De niet-natuurlijke status van 99% van de Nederlandse KRW-waterlichamen.
Een niet-natuurlijke status in de KRW leidt in veel gevallen tot doelverlaging. Zo is voor meer dan 60% van de wateren in de EHS het doel voor de biologische kwaliteitselementen lager dan de Goede Ecologische Toestand. De vraag is of met deze verlaagde doelen aan de randvoorwaarden van de water(afhankelijke) EHS voldaan kan worden. Er is bij het afleiden van de doelen meestal geen rekening gehouden met de behoeften vanuit EHS natuur.
3. De KRW-maatregelen gericht op inrichting van oppervlaktewateren.
Er is een sterke nadruk op inrichtingsmaatregelen. De waterkwaliteit, die van groot belang is voor waterafhankelijke EHS, krijgt door deze scheve verdeling van maatregelen weinig aandacht. Daarnaast is het aantal maatregelen ter verbetering van grondwaterkwantiteit en -kwaliteit in de KRW gering. De behoeften die voortvloeien vanuit de EHS zijn voor een groot deel gekoppeld aan grondwaterkwantiteit en -kwaliteit.

Expert evaluatie - afstemming

De ervaring is dat bij het invullen van de KRW in veel regio's weinig rekening is gehouden met het natuurbeleid. EHS en KRW volgen daar hun eigen spoor. Waternatuur heeft te lijden onder de sectorale benadering van water en natuur. Landelijk coördinatie en afstemming van ministeries van VROM, LNV en VenW met betrekking tot de procedures en planning voor waternatuur en alle opgaven hierbinnen (KRW, WB21, GGOR, TOP, Natura 2000, EHS) dragen bij aan een meer integrale aanpak van waternatuur.

De verwachting is dat afstemming vooral op projectniveau gaat en moet plaatsvinden.

Afstemming op projectniveau is gebaat bij:

- Duidelijke regie vanuit de provincies.
- Vooraf gerealiseerde afstemming met betrekking tot het onderwerp waternatuur.
- Keuzes voor functies wanneer opgaven niet verenigbaar zijn.
- Flexibiliteit wanneer beleid wordt vertaald naar planvorming.
- Aandacht voor het onderscheid tussen systeemherstel en soortbescherming.

Expert evaluatie – KRW-maatregelen en EHS-behoeften

- KRW levert plus voor EHS.

Het merendeel van de respondenten geeft aan dat de KRW-maatregelen bijdragen aan de ecologische kwaliteit van wateren en dus aan de behoeften van de EHS. Wel is de vraag of de KRW-maatregelen voldoende zijn en ver genoeg gaan om te voorzien in de EHS-behoeften.

- KRW-oppervlaktewater, EHS-grondwater.

De KRW-maatregelen zijn vooral gericht op oppervlaktewaterkwaliteit en -inrichting, terwijl de behoeften vanuit de EHS breder zijn, met grondwaterkwantiteit als belangrijkste component voor waterafhankelijke terrestrische natuurdoelen.

- Nadruk op grote wateren in KRW.

Door de KRW is er een sterke nadruk komen te liggen op de KRW-waterlichamen. Het gevolg van de nadruk op waterlichamen is dat veel wateren in de EHS door hun geringe omvang geen onderdeel zijn van de KRW en bovendien naar de achtergrond verdwijnen. Dit is ongewenst, omdat veel bijzondere natuur zich bevindt in de kleine wateren (bronnen, bovenlopen, vennen).

- Verschillen.

Verschillen tussen KRW-maatregelen en EHS-behoeften hebben vooral betrekking op de hydrologische en nutriënten-behoeften van de EHS.

KRW-maatregelen hebben vooral betrekking op oppervlaktewateren. Indirect beïnvloeden deze maatregelen echter de grondwaterstand in aanliggende EHS-gebieden. Hier is niet altijd rekening mee gehouden.

De KRW-doelen en -maatregelen voor de chemische (nutriënten) toestand van grond- en oppervlaktewaterlichamen zijn niet gebaseerd op of afgestemd met behoeften vanuit de EHS. KRW-maatregelen met betrekking tot een vermindering van deze nutriëntenbelasting zijn nauwelijks opgenomen, er wordt doorverwezen naar de aanscherping van generiek beleid. Dit levert volgens experts een groot knelpunt op voor het voorzien in de behoeften van de EHS, nu maar ook in de verre toekomst (na-ijl effect). Men hoopt dat de KRW alsnog een stimulans zal zijn voor het nemen van extra generieke maatregelen ter verbetering van de waterkwaliteit.

- Additionele maatregelen.

Sommige maatregelen (bv. natuurlijk peilbeheer) zijn momenteel niet opgenomen in de KRW in verband met hun invloed op andere functies. Daarnaast wordt monitoring gezien als een rijksaak, omdat regionale budgetten ontoereikend zijn.

- Kennishiaten.

Kennishiaten die meerdere keren zijn genoemd hebben betrekking op (regionale) kennis over en effecten van maatregelen, klimaatverandering en de beschikbaarheid van al aanwezige kennis. Kennisontwikkeling zal bijdragen aan een betere uitvoering van de KRW in relatie tot de EHS-natuur.

Expert evaluatie - Aandachtspunten voor KRW-uitvoering

De Stroomgebiedbeheerplannen beschrijven de KRW-maatregelen op hoofdlijnen. De afstemming tussen KRW en EHS zal zich vooral op projectniveau afspelen. Naast aanbevelingen voor de volgende ronde SGBP's met betrekking tot het onderwerp afstemming KRW en EHS (paragraaf 10.1) zijn er aandachtspunten bij de uitvoering die kunnen leiden tot afstemming van KRW en EHS.

- Grondverwerving.

Grondverwerving is het belangrijkste aandachtspunt en het grootste knelpunt bij de uitvoering van zowel KRW-maatregelen, als de inrichting van en maatregelen voor de EHS-(water)natuur. Watermaatregelen (zowel voor EHS als KRW) kunnen pas worden uitgevoerd wanneer gronden verworven zijn.

Op dit moment geldt dat in de meeste provincies grondverwerving plaats moet vinden op basis van vrijwilligheid. Onteigenen voor waterkwaliteit of natuur is politiek niet gewenst. Er wordt door de respondenten aangegeven dat de prijs van hectares niet gekoppeld moet zijn aan wat de hectare waard is, maar aan wat je er als overheid voor over hebt. Essentiële hectares, bijvoorbeeld in een EVZ, naast een Natura 2000-gebied of hectares waar vernatting op gaat treden in het kader van TOP-verdrogingsbestrijding, kunnen door het bieden van een hogere prijs sneller worden aangekocht. Wanneer er op de huidige passieve wijze wordt doorgegaan met het verwerven van gronden is het aanpassen van de termijn van 2015 (KRW) en 2018 (EHS) naar een later tijdstip aan de orde.

- Begrenzing watersysteem.

Een veel voorkomend aandachtspunt voor de uitwerking van maatregelen, is de begrenzing van het watersysteem. Vaak is de begrenzing van de EHS toegespitst op mozaïeken van potentiële of bestaande natuurwaarden. Daarbij is het watersysteem dat van invloed is op deze natuur of de hydrologische beïnvloedingszone vaak niet in beeld of niet robuust begrensd. Dit is echter nodig voor een goede uitvoering van watermaatregelen.

- Aanpak diffuse bronnen.

Er wordt door meerdere respondenten aangegeven dat de aanpak van diffuse bronnen hoger op de agenda moet komen te staan. Maatregelen die bijdragen aan een efficiëntere bedrijfsvoering, zoals mineralenhuishouding, kunnen tegelijkertijd bijdragen aan een kostenbesparing van de landbouw en een verminderde afspoeling van nutriënten. Het huidige beleid is geen stimulans voor dergelijke maatregelen, er hoeft slechts aan de norm te worden voldaan.

Onder de KRW zijn door sommige organisaties pilotprojecten ingebracht die onderzoeken wat er regionaal gedaan kan worden om de waterkwaliteit te verbeteren. Er wordt echter aangegeven dat de grootste inspanningen moeten volgen naar aanleiding van aanscherping van generiek beleid.

- Uitstraling en vernattingschade-compensatie.

Op dit moment mogen maatregelen geen enkel effect hebben op andere functies en moet uitstraling van maatregelen worden opgelost binnen de EHS. Dit zorgt ervoor dat maatregelen minimalistisch worden uitgevoerd. Maatregelen met uitstraling buiten de EHS of maatregelen buiten de EHS die nodig zijn om de kwaliteit in de EHS te realiseren, zouden niet bij voorbaat moeten afvallen (significante schade), maar moeten worden besproken en overwogen.

- Belang van haarvaten.

Voor systeemherstel is het van belang te beginnen met maatregelen in de haarvaten (kleine wateren) en te eindigen in het waterlichaam. Systeemherstel op deze wijze draagt zowel bij aan herstel van het watersysteem als van natuur. Bovendien zijn projecten in kleine wateren vaak kansrijk. Nu ligt er in de haarvaten soms nog een functie landbouw, waardoor de doelen van zowel EHS als KRW niet gehaald kunnen worden.

- Klimaatverandering.

Door verschillende respondenten wordt aangegeven dat zowel in het proces van de KRW als van de EHS de effecten van klimaatverandering niet zijn meegenomen. De effecten hebben grote invloed op de realiseerbaarheid van de doelen en de keuze van maatregelen, zowel voor KRW als voor EHS. Waternatuur is slecht vertegenwoordigd binnen de deelprogramma's klimaatverandering. Het is nodig om voor water(afhankelijke)natuur met een integrale visie te komen over hoe met de onzekerheid van effecten van klimaatsverandering moet worden omgegaan.

- Financiële middelen.

De uitvoering van zowel de KRW als de EHS is sterk afhankelijk van financiële middelen. Middelen zijn beperkend voor de realisatiesnelheid en de robuustheid van de uitvoering. Er zijn enkele knelpunten genoemd van de huidige subsidieregelingen.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Zowel de EHS (Ecologische Hoofdstructuur) als de KRW (Kaderrichtlijn Water) dragen bij aan het behoud en het versterken van de biodiversiteit in watersystemen. De implementatie van de KRW is in volle gang en gericht op het eerste Stroomgebiedbeheerplan (SGBP) dat de overheden gezamenlijk, elke zes jaar, te beginnen met 2009, moeten opstellen. Doelen en maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van watersystemen staan daarbij centraal. Voor de inhoudelijke uitvoering zijn de waterbeheerders, Rijkswaterstaat, provincies, waterschappen en gemeenten gezamenlijk verantwoordelijk.

Om maximale synergie tussen het natuurbeleid en waterbeleid te bereiken wordt in dit proces aandacht besteed aan de afstemming tussen KRW en Natura 2000 (Europees natuurbeleid, instandhoudingsdoelen), maar onbekend is hoeveel aandacht uitgaat naar de afstemming tussen KRW en EHS (nationaal natuurbeleid, doelen van Natuurdoeltypen). Op korte termijn is er behoefte aan een overzicht van de belangrijkste knelpunten, dus antwoord op de vraag waar de voorgestelde KRW-maatregelen (SGBP, waterbeheerplannen) naar verwachting niet zullen leiden tot de gewenste water(afhankelijke) natuurwaarden in de EHS. Daarnaast is er voor de lange termijn (periode tot 2e SGBP) behoefte aan een overzicht van belangrijke aandachtspunten die spelen wanneer EHS-natuurdoelstellingen en KRW-maatregelen op gebiedsniveau afgestemd worden.

1.2 Achtergrond

1.2.1 KRW

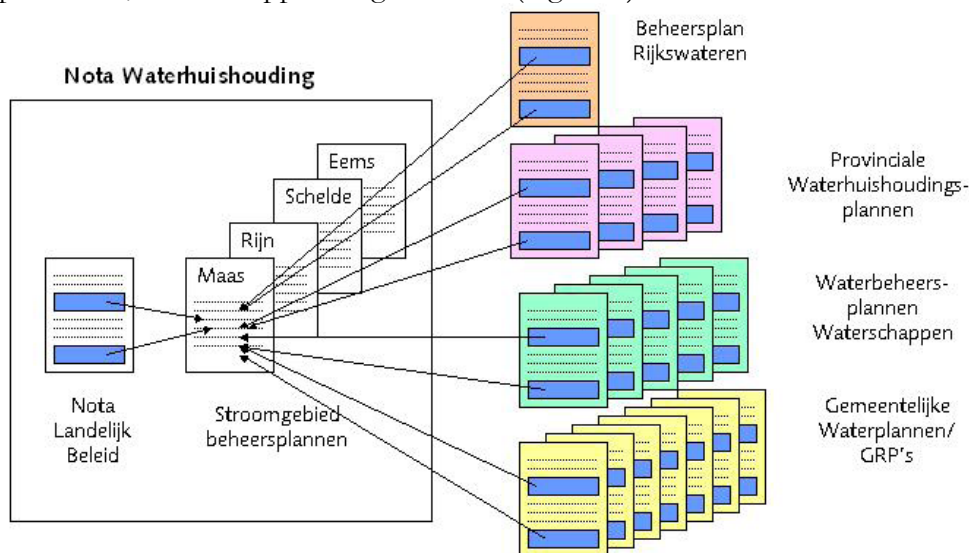
Het Europese Parlement heeft, met het vaststellen van de Kaderrichtlijn Water (KRW), een kader vastgesteld voor de bescherming en verbetering van water, aquatische ecosystemen en, wat de waterbehoefte ervan betreft, terrestrische ecosystemen en waterrijke gebieden die rechtstreeks afhankelijk zijn van water (EG, 2000). Hiertoe wordt een kader geboden voor het vaststellen van doelen, monitoren van de kwaliteit en het nemen van maatregelen om de waterkwaliteit te verbeteren. De KRW kent een resultaatsverplichting, wat betekent dat de doelen en maatregelen die aan de Europese Commissie worden gerapporteerd, ook daadwerkelijk moeten worden uitgevoerd en gehaald.

Afgelopen jaren hebben KRW-gebiedsprocessen plaatsgevonden waarbij gemeenten, provincies, waterschappen en maatschappelijke organisaties hebben gesproken over verbetering van de waterkwaliteit en de daarvoor benodigde maatregelen, waarna voorlopig maatregelenpakketten zijn opgesteld, waarmee kan worden voldaan aan de richtlijn. In december 2009 zal het Rijk uiteindelijk de vier stroomgebied-beheersplannen aan Europa aanbieden.

De Natura 2000-gebieden vallen binnen de KRW onder het register van beschermde gebieden. Deze gebieden behoeven bijzondere bescherming in het kader van specifieke communautaire wetgeving, zoals voor het behoud van habitats en rechtstreeks van water afhankelijke soorten.

1.2.2 Stroomgebiedbeheerplannen

De KRW gaat uit van een stroomgebiedbenadering waarbij een compleet stroomgebied beschermd en verbeterd dient te worden. De rapportage van het beoogde integrale waterbeheer in de KRW vindt dan ook plaats op het niveau van stroomgebieden, waarvan er vier in Nederland liggen; de Rijn, Maas, Schelde en Eems. In elk stroomgebied vertegenwoordigt een stroomgebiedcoördinator de staatssecretaris van VenW. De doelen en maatregelen voor KRW-waterlichamen zijn vastgelegd in de Stroomgebiedbeheerplannen (SGBP's). Deze plannen zijn een bundeling van relevante informatie uit (eerder) vastgestelde (water)plannen van Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten (Figuur 1).

Figuur 1 De relatie tussen de verschillende waterplannen van Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten (Bron: Ontwerp Waterplan Gelderland, 2008)

Als onderbouwing voor de uit te voeren KRW-maatregelen moeten in de SGBP's de volgende zaken worden vastgelegd:

- de indeling van de wateren in (grondwater)waterlichamen;
- het watertype (bijvoorbeeld categorie meer (M), rivier (R) en onderliggende typen, bijvoorbeeld R4: langzaamstromende bovenloop op zand);
- de status per waterlichaam (natuurlijk, sterk veranderd of kunstmatig) en een motivatie van deze status;
- de ecologische doelen per waterlichaam;
- de motivatie voor een eventuele termijnverlenging van de realisatie van de doelen.

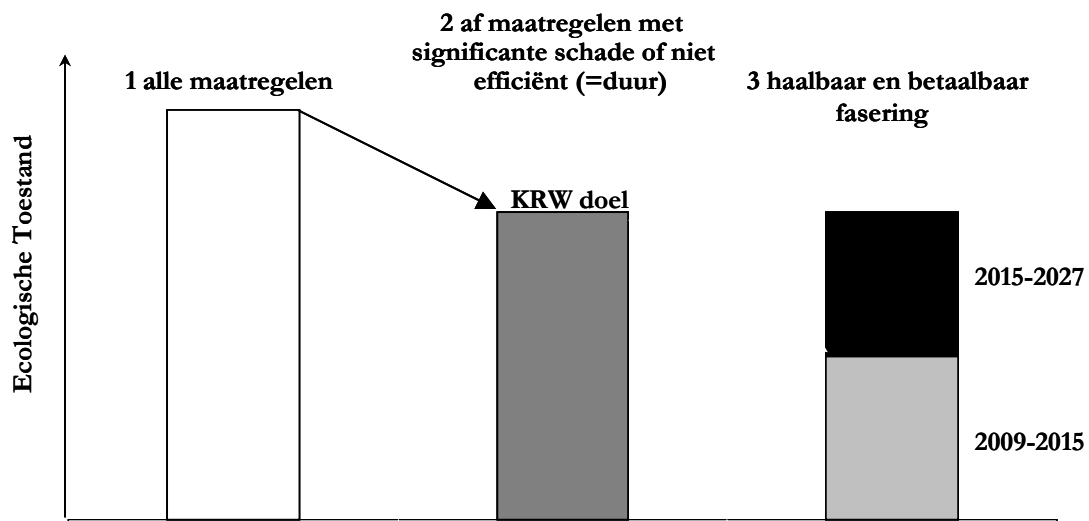
De inspraaktermijn voor de SGBP's liep tot 22 juni 2009.

1.2.3 KRW-doelen

De doelen voor de ecologische kwaliteit zijn vastgelegd referenties en maatlatten voor KRW-watertypen. Het betreft doelen die per waterlichaam zijn opgesteld en die zijn onderverdeeld in biologie, hydromorfologie en algemene fysische chemie. Voor natuurlijke wateren is het doel de Goede Ecologische Toestand (GET). De meeste wateren in Nederland zijn niet-natuurlijk, in welk geval een Goed Ecologisch Potentieel kan worden afgeleid van het meest gelijkende natuurlijke watertype. De doelen moeten bereikt zijn in 2015 en worden vastgelegd en getoetst in Stroomgebiedbeheerplannen. Uitstel tot 2027 is mogelijk, mits dit goed onderbouwd is.

1.2.4 KRW-maatregelen

Om de ecologische doelen te realiseren zijn maatregelen geformuleerd. Na het samenstellen van een complete lijst met benodigde maatregelen, is bepaald welke maatregelen kosteneffectief zijn, geen significante schade veroorzaken en niet vallen onder onomkeerbare ingrepen (haalbaar en betaalbaar, Figuur 2). Het KRW-doel is gekoppeld aan deze selectie van haalbare maatregelen. De uiteindelijke set aan maatregelen wordt gefaseerd naar haalbaarheid en betaalbaarheid, waarbij een deel van de maatregelen in de 1^e generatie SGBP's is opgenomen.

Figuur 2 Schematische weergave van het KRW proces voor het samenstellen van maatregelenpakketten

1.3 EHS

Omdat veel natuurgebieden sterk zijn versnipperd en onder grote milieudruk staan, is er door de rijksoverheid een plan gemaakt dat gericht is op een samenhangend netwerk van kwalitatief hoogwaardige natuurgebieden: de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), (Natuurbeleidsplan LNV, 1990). Het doel is de vorming van

circa 728.500 hectare Ecologische Hoofdstructuur (EHS) in 2018. Hierbij worden natuurgebieden vergroot, met elkaar verbonden en de negatieve milieu-invloeden uit de omgeving verminderd.

De droge en natte natuur van de EHS zal uiteindelijk een aaneengesloten netwerk vormen dat over de grenzen met andere landen aansluit bij het Pan-Europees Ecologisch Netwerk (PEEN). Daarnaast wordt in de Europese Unie waardevolle en voor Europa kenmerkende natuur beschermd door het netwerk Natura 2000. Natura 2000 bestaat uit gebieden die zijn aangewezen in het kader van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn. In Nederland maken de Habitatrichtlijn geheel en de Vogelrichtlijngebieden gedeeltelijk onderdeel uit van de EHS (website LNV).

1.3.1 EHS-doelen

Elk EHS-gebied heeft een zogenoemd natuurdoel. Een natuurdoel beschrijft een bepaalde natuurkwaliteit en wordt gebruikt als een toetsbare doelstelling voor een natuurgebied. De provincies zijn verantwoordelijk voor het aanwijzen van de natuurdoelen, hetgeen geresulteerd heeft in een landelijke Natuurdoelenkaarten (LNV, 2003). In afspraken met beheerders worden natte natuurwensen verwerkt. Inrichting vindt plaats op projectbasis (individuele planvorming).

Natuurdoelen die nagestreefd worden in de EHS zijn beschreven in het 'handboek Natuurdoeltypen'. Een Natuurdoeltype is een in het natuurbeleid nagestreefd type ecosysteem dat een bepaalde biodiversiteit en een bepaalde mate van natuurlijkheid als kwaliteitskenmerken heeft (Bal et al., 2001). Het stelsel van Natuurdoeltypen is bedoeld als centrale taal voor het natuurbeleid. Het Natuurdoeltypenstelsel uit het Handboek Natuurdoeltypen bevat 132 Natuurdoeltypen (inclusief subtypen) en kent een serie van dertien achtergronddocumenten (supplementen) met daarin verder uitgewerkte Natuurdoeltypen voor de waternatuur bij het Handboek Natuurdoeltypen, bekend als Aquatisch Supplement typen.

Recentelijk zijn habitattypen, Natuurdoeltypen en Natuurtypen en de typen uit Programma Beheer samengevoegd in Beheertypen. Voor deze beheertypen zijn nog geen afzonderlijke doelen beschreven.

Zowel het EHS-beleid als het Natura 2000-beleid is gericht op behoud van biodiversiteit. Toch zijn er op generiek niveau binnen de doelstellingen enkele relevante verschillen. Zo is de EHS behalve op behoud ook gericht op ontwikkeling (potentiële waarden) en richten Natura 2000-gebieden zich op de bescherming van een veel kleinere groep soorten en habitats dan de EHS-gebieden (Broekmeyer et al. 2007). Tot slot zijn voor Natura 2000 gebiedsspecifieke instandhoudingsdoelen geformuleerd, welke een verplicht karakter hebben, terwijl de te realiseren natuurkwaliteit in de EHS niet gebiedsspecifiek of duidelijk afrekenbaar is.

De aandacht binnen dit project gaat uit naar EHS-doelen en -maatregelen.

1.4 Projectdoelstelling

De kennisbehoefte van het ministerie van LNV is tweeledig. Op korte termijn is er behoefte aan een overzicht van de belangrijkste knelpunten, dus antwoord op de vraag waar de voorgestelde KRW-maatregelen (SGBP, waterbeheerplannen) naar verwachting niet zullen leiden tot de gewenste water(afhankelijke) natuurwaarden in de EHS. Daarnaast is er voor de lange termijn (periode tot 2^e SGBP) behoefte aan een overzicht van belangrijke aandachtspunten die spelen wanneer EHS-natuurdoelstellingen en KRW-watercondities en bijbehorende maatregelen op gebiedsniveau afgestemd worden.

Het project heeft vijf doelstellingen

1. Het genereren van een overzicht van de huidige stroomlijning bij de afstemming tussen KRW en EHS in de waterplannen.
2. Het genereren van een overzicht van de huidige knelpunten bij de afstemming tussen KRW en EHS in de waterplannen.
3. Expert-evaluatie van de toestand van de huidige afstemming tussen de KRW en EHS.
4. Expert-evaluatie van effecten van KRW-maatregelen op aquatische Natuurdoeltypen binnen de EHS. Beantwoorden van de vraag waar de voorgestelde KRW-maatregelen strijdig zullen zijn of naar verwachting niet zullen leiden tot de gewenste water(afhankelijke) natuurwaarden in de EHS.
5. Het inzichtelijk maken van de aandachtspunten die belangrijk zijn bij de uitwerking van de KRW in relatie tot EHS-doelen.

1.5 Leeswijzer

- Hoofdstuk 2 beschrijft de werkwijze van de evaluatie.
 - Hoofdstuk 3 beschrijft de bestaande informatie over de stroomlijning tussen de KRW en EHS uit eerdere studies.
- Hoofdstuk 4 tot en met 6 beschrijven de afstemming in de waterplannen, hoofdstuk 7 tot en met 9 de bevindingen van ervaringsdeskundigen.
- Hoofdstuk 4 beschrijft de algemene knelpunten die zich voordoen wanneer de KRW en EHS worden vergeleken.
 - Hoofdstuk 5 beschrijft vervolgens specifiek welke knelpunten er optreden wanneer de doelen van KRW en EHS worden vergeleken.
 - Hoofdstuk 6 beschrijft welke knelpunten er optreden wanneer de KRW-maatregelen worden vergeleken met de EHS-behoeften.
 - Hoofdstuk 7 beschrijft hoe de huidige afstemming wordt ervaren door ervaringsdeskundigen.
 - Hoofdstuk 8 beschrijft in hoeverre er volgens ervaringsdeskundigen overeenkomsten en strijdigheden optreden tussen KRW-maatregelen en EHS-behoeften.
 - Hoofdstuk 9 beschrijft de aandachtspunten voor de uitvoering van de KRW in relatie tot natuurdoelen in de EHS.
 - Tot slot beschrijft hoofdstuk 10 de conclusies.

2 Werkwijze

2.1 Afstemming - stroomlijning en knelpunten

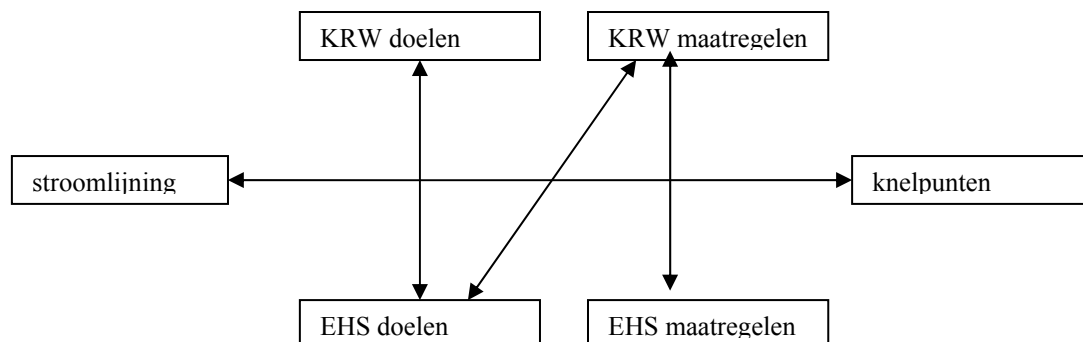
De actuele toestand van de afstemming bestaat uit twee belangrijke onderdelen:

- 1) Stroomlijning: doelen, maatregelen, processen, beleid of gebieden waarbij afstemming tussen de KRW en de EHS al heeft plaatsgevonden.
- 2) Knelpunt: doelen, maatregelen, processen, beleid of gebieden waarbij afstemming tussen de KRW en de EHS onbekend, niet aanwezig of tot tegenstrijdigheden heeft geleid.

In dit rapport komen beide onderdelen aan bod.

Knelpunten in de stroomlijning van EHS met KRW kunnen op verschillende niveaus voorkomen (Figuur 3). Knelpunten in de stroomlijning kunnen optreden door:

1. Algemene verschillen KRW en EHS.
2. Ecologische doelverschillen tussen KRW en EHS.
3. Negatieve effecten KRW maatregelen op de EHS natuurdoelen.
4. Onvoldoende positieve effecten van KRW-maatregelen op de EHS-natuurdoelen.
5. Onvoldoende positieve effecten van alle maatregelen (ook buiten SGBP's) op de EHS.

Figuur 3 Schematische weergaven van het optreden van synergie enerzijds en knelpunten anderzijds

Om de stroomlijning en knelpunten te kunnen aanwijzen zijn verschillende stappen doorlopen.

1. Allereerst is een overzicht gegeven van uitkomsten van eerder verschenen reviews en compatibiliteitsstudies.
2. Daarnaast heeft een analyse van de waterplannen geleid tot inzicht in de geplande doelen en maatregelen voor de KRW. Bovendien bevatten de plannen beschrijvingen van de reeds bestaande afstemming tussen verschillende beleidsterreinen. Het spiegelen van deze informatie aan de doelen en maatregelen voor de EHS leidt tot punten van synergie en knelpunten.

3. Tot slot is met behulp van interviews de kennis die aanwezig is bij ervaringsdeskundigen verzameld en is zo een overzicht verkregen van de belangrijkste successen, problemen en verbetermogelijkheden voor het proces van afstemming.

Ad 1. Bestaande reviews en compatibiliteitsstudies

Om een overzicht te geven van de bestaande kennis over de afstemming van KRW en EHS is beknopt beschreven welke eerdere compatibiliteitsstudies hebben plaatsgevonden en wat de uitkomsten zijn van twee reviews van de concept-waterplannen die het afgelopen jaar zijn verschenen. Het gaat daarbij om de rapporten 'Watercondities voor beschermde natuurgebieden in de ontwerp-waterplannen 2010-2015' (Van der Fluit et al., 2009) en 'Review van het ontwerp-Nationaal Waterplan' (PBL, 2009).

Ad 2. Analyse waterplannen

Er heeft een inventarisatie plaatsgevonden van de inhoud van de SGBP's, provinciale waterplannen en waterbeheerplannen van de waterschappen.

Informatie uit deze plannen is gebruikt om verschillende deelvragen te beantwoorden:

1. In hoeverre is de EHS al vermeld in de waterplannen?
2. In hoeverre treden er knelpunten op door algemene verschillen tussen de achtergronden van Kaderrichtlijn Water en de Ecologische Hoofdstructuur?
3. In hoeverre treden er knelpunten op door doelverschillen tussen de Kaderrichtlijn Water en de Ecologische Hoofdstructuur?
4. In hoeverre treden er knelpunten op door het verschil tussen maatregelen van Kaderrichtlijn Water en waterbehoeften vanuit de Ecologische Hoofdstructuur?

De doelen voor de waterlichamen in 2015 zijn voor vijf fysisch chemische parameters en vier biologische parameters gerapporteerd in de SGBP's. De doelen zijn vergeleken met de GET/GEP en ZGET/MEP van het bijbehorende KRW-type. Daarnaast zijn de doelen vergeleken met de huidige toestand van het water. Tot slot zijn de doelen onderverdeeld in wateren binnen de EHS en daarbuiten.

Waterlichamen waarvoor gegevens ontbreken zijn niet meegenomen. Daarnaast is de vergelijking van de doelen met de MEP/GEP gericht op totaal N, totaal P en doorzicht, omdat voor de overige parameters met ranges wordt gewerkt.

Om de grote hoeveelheid aangeleverde maatregelen (circa 1.350) hanteerbaar te houden, zijn de meeste maatregelen geaggregeerd in hoofdcategorieën (beheermaatregelen, bronmaatregelen, inrichtingsmaatregelen, R&O-maatregelen, immissie-maatregelen, instrumentele maatregelen). De maatregelen zijn geclusterd, waarbij elke nieuwe regel verschillende eenheden (hectare, kubieke meter, stuks) is geteld als een aparte maatregel. De maatregelen zijn voor de tijdvakken tot 2015 en 2015-2027 apart verzameld. Overige tijdvakken (bv. voor 2009, 2022-2027) zijn daarbij onder deze twee tijdvakken geschaard. Er zijn ook maatregelen waarbij het tijdvak onbekend is.

Ad 4. Ervaringen van experts

Naast informatie uit de waterplannen is met behulp van ervaringsdeskundigen een overzicht verkregen van de belangrijkste successen en knelpunten wanneer het gaat om de afstemming van de KRW en EHS en de overeenkomsten van KRW-maatregelen met EHS-behoeften.

De volgende personen zijn geïnterviewd:

- Provincies: Fred van den Brink (Limburg), Roelof Klem (Overijssel), Ad Mol (Noord-Brabant), Teun Spek (Gelderland), Rinke van Veen (Drenthe) en Hans Wolf (Groningen).
- Waterschappen: Marinka Amesz (Waternet), Mike Dijkstra (Hoogheemraadschap van Rijnland), Rob van Dongen (Waterschap Regge & Dinkel), Gert van Ee (Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier), Mirja Kits (Waterschap Aa en Maas), Gerda van Roode (Waterschap de Dommel), Petra Schep (Waterschap Groot Salland), Peter-Paul Schollema (Waterschap Hunze en Aa's) en Gert-Jan van der Veen (Waterschap Rijn en IJssel).
- Natuurbeheerders: Nicko Straathof (Natuurmonumenten).
- Overig: Marieke van Gerven (DLG), Harm Janssen (DLG), Corné de Leeuw (DLG) en Camiel Aggenbach (KWR).

2.2 Afbakening

Verschillende onderzoeksprojecten houden zich bezig met de relatie tussen de KRW en Natura 2000. Daarnaast is afstemming tussen de ecologische doelen voortvloeiend uit beide beleidsachtergronden noodzakelijk en onderwerp bij het opstellen van de beheerplannen. Voor bijna alle Natura 2000-gebieden is het proces van het ontwikkelen van het beheerplan nog in volle gang. Vanuit het ministerie van LNV is bovendien nagegaan hoe het gesteld is met het verwerken van de benodigde watermaatregelen in de beheerplannen voor Natura 2000 met een status als 'sense-of-urgency'-gebied (persoonlijke mededeling M. van Gerven).

De nadruk ligt in dit project op de EHS en op de natuurdoelen die voor de EHS geformuleerd zijn. De processen die plaatsvinden in het kader van Natura 2000 zijn slechts meegenomen als aanvulling en vergelijking met de processen in de EHS.

Bij de verschillende analyses is niet nader ingegaan op kust- of overgangswateren van de KRW. Buiten de scope van dit project vallen onder andere de KRW-waterlichamen: Eems-Dollard Kust, Zwin, Oosterschelde, Kanaal Zuid Beveland, Waddenzee vastelandskust, Waddenzee, Waddenkust (kustwater), Hollandse kust (kustwater), Zeeuwse kust (kustwater), Noordelijke Deltakust (kustwater), Haringvliet West, Eems-Dollard, Nieuwe Waterweg, Hartel-, Caland- en Beerkanaal, Westerschelde, Nieuwe Maas, Oude Maas (benedenstrooms Hartelkanaal).

In het gedeelte van het rapport dat de expert-evaluatie betreft, zijn expert opinies met betrekking tot het onderwerp verzameld en verwerkt. Expert opinies van één

persoon binnen een organisatie zijn daarbij niet gelijk aan het standpunt van de organisatie.

Zowel voor de maatregelen als doelen van de Kaderrichtlijnwater is gebruik gemaakt van de KRW-database (krwmaatregelen.nl en krwdoelen.nl). De versie van 3 april 2009 is gebruikt. Eventuele wijzigingen die hierna hebben plaatsgevonden zijn niet meegenomen. Omdat de database nog steeds wordt verbeterd of aangevuld door waterbeheerders is eveneens geen gebruik gemaakt van onvolledige of foutieve records.

3 Stroomlijning

3.1 Compatibiliteit studies

De afgelopen jaren is voor verschillende facetten onderzocht in hoeverre de KRW en EHS van elkaar gebruik kunnen maken. De nadruk heeft daarbij steeds gelegen op de afstemming van de KRW met de doelen in Natura 2000-gebieden. Natura 2000-gebieden zijn onderdeel van de EHS, maar hebben een speciale status onder de Europese Vogel- en/of Habitatrichtlijn.

Allereerst is in een beginstadium aangeduid waar de kennislacunes en knelpunten optreden wanneer KRW en VHR worden afgestemd (Elbersen et al., 2006). Daarnaast is onderzocht of monitoring die verplicht is voor de Kaderrichtlijnwater gebruikt kan worden om de instandhoudingsdoelen te monitoren (Vlek et al., 2006).

Potentiële KRW-maatregelen zijn beoordeeld op hun effecten op habitatsoorten (Paulissen et al., 2006). Bij het berekenen van de kosten die de invoering van Natura 2000 met zich mee brengt, vergeleken met de autonome ontwikkeling, is rekening gehouden met gedeeltelijke overlap van de KRW (Rheinard et al., 2006).

In een vroeg stadium is in het proces van invulling van de Stroomgebiedbeheerplannen waterbeheerders gevraagd naar concrete knelpunten in de afstemming van de KRW voor de Natura 2000-gebieden, waarbij de watercondities in de 'sense-of-urgency'-gebieden afzonderlijk zijn besproken (Expertiseteam KRW - Natura 2000, 2008). Recentelijk is daaraan toegevoegd een analyse van de verwerking van de watermaatregelen in de beheerplannen van de 'sense-of-urgency'-gebieden binnen Natura 2000 (Van Gerven et al., in press).

3.2 Vermelding Natura 2000 en EHS in waterplannen

Natura 2000

Naast de KRW-oppervlaktewaterlichamen moeten doelen en maatregelen worden vastgesteld voor Register Beschermd gebied. Hieronder vallen onder andere de Natura 2000-gebieden. De Natura 2000-gebieden zijn onderdeel van de EHS en zijn samen goed voor ongeveer 40 % van het oppervlak van de EHS.

Voor de concrete grond- en oppervlaktewatermaatregelen in Natura 2000-gebieden wordt door *alle* twaalf provincies verwezen naar de nog op te stellen beheerplannen voor Natura 2000-gebieden. Met het opstellen van de beheerplannen zal rekening gehouden worden met de KRW-maatregelen en zullen instandhoudingsdoelen en doelen voor de KRW worden afgestemd (Waterschap Zuiderzeeland, 2008 et al.). Ook zullen maatregelen die voortvloeien uit het proces van beheerplannen met prioriteit tot uitvoering worden gebracht.

Sommige maatregelen, bijvoorbeeld TOP-verdrogingsbestrijding, zijn al opgenomen als resultaatverplichting en zodoende ook in de eerste ronde SGBP's.

Voor de rijkswateren geldt dat de afstemming tussen KRW-doelen, Natura 2000 en verdroging (indien van toepassing) zijn geïntegreerd.

Daarnaast is door de provincies een kader geschetst (habitattoets of vergunning) om te zorgen dat toekomstige KRW-maatregelen (of andere activiteiten) niet leiden tot een achteruitgang van habitats en soorten.

Er vindt bovendien afstemming plaats bij de vergunningverlening, waarbij bij vergunningverlening op grond van de Waterwet rekening gehouden wordt met natuurdoelstellingen van Natura 2000 en de vergunningverlening in het kader van de Natuurbeschermingswet. Tot slot is voor het merendeel van de waterplannen een planMER geschreven, waarbij is onderzocht is wat de effecten zijn van voorgesteld beleid en maatregelen in de waterplannen op de instandhoudingsdoelen in Natura 2000-gebieden.

Overige EHS

Voor EHS is in de provinciale waterplannen soms aanvullend beleid geformuleerd (zie Tabel 3 en Tabel 5 in Van der Fluit et al., 2009 en 0). Voor dit aanvullend beleid lijkt geen extra afstemming met de KRW plaats te vinden. Ook in de waterplannen van de waterschappen wordt de EHS genoemd. Het gaat echter bij alle waterplannen om beleid en afspraken en er zijn weinig concrete aanvullende maatregelen voor de EHS opgenomen (Tabel 1).

In sommige waterplannen is expliciet melding gemaakt van de afstemming tussen de KRW en de EHS (Tabel 2) en soms zelfs van vooraf gemaakte keuzes (Tabel 3) wanneer afstemming tussen beide nodig is.

Vaak is een door de provincie toegekende functie (bijvoorbeeld waternatuur, waterparel) een aanleiding tot het formuleren van aanvullend beleid of in sommige gevallen maatregelen (0). Deze functietoekenning is echter niet één op één een vertaling van wateren in de EHS.

Tabel 1. Maatregelen voor EHS in waterplannen

waterschap/provincie	Natura 2000	EHS
provincie		
Drenthe	gebiedsgerichte monitoring grondwaterkwaliteit.	realisatie EHS langs de Ruiten Aa.
	ondersteunen gebiedsgerichte pilots gericht op aanvullende regionale maatregelen.	verder realiseren van de EHS Eelder- Peizerdiep.
	aanvullend beleid gericht op terugdringen gebruik bestrijdingsmiddelen.	verder realiseren van de EHS-Hunze.
Flevoland		
Fryslan	er wordt onderzocht of in bepaalde delen van de boezem, vooral de Natura 2000-gebieden, luwe zones gecreëerd kunnen worden. Of dat deze zodanig geïsoleerd kunnen worden dat een natuurlijker peil mogelijk is.	
Gelderland		
Groningen	anti-verdrogingsmaatregelen Drentse Aa (Natura 2000).	
	anti-verdrogingsmaatregelen	

	Lieftinghsbroek (Natura 2000).	
Noord-Brabant		1250 km natte verbindingzones voor 2018.
		tot 2012 wordt een financiële bijdrage geleverd aan het uitvoeren van herstelprojecten voor geselecteerde vennen.
Noord-Holland	natuurlijk peilbeheer wordt maximaal ingezet voor de instandhoudingsdoelen voor Natura 2000-gebieden.	vismigratieknelpunten binnen de EHS (zowel fysiek als regelgeving) worden opgelost, conform het vervangingsprogramma van provinciale sluizen.
	subsidie terreinbeheerders om KRW-maatregelen uit te voeren in Natura 2000-gebieden (subsidie).	alle oevers ecologisch beheerd en ingericht in Noord-Holland (uitzondering sommige functies)
	onderzoeken naar aanwezigheid en effecten van puntbronnen in en bij Natura 2000-gebieden.	grond verwerven van (meestal) agrarische gronden voor de realisatie van de ILG-taakstellingen, EHS, verdrogingsbestrijding en eventueel waterberging.
		cofinanciering KRW oppervlaktewater maatregelen voor synergie met WB21/EHS/Natura 2000/cultuur/recreatie of economie en maatregelen voor het verbeteren van de ecologische en chemische waterkwaliteit van waterparels via ILG.
		waterpeil aan de rand van de Horstermeerpolderpolder verhogen. in combinatie met natuurontwikkeling ten behoeve van de EHS.
Zuid-Holland	de maatregelen tegen verdrogingsbestrijding (in TOP-gebieden) zijn ook opgenomen in het SGBP Rijndelta 2010-2015, en hebben daarmee een resultaatverplichting.	
Aa en Maas	aanpak 6300 ha verdrogingsbestrijding.	realiseren 330 kilometer EVZ in 2018.
	Grondwateronttrekking verminderen.	natuurvriendelijk onderhoud eerste 10m EVZ.
Delfland		de recreatieve en ecologische verbindingen worden uitgebreid met 125 km.
HHSK		realisatie EVZ 'Groene Zoom'.
Rivierenland		uiterlijk 2011 is 15 ha ingericht van het zoekgebied EVZ.

Tabel 2 Afstemming EHS en KRW in waterplannen

waterschap/provincie	afstemming (beleid)
provincie	
Drenthe	uitgangspunt voor het opstellen van maatregelen is dat waar mogelijk aansluiting wordt gezocht bij maatregelen die al binnen het huidige beleid zijn ingezet. Bij de beek- en meersystemen wordt vooral de koppeling gezocht met lopende herinrichtingen (Ecologische Hoofdstructuur, Natura 2000, verdrogingsbestrijding). Voor natuurvriendelijke oevers in kanalen wordt vooral de koppeling gelegd met plannen om kaden te verhogen en te versterken, EVZ's, het onderhoudsbeheerplan en het baggeren van kanalen.
Flevoland	naast de KRW kunnen er andere overwegingen zijn om de waterkwaliteit te verbeteren of maatregelen mee te koppelen. Bijvoorbeeld het beleid ten aanzien van waterkwantiteit, natuur (ecologische verbindingen) enz. Natuurvriendelijke oevers leveren een belangrijke bijdrage aan een goede ecologische kwaliteit en functioneren vaak als ecologische verbindingen.
Fryslan	voor natuur wordt gestreefd naar het garanderen van een waterkwaliteit die hoort bij de instandhoudingdoelen van Natura 2000-gebieden en bij de overige natuurdoelen in gebieden die in het Streekplan staan.
Gelderland	
Groningen	
Noord-Brabant	de inrichtingsmaatregelen tegen wateroverlast stemmen we af met maatregelen in het kader van de KRW, zoals hermeandering van beken. Bij de keuze van maatregelen houden we tevens rekening met de watereisen van Natura 2000-gebieden, de natuurdoelen voor de EHS en de verdroging in TOP-gebieden.
Noord-Holland	wij zoeken naar synergiekansen tussen Natura 2000, KRW, nationale landschappen, EHS en recreatiegebieden.
	Wij zorgen voor een maximale koppeling tussen EHS- en KRW-maatregelen.
	wij subsidiëren KRW-maatregelen via het ILG waarbij synergie is met andere doelen van de provincie. Bv. synergieprojecten Vispassages Vecht en Vechtplassen en Verbeteren ecologie Vecht.
Overijssel	realisatie van de EHS vindt plaats in combinatie met wateropgave. Binnen de grenzen van de EHS-maatregelen voor vereiste watercondities binnen de EHS en de EVZ's en wordt het waterbeheer afgestemd op het belang van de natuurwaarden.
	bij de uitvoering van de KRW vindt een omvangrijke en noodzakelijke herinrichting van de waterlopen plaats, voor een deel in combinatie met het realiseren van de EHS.
Zuid-Holland	de maatregelen tegen verdrogingsbestrijding (in TOP-gebieden) zijn ook opgenomen in het SGBP Rijndelta 2010-2015, en hebben daarmee een resultaatverplichting.
Gelderland	inundatie van kwetsbare Natuurdoeltypen binnen de EHS met verrijkt cq. vervuild water niet wenselijk. Dit betreffen de Natuurdoeltypen: 'blauwgrasland', 'broekbos', 'bloemrijkgrasland (zuur)', 'beekbos' en 'weidevogelgras-land'. Voor deze Natuurdoeltypen is inundatie na overleg met de terreinbeheerder mogelijk. Voor deze gebieden is verbetering van de waterkwaliteit veelal een voorwaarde voor het toelaten van inundatie.
	onder de noemer van KRW is de provinciale cofinanciering voor synergieprojecten opgenomen. De projecten dragen bij aan de provinciale doelen op het terrein van aanpak verdroging en realisatie van natte EVZ's.
Utrecht	door de maatregelen die nodig zijn voor het bereiken van de KRW-doelen te combineren met andere beleidsdoelstellingen wordt winst behaald, zowel financieel als operationeel. Maatregelen zijn door de waterschappen zo gekozen, dat ze optimaal samenvallen met al in gang gezette projecten. Denk bijvoorbeeld aan de realisatie van de EHS en EVZ's; in de huidige gebiedsgerichte aanpak worden hiervoor gronden verworven en ingericht.

	De KRW-maatregelen vragen in dergelijke gevallen een optimalisatie van de inrichting ten behoeve van de waterkwaliteit.
Limburg	Nvt
Zeeland	de natuurvriendelijke oevers langs regionale wateren, die nodig zijn voor de KRW, overlappen voor een groot deel met de nog in te richten nieuwe natuur van EHS, Natte As-corridors en natte EVZ's.
	van de nog in te richten gebieden overlapt ongeveer veertig hectare met de natuurvriendelijke oevers die nodig zijn voor de KRW. Een groot deel van de Natte As valt samen met waterlichamen. De overlap met de maatregelen voor de KRW bedraagt ongeveer 25 hectare.
	alle zes de synergieprojecten betreffen een combinatie van KRW en realisatie natte as/natte EVZ.
Delfland	bij het aanleggen en inrichten van water in de EVZ bij De Bonnen worden natuurvriendelijke oevers aangelegd.
HHSK	een deel van waterlichaam Prins Alexander maakt onderdeel uit van EVZ 'groene zoom'.
Regge & Dinkel	bij programmering van de uitvoering van de KRW wordt zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij voorgenomen gebiedsprojecten (GGOR, landinrichting, realisatie EHS).
Roer & Overmaas	voor de waterlichamen (beken) buiten de landinrichting wordt afgestemd met de realisatie van de EHS, zoals bij de Roer, de Gulp en de Jeker.
	de uitvoerbaarheid van de KRW-maatregelen is mede afhankelijk van de mate van grondverwerving, bv. het realisatietempo van de EHS.
	voor de KRW is synergie gezocht met opgaven vanuit ecologie, natuur en landschap zoals Natura 2000, de EHS en de Reconstructie.
Vallei en Eem	EVZ's dienen zowel de realisatie van de EHS als de KRW doelen.
Zeeuwse eilanden	synergiegelden worden aangewend voor KRW maatregelen in combinatie met andere doelen. Het gaat veelal om de uitvoering van natuurvriendelijke oevers in combinatie met het realiseren van (robuuste) natte EVZ's.
	voor een deel vallen de KRW waterlichamen samen met de door de provincie Zeeland aangewezen natte EVZ's (EVZ). Op deze samenvallende trajecten worden de oevers extra robuust aangelegd, zodat ook aan de natuurdoelstellingen kan worden voldaan.

3.3 Bestuurlijke stroomlijning EHS en KRW

Verwijzingen in beleidsdocumenten

De laatste jaren ligt er bij de bestuurlijke afstemming van de KRW en EHS een nadruk op de Natura 2000-gebieden. De richtlijnen en daaruit voortvloeiende implementatieprocessen van zowel KRW als Natura 2000 houden rekening met elkaar. Habitatrictlijn gebieden moeten worden opgenomen in het register beschermde gebieden van de KRW. Ook kunnen de KRW-doelen en -maatregelen een helpende hand bieden door de verbetering van de benodigde watercondities (Smit et al., 2008) en moeten de vereiste maatregelen vanuit de habitatrictlijn worden opgenomen in de KRW-maatregelen programma's. In de eerste ronde SGBP's is dat echter niet of met mondjesmaat gebeurd.

Bestuurlijk overleg prioriteren maatregelen

Met betrekking tot de maatregelen heeft al bestuurlijk overleg plaatsgevonden en zijn in 2008 rijksambities geformuleerd, waarbij gestreefd werd om de voor Natura 2000 vereiste watercondities maximaal op te nemen in de 1^e generatie SGBP's (2009-2015). Dit is als volgt vertaald:

- Voor de 'sense-of-urgency'-gebieden met een wateropgave zijn de watercondities uiterlijk in 2015 op orde gebracht.
- Voor de overige Natura 2000-gebieden met een wateropgave kunnen de watercondities ook na 2015 worden gerealiseerd (mits niet ten koste van natuurdoelen op lange termijn).
- Voor TOP-gebieden binnen Natura 2000 zijn de watercondities maximaal opgenomen in Stroomgebiedbeheerplannen.
- Voor TOP-gebieden buiten Natura 2000 zijn alleen maatregelen opgenomen die KRW plichtig zijn.

Deze rijksambities zijn deels doorvertaald in de waterplannen en hebben een grote invloed gehad op de prioritering van processen en budgetten.

Expertiseteam KRW Natura 2000

In de Regionale Bestuurlijke Overleggen (RBO's) is in de periode januari - april 2008 de afstemming KRW en Natura 2000 besproken. De inspanningen variëren van 'al het mogelijke en maximaal haalbare' tot 'tenminste achteruitgang in 'sense-of-urgency'-gebieden stoppen'. De waterbeheerders zijn gevraagd naar concrete knelpunten in de afstemming voor de Natura 2000-gebieden en deze in de RBO's te agenderen. De RBO's zijn gevraagd onoplosbare knelpunten voor te leggen aan LNV, VenW, IPO en UvW. De RBO's stellen de opname van aanvullende maatregelen voor watercondities voor Natura 2000-gebieden in het stroomgebiedbeheerplan afhankelijk van het Natura 2000-beheerplanproces en het tempo van grondverwerving.

Voor de RBO's is het stopzetten van de achteruitgang in Natura 2000-gebieden het criterium voor het bepalen van knelpunten. De RBO's hebben maatregelenpakketten afgesproken die minimaal de achteruitgang in 'sense-of-urgency'-gebieden stoppen.

Een volledige realisering van de rijksambities (waaronder het per 2015 op orde hebben van de watercondities voor de 'sense-of-urgency'-gebieden) wordt door RBO's niet mogelijk geacht en ook niet als knelpunt ervaren. Vanuit de RBO's werden derhalve geen politiek-bestuurlijke knelpunten voorgelegd (Expertise Team KRW Natura 2000).

Samenwerkingsovereenkomst Veiligheid en Natte Natuur

Eén van de aanbevelingen die volgen uit het rapport van de algemene rekenkamer (2006) betreffende de afstemming voor waternatuur in EHS is aanbeveling zeven: Maak alsnog heldere en concrete afspraken tussen LNV en VenW over taakstelling, verantwoordelijkheid voor de uitvoering, en monitoring met betrekking tot de EHS in de grote wateren.

De minister scheef daarop dat deze afspraken al zijn gemaakt. Ze zijn onder andere vervat in de Samenwerkingsovereenkomst Veiligheid en Natte Natuur (2000) en worden gevolgd via een gezamenlijk directeurenoverleg. Verder liet de minister weten

dat ook op uitvoeringsniveau goede samenwerking plaats vindt (algemene rekenkamer, 2009).

3.4 Effecten KRW - Milieueffect rapportage

Voor wettelijk of bestuursrechtelijk voorgeschreven plannen, waaronder de Stroomgebiedbeheerplannen en waterbeheerplannen, is het op grond van de Wet Milieubeheer in twee gevallen verplicht om een procedure ingevolge een planMER ('milieueffectrapportage') uit te voeren:

1. Als in het plan sprake is van kaderstelling voor een MER-plichtige activiteit.
2. Als een 'passende beoordeling' (door de provincie) nodig is vanwege mogelijke gevolgen van het plan voor Natura 2000-gebieden.

Een planMER beoordeelt zo (delen van) de inhoud van een waterbeheerplan op mogelijke gevolgen voor natuurgebieden in de EHS. De gedeeltelijke stroomlijning tussen KRW en EHS heeft ook hier weer alleen betrekking op Natura 2000-gebieden.

Omdat de maatregelen die opgenomen zijn in de waterbeheerplannen zodanig zijn dat maatregelen alleen op hoofdlijnen gerapporteerd zijn, is in een voortoets op een globaal niveau een inschatting gemaakt van de effecten van de maatregelen op de instandhoudingsdoelen in Natura 2000-gebieden.

Pas in een later stadium, wanneer de maatregelen op meer detailniveau worden beschreven, kan het effect op instandhoudingsdoelen worden bepaald.

Een passende beoordeling is alleen van toepassing op instandhoudingsdoelen in Natura 2000-gebieden en is niet verplicht als er significant negatieve effecten van maatregelen op andere natuurdoelen (EHS) worden verwacht. Het is dan ook niet te verwachten dat er in een later stadium afstemming plaatsvindt in het kader van de MER-plicht.

3.5 Samenvatting

Compabiliteitsstudies, bestuurlijke stroomlijning en de MER-plicht richten zich met name op de afstemming tussen KRW en Natura 2000.

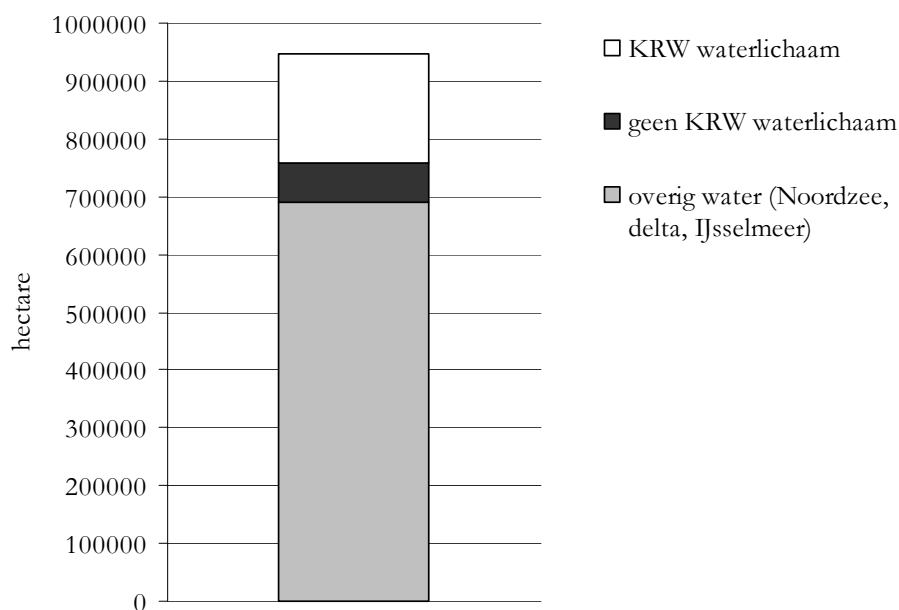
Stroomlijning van KRW en EHS is te vinden in enkele waterplannen waarin ofwel additionele maatregelen voor de EHS zijn opgenomen, ofwel het belang van de afstemming tussen EHS en KRW wordt genoemd

4 Analyse waterplannen -Algemene knelpunten

4.1 Kleine wateren in de KRW

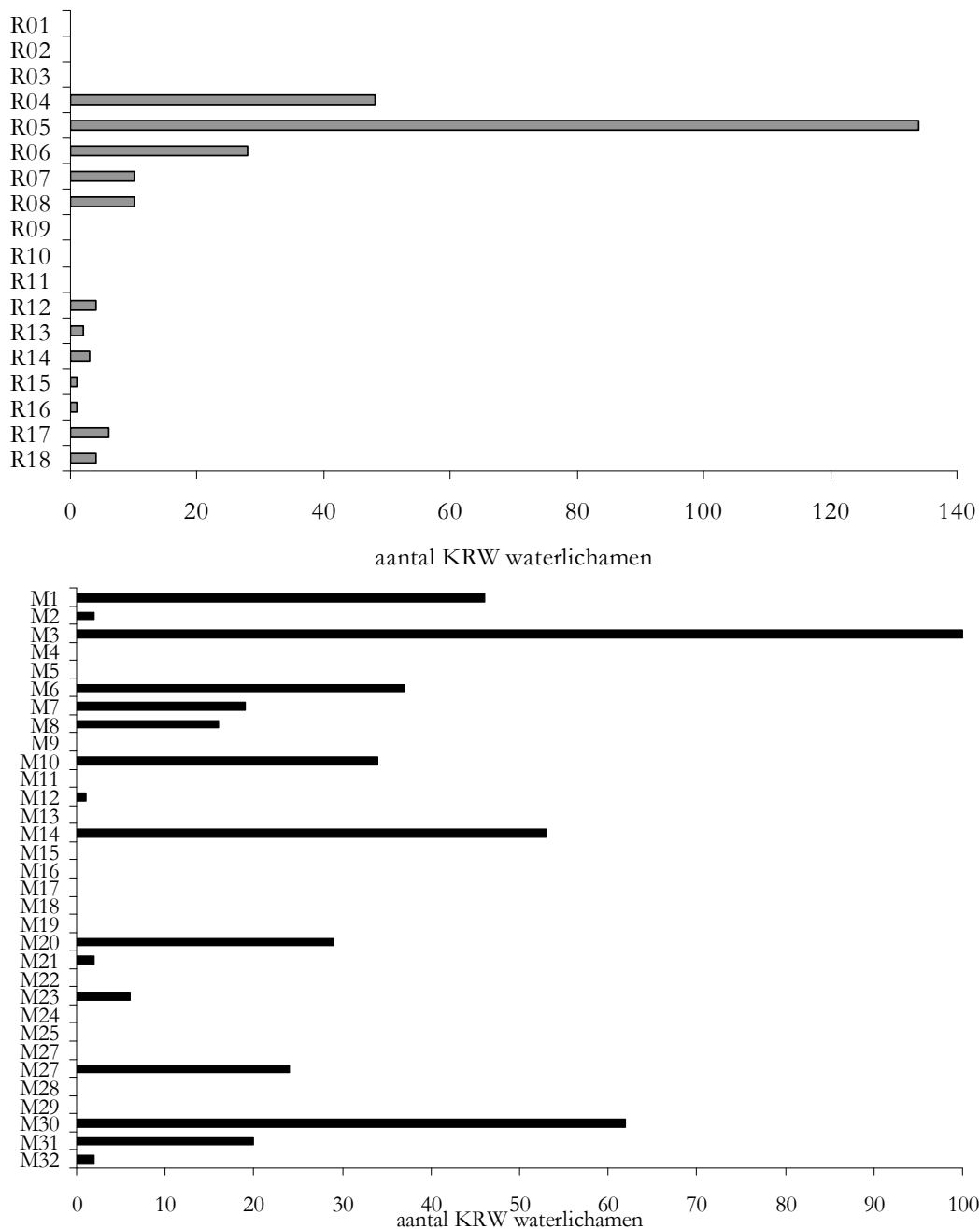
Hoewel de KRW geldt voor alle wateren en alle van water afhankelijke ecosystemen zijn de KRW-waterlichamen de kleinste basiseenheden waarvoor de (ecologische) doelstellingen en maatregelen van de KRW worden geformuleerd en waarvoor moet worden nagegaan in hoeverre deze doelstellingen gehaald zijn of worden.

In de KRW is een rapportage verplichting gekoppeld aan waterlichamen met als aanbevolen minimumomvang een oppervlakte van 50 ha of een stroomgebied van tien km² genoemd. Een ruimtelijke analyse van alle wateren in Nederland, uitgezonderd de Noordzee, Delta en IJsselmeer, laat zien dat slechts 74% van het oppervlak van de Nederlandse wateren is aangewezen als KRW-waterlichaam. 26% van het oppervlak, voornamelijk kleine wateren, zijn niet aangewezen als KRW-waterlichaam (Figuur 4). Het ontbreken van kleine wateren in de maatregelen en doelen van de KRW levert een eerste groot knelpunt op voor het realiseren van doelen in de EHS met behulp van KRW-doelen en -maatregelen.

Figuur 4 Verdeling van het oppervlaktewater in Nederland over de categorieën KRW-waterlichaam, geen KRW-waterlichaam en overig water

In de toepassing zijn veel kleine wateren geaggregeerd tot één groter waterlichaam of niet als KRW-waterlichaam begreep. De meeste voorkomende KRW-waterlichamen zijn grotere wateren (Figuur 5): R5 (Langzaamstromende middenloop op zand), goed voor 55% van de stromende oppervlaktewateren en M3 (Gebufferde regionale kanalen), 22 % van de stilstaande oppervlaktewateren (Figuur 5).

Figuur 5 Verdeling van de KRW waterlichamen over verschillende typen

Slecht vertegenwoordigd zijn kleinere waterlichamen en natuurlijke waterlichamen, zoals gebufferde vennen of laagveenplassen. Daarnaast zijn veel bovenloop-systemen of bronnen zijn niet meebegrensd met het waterlichaam.

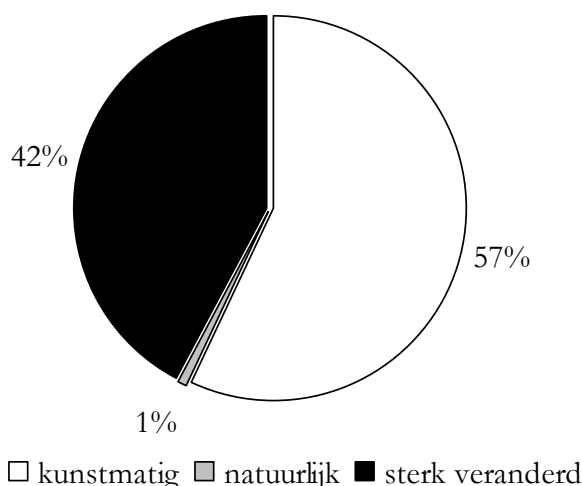
Om doelen in KRW-waterlichamen te realiseren is het nodig om maatregelen te formuleren voor kleine wateren die in verbinding staan met waterlichamen. Deze maatregelen zijn niet in alle gebieden meegenomen in het KRW-proces en vermeld in de SGBP's. Bovendien zijn maatregelen alleen geformuleerd als er door deze maatregelen een kwaliteitsverbetering van het KRW-waterlichaam is te verwachten,

niet wanneer de maatregel vooral verbetering oplevert voor het water buiten het KRW-waterlichaam.

Om beoogde verbetering van de waterkwaliteit, vooral wat de ecologie betreft, op het schaalniveau van de kleinere wateren tot stand te brengen zijn additionele maatregelen en doelen nodig die niet zijn opgenomen in het KRW-proces. In sommige waterplannen is aangeduid dat er extra doelen en maatregelen voor deze wateren geformuleerd dienen te worden, maar dit additionele beleid valt buiten de KRW en leidt niet tot concrete afspraken.

4.2 Niet-natuurlijke status KRW-waterlichamen

Als de maatregelen die nodig zijn om een waterlichaam in de natuurlijke staat te brengen significante schade veroorzaken aan de omgeving of bepaalde functies, kan dit als motivatie dienen om een niet-natuurlijke status toe kennen aan een waterlichaam. Er zijn slechts zes wateren met een natuurlijke status, te weten de Swalm, de Niers, de Roer, de Gulp, de Rode Beek Vlodrop en het Naardermeer. De status van de meeste waterlichamen (99%) is Sterk veranderd (S) of Kunstmatig (K) (Figuur 6) met bijbehorende motivatie voor hun status in de SGBP's.

Figuur 6 Aandeel natuurlijke, kunstmatige en sterk veranderde wateren binnen de KRW-waterlichamen in Nederland

De doelen en maatregelen van de sterk veranderde en kunstmatige waterlichamen zijn niet opgesteld vanuit de gewenste natuurlijke ecologische toestand, maar houden rekening met onomkeerbare ingrepen. Doelen kunnen naar beneden worden bijgesteld als voor het behalen van de natuurlijke doelen maatregelen moeten worden genomen die significante schade veroorzaken op de omgeving of functies. Het merendeel van de doelen voor sterk veranderde wateren zijn naar beneden bijgesteld, hetgeen knelpunten op kan leveren voor de gewenste natuurdoelen in EHS-wateren. In hoofdstuk 5 wordt verder ingegaan op de knelpunten die ontstaan door het verschil tussen KRW-doelen en EHS-behoeften.

4.3 Doelen en maatregelen Register Beschermde Gebieden

Register Beschermde Gebieden

De KRW schrijft voor dat doelen en maatregelen moeten worden vastgesteld voor KRW-waterlichamen en voor gebieden uit het Register Beschermde Gebieden. In dit register zijn onder meer de Natura 2000-gebieden opgenomen. Volgens de KRW zou voor die gebieden het uitgangspunt moeten zijn dat waar meerdere doelstellingen elkaar overlappen de strengste doelen en normen leidend zijn.

Er is aandacht voor afstemming met watercondities in Natura 2000-gebieden in de waterplannen en er zijn ambities geformuleerd. Voor de *maatregelen* voor Natura 2000-gebieden wordt echter door alle provincies doorverwezen naar het proces van beheerplannen. Verder worden de maatregelen die nog moeten voortvloeien uit het proces van beheerplannen niet opgenomen in de 1^e generatie SGBP's, waardoor een kans bestaat dat er minder prioriteit aan deze maatregelen wordt gegeven en dat de maatregelen niet tijdig zullen worden gepland, begroot en gerealiseerd.

Gunstige uitzonderingen op deze algemene lijn vormen de Rijkswateren, waar wel de doelen voor KRW, Natura 2000 en verdroging (indien van toepassing) zijn geïntegreerd.

Behalve dat de afstemming niet tijdig is gerealiseerd, ligt de nadruk bij de afstemming steeds op Natura 2000-gebieden en dan in het bijzonder de 'sense-of-urgency'-gebieden en TOP-gebieden binnen Natura 2000. Instandhoudingsdoelen voor habitats en soorten in Natura 2000-gebieden zijn gebaseerd op actuele waarden. De doelen van het EHS-beleid zijn het realiseren van duurzame condities van alle in 1982 in Nederland voorkomende soorten en populaties. Daarbij zijn de doelen behalve op behoud, ook op ontwikkeling (potentiële waarden) gericht. Deze condities spelen geen rol in de afstemming die plaats vindt in het kader van Register Beschermde Gebieden.

De afstemming die plaats vindt in het proces van het opstellen van beheerplannen is slechts gericht op instandhoudingsdoelen. Het is niet duidelijk wanneer en op welke wijze er afstemming plaatsvindt van de KRW- en de EHS-doelen en hoe de KRW bijdraagt aan het oplossen van knelpunten in gebieden buiten Natura 2000 (overige EHS). Er zijn geen rijksambities geformuleerd die van toepassing zijn op (a)biotisch condities in de EHS.

4.4 Maatregelen en doelen overige EHS in waterplannen

De wijze waarop de watercondities van EHS in de waterplannen zijn opgenomen is summier (paragraaf 3.2, Tabel 1, Tabel 2). Het beleid om in 2018 middels maatregelen het gewenste grond- en oppervlaktewater-regime te realiseren is in enkele plannen opgenomen en daarnaast wordt in enkele plannen van waterschappen vermeld dat EVZ's zullen worden ingericht.

4.5 Grondwaterkwantiteit voor EHS-natuur en KRW

De KRW geldt voor alle aquatische ecosystemen en, wat de waterbehoeften ervan betreft, terrestrische ecosystemen (EU, 2000). Vooral de toestand van de grondwaterkwantiteit, maar ook de bijbehorende kwaliteit, is van belang voor een groot deel van de EHS-natuur. Met betrekking tot de grondwaterkwantiteit zijn de KRW-doelstellingen van KRW (bijlage V, 2.1.2) in 4 thema's gevat: de waterbalans, de relatie met aquatische ecosystemen (oppervlaktewater), de invloed van grondwater op terrestrische ecosystemen en het voorkomen van intrusies. De goede kwantitatieve toestand van een grondwaterlichaam hangt af van alle bovengenoemde aspecten.

Voor de waterbalans is het KRW-doel dat de netto lange termijn gemiddelde jaarlijkse aanvulling groter of tenminste gelijk is dan de lange termijn gemiddelde jaarlijkse onttrekking. De doelstelling voor de relatie met aquatische ecosystemen is niet gekwantificeerd, maar uitgewerkt in een toets waarmee vastgesteld kan worden of het grondwaterregime beperkend is voor de goede toestand van het oppervlaktewaterlichaam. Voor de beoordeling van de invloed van grondwater op terrestrische ecosystemen is gekeken naar eventuele achteruitgang van stijghoogten ten opzichte van 2000. In alle grondwaterlichamen wordt voldaan aan de goede grondwatertoestand (kwantiteit).

In verdrogingsgevoelige Natura 2000-gebieden kunnen eisen ten aanzien van terrestrische ecosystemen een extra opgave voor de grondwaterkwantiteit betekenen, bovenop het voorschrift van evenwicht tussen onttrekken en aanvullen. Een nadere prioritering van deze Natura 2000-gebieden heeft plaatsgevonden op basis van de urgentie die verbonden is aan het behalen van de natuurdoelen ('sense-of-urgency'). In de eerste ronde SGBP's in Nederland zijn alleen deze gebieden in beschouwing genomen met een KRW-opgave vanuit verdroging (SGBP Eems, SGBP Maas, 2009), maar heeft niet geleid tot veel concrete maatregelen. De verdrogingsproblematiek in de overige EHS in relatie tot grondwaterkwantiteit is tot dusver buiten beschouwing gelaten (uitzonderingen bv. Hunze). Daarnaast zijn de doelstellingen voor de kwaliteit van het grondwater niet gekoppeld aan de behoeften vanuit ecosystemen.

4.6 Vermelding tegenstrijdigheden EHS en KRW

Tabel 3 Knelpunten afstemming EHS en KRW in waterplannen

waterschap/provincie	afstemming (beleid)
Fryslan	de waterkwaliteitsdoelen in dit plan gelden binnen de KRW-waterlichamen. Voor wateren die daar niet toe behoren worden geen nadere doelen vastgesteld. Het is aan de waterbeheerder om samen met gemeenten en andere belanghebbenden de maatregelen voor die wateren werkende weg in te vullen, waarbij rekening gehouden wordt met de gebruiksfunctie.
Groningen	fasering na 2015 van inrichtingsmaatregelen voor de KRW, omdat het gaat om integraal beekherstel in EHS. Met navenante moeilijkheden.
Noord-Holland	binnen het veenweidegebied van Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier lijkt het alsof de KRW-doelen en de Natura 2000-instandhoudingsdoelen tegenstrijdig zijn. De KRW-doelen voor Eilandspolder, Polder Westzaan, Ilperveld, Varkensland, Oostveld, Twiske,

	Wormer, Jisperveld en Kalverpolder hebben namelijk een zoetwaterdoelstelling, terwijl er voor Natura 2000 brakke instandhoudingsdoelen zijn. Binnen het Natura 2000-beheerplan wordt onderzocht hoe de brakke Natura 2000 instandhoudingsdoelen gecombineerd kunnen worden met de autonome verzoeting van het gebied.
Overijssel	op overgangen tussen natuur en landbouw kan bij inrichting en beheer sprake zijn van strijdige eisen aan het waterbeheer. Daarbij geldt uitgaan van bestaande functies.
Zuid-Holland	bij verdrogingbestrijding mag de rijksbijdrage door provincie Zuid-Holland uitsluitend worden benut in de gebieden die op de door Rijk en provincies bestuurlijk vastgestelde TOP-lijst staan vermeld.
Amstel Gooi en Vecht	door waterschappen wordt benadrukt dat de provincie een belangrijk aandeel heeft in de mogelijkheid om maatregelen in de EHS te formuleren en realiseren. Wanneer hogere natuurdoelen die aanvullende watergerelateerde maatregelen en/of aanpassing van KRW-doelen noodzakelijk maken, zal de betreffende provincie zich garant moeten stellen voor de te behalen Natura 2000-doelen en voor de financiering van de daartoe benodigde (extra) maatregelen.
Dommel	wanneer het realiseren van verschillende doelen niet haalbaar blijkt, wordt primair gekozen voor herstel van het watersysteem. Als dit ten koste gaat van een aangewezen doelsoort of habitat, kan de conclusie zijn dat deze natuurdoelen hier fysiek onmogelijk zijn of van nature niet op die plek thuishoren.
Peel en Maasvallei	maatregelen in EHS-gebieden moeten tijdig haalbaar en betaalbaar zijn en er zijn risico's voor vertraging in de uitvoering vooral op het gebied van grondverwerving.
Rivierenland	in principe legt het waterschap in de planperiode alleen de EVZ aan als deze verbindingen bijdragen aan de KRW-opgave en/of de realisatie van de kwantitatieve wateropgave.
Zuiderzeeland	alleen bijdrage aan realisatie natuurdoelen wanneer deze bijdragen aan KRW- of NBW-doelen.

In verschillende waterplannen worden kanttekeningen gemaakt bij de afstemming van de KRW met doelen van de EHS (Tabel 3). Het komt voor dat doelen voor de KRW en EHS strijdig zijn (Dommel, 2008, Provincie Noord-Holland, 2008).

Extra maatregelen voor natuur moeten haalbaar zijn en aansluiten bij de KRW-doelen en -maatregelen die in de SGBP's zijn vastgesteld (Tabel 3). Bovendien moet er voor voldoende financiering worden gezorgd en geldt de financiering in sommige gevallen alleen voor geprioriteerde gebieden (bv. provincie Zuid-Holland, 2008).

4.7 Knelpunten in eerdere reviews van waterplannen

4.7.1 Watercondities voor beschermde natuurgebieden in de ontwerp-waterplannen 2010-2015

In het rapport dat is opgesteld vanuit terreinbeherende organisaties (Van der Fluit et al., 2009) is in kaart gebracht in hoeverre de watercondities voor beschermde natuurgebieden in de ontwerp-waterplannen tot hun recht komen. Daartoe zijn 51 gebieden beschreven wat betreft streefbeelden, huidige kwaliteit, knelpunten en voorgestelde maatregelen. Additionele maatregelen voorgesteld door de natuurbeheerder zijn hieraan toegevoegd. Het betreft zowel Natura 2000-gebieden

als overige EHS en ook een selectie van TOP-gebieden, 'sense-of-urgency'-gebieden als overige gebieden. Het rapport geeft een goede illustratie van de knelpunten (voornamelijk behoefte aan additionele maatregelen) die worden ervaren door natuurbeherende instanties op gebiedsniveau.

Daarnaast is er kritisch naar de inhoud van de waterbeheerplannen gekeken. Aan het rapport zijn de volgende conclusies verbonden (Van der Fluit et al., 2009):

1. Vrijwel nooit zijn in de ontwerp-waterplannen en in het KRW-proces Natura 2000- doelen opgenomen voor de periode 2010-2015.
2. Doordat het GGOR-proces in veel gevallen te laat opgestart is, zijn veel doelen en maatregelen voor verdrogingsbestrijding niet in de ontwerp waterplannen vastgelegd.
3. Het beleid voor kleine, ecologisch waardevolle wateren buiten de Natura 2000-gebieden is soms op onvoldoende wijze in de ontwerp-waterplannen opgenomen.
4. De ontwerp-waterplannen geven een onvolledig beeld van lopende en voorgenomen maatregelen.
5. Locale kansen voor het treffen van maatregelen worden gemist door het werken met nationale en/of regionale formats.
6. De onderbouwingen van de fasering van maatregelen en van de verlaging van doelen in niet-natuurlijke wateren zijn meestal niet KRW proof.
7. De normen voor nutriënten uit de KRW zijn onvoldoende voor het realiseren van veel natuurdoelen.
8. KRW-maatregelen hebben vooral betrekking op inrichting en beheer en nauwelijks op het verbeteren van de chemische samenstelling van het water of op peilaanpassing. Bovendien worden er weinig nieuwe maatregelen genomen, maar wordt voortgebouwd op bestaand beleid.
9. Er wordt weinig gewerkt volgens een ecosysteembenadering.
10. De uitwerking van maatregelen vraagt nog aandacht van de natuurbeheerders.

4.7.2 Review van het ontwerp-Nationaal Waterplan

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) heeft een review van het ontwerp-Nationaal Waterplan (oNWP) uitgevoerd (PBL, 2009).

Met betrekking tot de synergie van de KRW en de EHS wordt in dit rapport gesteld dat het oNWP optimistisch is over de meekoppeling van beleidsopgaven voor de KRW, Natura 2000 en EHS. De KRW-maatregelen dragen volgens het oNWP voor een belangrijk deel bij aan het realiseren van de condities die nodig zijn voor het behoud van beschermde natuurwaarden. Volgens het plan profiteert de natuur onder andere van een verbeterde waterkwaliteit en inrichtingsmaatregelen, zoals zachte overgangen van water naar oever, hermeandering van beken, de aanleg van vispassages en actief biologisch beheer. De watercondities in de Natura 2000- en EHS-gebieden moeten in 2015 op orde zijn; dit geldt vooral voor de verdroging. Volgens de reviewers kunnen de doelen echter niet zonder grootschalige verandering van functies of aanpassing van bestaande functies gerealiseerd worden.

Verder wordt in de review aangegeven dat de bijdrage van de KRW-maatregelen aan realisatie van doelen in Natura 2000 en EHS beperkt is. KRW-maatregelen koppelen in hoge mate mee met ander beleid, hetgeen blijkt uit het gegeven dat 70% van de maatregelen bestaand beleid betreft. Omgekeerd lijkt de bijdrage van de KRW-maatregelen aan ander beleid, zoals het realiseren van instandhoudingcondities voor water van de Natura 2000-gebieden gering. Voor bestaande, hoogwaardige natuur zijn de beheersomstandigheden te gecontroleerd en is de waterkwaliteit te slecht (PBL, 2009). Bovendien dragen de maatregelen van de Stroomgebiedbeheerplannen maar beperkt bij aan de ambitieuze doelen geformuleerd voor Natura 2000 en EHS. In de SGBP's worden maatregelen zoals hermeandering, het opheffen van drainage en verhogen van de drainagebasis beperkt genomen vanwege de significante schade voor de functie landbouw of wonen (PBL, 2009).

4.8 Samenvatting

Algemene knelpunten die optreden wanneer de inspanningen voor de KRW worden vergeleken met de behoeften vanuit de EHS zijn:

1. Het ontbreken van kleine wateren in de KRW.

Slechts 74% van het Nederlandse oppervlaktewater is begrensd als KRW-waterlichaam. Door de nadruk op de (grote) waterlichamen blijven veel waardevolle kleine wateren in de EHS, die beperkt zijn in oppervlak, onderbelicht.

2. De niet-natuurlijke status van 99% van de Nederlandse KRW-waterlichamen. Een niet-natuurlijke status in de KRW leidt in veel gevallen tot doelverlaging. Zo is voor meer dan 60% van de wateren in de EHS het doel voor de biologische kwaliteitselementen lager dan de Goede Ecologische Toestand. Er is bij het afleiden van de doelen meestal geen rekening gehouden met de behoeften vanuit EHS-natuur. De vraag is of met deze verlaagde doelen aan de randvoorwaarden van de water(afhankelijke) EHS voldaan kan worden.

3. Het ontbreken van doelen en maatregelen voor wateren in gebieden uit het Register Beschermde gebieden in waterplannen.

De afstemming van de KRW met de benodigde watercondities in Natura 2000-gebieden beperkt zich veelal tot het formuleren van ambities. Voor de benodigde extra maatregelen wordt door alle provincies doorverwezen naar het proces van beheerplannen.

4. Het ontbreken van maatregelen en doelen voor de overige EHS in waterplannen.

Er geen duidelijke plaats voor watercondities van de EHS in de waterplannen en er wordt vaak niet of indirect aandacht aan besteed. Ook zijn tegenstrijdigheden van beide typen beleid soms opgenomen.

5. Het ontbreken van het belang van grondwaterkwantiteit voor EHS-natuur.

De toestand van de grondwaterkwantiteit en bijbehorende kwaliteit is voor een groot deel van de EHS-natuur van belang. Maatregelen ter verbetering van de kwantiteit van het grondwater zijn nauwelijks opgenomen in de KRW, daarnaast zijn de doelstellingen voor grondwaterkwaliteit niet gekoppeld aan de behoeften vanuit ecosystemen.

5 Analyse waterplannen - doelen

5.1 Beleidsachtergronden doelen

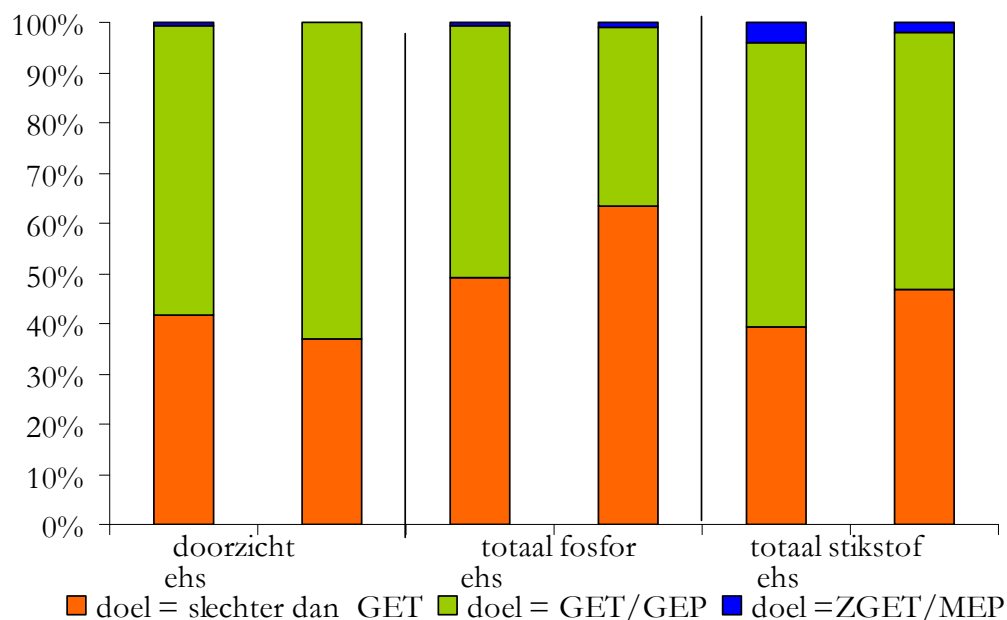
De KRW heeft als doel om in 2015 de chemische en ecologische toestand van het Europese grond- en oppervlaktewater als ook de daarvan afhankelijke aquatische en terrestrische ecosystemen op orde te hebben.

Zowel het EHS-beleid als het Natura 2000-beleid is gericht op behoud van biodiversiteit. KRW en EHS verschillen daarmee in uiteindelijk doel (Tabel 4).

Tabel 4 Verschillen tussen de doelen van verschillend beleid

KRW	EHS	Natura 2000
ecologische kwaliteit, chemische kwaliteit van water en water afhankelijk terrestrische natuur.	biodiversiteit water en land.	biodiversiteit water en land.
	belevings- en gebruikswaarde	
ontwikkeling en instandhouding ecologische toestand.	ontwikkeling en instandhouding alle soorten.	instandhoudingsdoelen: actuele waarden habitats en soorten.
inrichten, beheer, bronnen, immissie, ruimte.	verbinden, uitbreiden inrichten beheer.	inrichten, beheer.
indicatoren (positief, negatief, kenmerkend) GET/GEP voor fysische chemie, vissen.	natuurdoeltypen, doelsoorten, begeleidende soorten.	habitats en soorten.

5.2 GET en GEP

Figuur 7 Doelen (GEP) voor doorzicht, totaal fosfor en totaal stikstof ten opzichte van de GET/ ZGET-norm.

Met uitzondering van zes KRW-waterlichamen (paragraaf 4.2) is aan de overige wateren de status kunstmatig of sterk veranderd toegekend. Dit betekent dat voor deze wateren aangepaste doelen zijn geformuleerd, waarbij bij het afleiden van de GEP- en MEP-normen van de oorspronkelijke GET-normen, rekening gehouden is met onomkeerbare ingrepen.

Uiteindelijk heeft dit voor 40 tot 50% van de waterlichamen geleid tot een doelverlaging van de afgeleide GEP ten opzichte van de GET-norm (Figuur 7).

Tabel 5 Verdeling doelen over verschillende watertypen. Getallen duiden aan hoeveel waterlichamen een doel hebben dat gelijk is aan respectievelijk de ZGET, de GET of slechter is dan de GET

	Stikstof			Fosfor		
	ZGET	GET	slechter dan GET	ZGET	GET	slechter dan GET
M10		25	7		10	22
M14	1	5	32		13	25
M1a	1	24	6		26	5
M1b		1				1
M2			2		2	
M20		12	11		14	9
M21		1	1		1	1
M23			6			6
M27		10	9		12	7
M3	1	59	21		37	44
M30		14	23		13	23
M31		1	5			3
M6a		16	4		15	5
M6b		8			4	4
M7a		1				1
M7b		14			11	3
M8		6	2		5	3
R12	1	2			1	3
R13		1	1		2	
R14			2			2
R15		1			1	
R16			1			1
R17	1	3	2		2	4
R18		1	3		1	3
R4	4	7	5	1	8	7
R5	11	82	20	3	55	55
R6	4	11	6	1	6	14
R7		4	6		5	5
R8		8	1		9	

De grootste invloed van onomkeerbare ingrepen, die leiden tot doelverlaging, treedt op bij de watertypen M10, M14 en R16 waar meer dan 65% van de GEP-waarden onder de natuurlijke norm voor de Goede Toestand liggen (Tabel 5 Met uitzondering van zes KRW-waterlichamen (paragraaf 4.2) is aan de overige wateren de status kunstmatig of sterk veranderd toegekend. Dit betekent dat voor deze wateren

aangepaste doelen zijn geformuleerd, waarbij bij het afleiden van de GEP- en MEP-normen van de oorspronkelijke GET-normen, rekening gehouden is met onomkeerbare ingrepen.

Uiteindelijk heeft dit voor 40 tot 50% van de waterlichamen geleid tot een doelverlaging van de afgeleide GEP ten opzichte van de GET-norm (Figuur 7, Tabel 5).

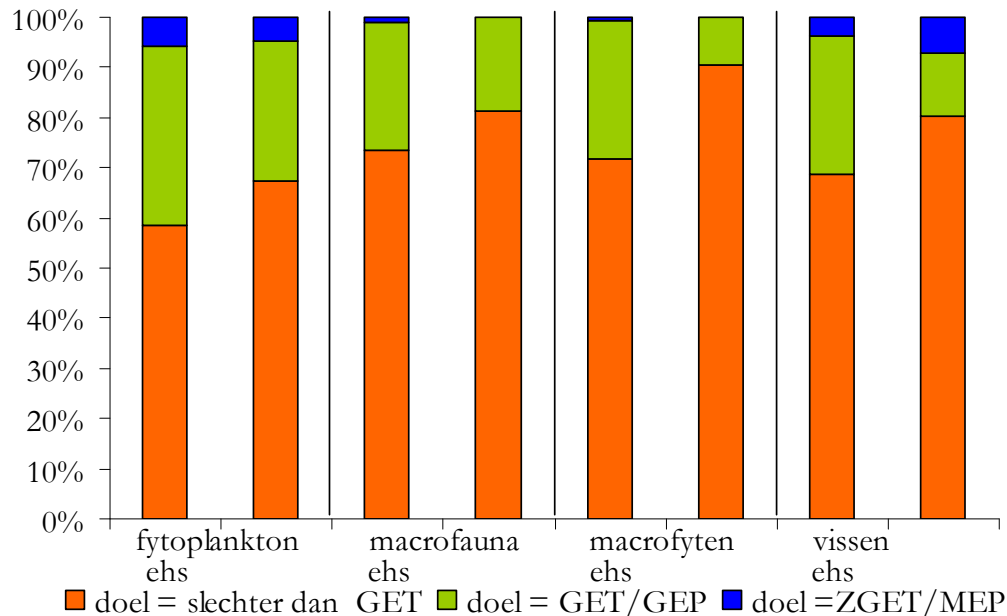
Er is weinig bekend over de KRW-kwaliteit die nodig is voor het behalen van natuurdoelen. Voor EHS-natuurdoelen zijn nutriëtnormen gegeven in het handboek Natuurdoeltypen (Bal et al., 2001) en de daaraan gekoppelde Aquatisch Supplementen. Verder zijn verschillende waterkwaliteitsparameters gemeten op enkele locaties voor verschillende (aquatische) habitattypen (Arts en Smolders, 2009 a en b) en ranges gegeven per habitattypen (Runhaar et al., 2009). Hoe deze waarden gerelateerd zijn of kunnen worden aan grenswaarden voor de Goede Toestand voor verschillende watertypen in de KRW is niet duidelijk. Ook is de koppeling tussen de verschillende kwaliteitselementen van de KRW niet altijd eenduidig. Zo is bijvoorbeeld gebleken voor het watertype R5 dat het halen van GET-normen voor abiotische parameters, slechts leidt tot het bereiken van een matige ecologische toestand voor de biologische kwaliteitselementen (Keizer-Vlek et al., 2007).

Wanneer ervan wordt uitgegaan dat abiotische condities die nodig zijn voor het behalen van natuurdoelen minimaal aan ZGET/MEP-waarden moeten voldoen, geldt dat de norm in maximaal 5% van de waterlichamen wordt nagestreefd voor fysisch-chemische parameters doorzicht, totaal fosfaat en totaal stikstof. Dit zijn waterlichamen waarvan de huidige toestand al aan de ZGET- of MEP-normen voldoet. Een uitzondering hierop is de Biltse Grift, waar het doel voor totaal stikstof 1.07 mg N/l bedraagt, terwijl de huidige toestand 5.65 mg N/l bedraagt.

De vraag is of de ZGET/MEP- of GEP/GET-norm, indicatief voor een (Zeer) Goede Ecologische Toestand, eveneens indicatief zijn voor een goede toestand van hoogwaardige natuur in de EHS.

De normen voor de abiotiek horende bij een Zeer Goede Ecologische Toestand ZGET/MEP of GEP/GET zijn vaak slechter dan de normen die voor waternatuur zijn afgeleid in het handboek Natuurdoeltypen. Een vergelijking tussen de normen is per waterlichaam gemaakt. De uitschieters voor totaal fosfor en totaal stikstof zijn opgenomen in bijlage 1. Deze wateren zijn allen gelegen in de EHS, hebben als doel voor 2015 een waarde die 3 tot 24 keer zo hoog is als de waarde voor de Goede Ecologische Toestand en tot 65 keer de waarde die wordt gegeven in het handboek Natuurdoeltypen. Het ambitieniveau gekoppeld aan dergelijke hoge waarden van nutriëntenconcentraties komt waarschijnlijk niet overeen met de behoeften van hoogwaardige EHS-natuur en kan de ontwikkeling daarvan frustreren.

5.3 Ecologische toestand versus natuurdoelen

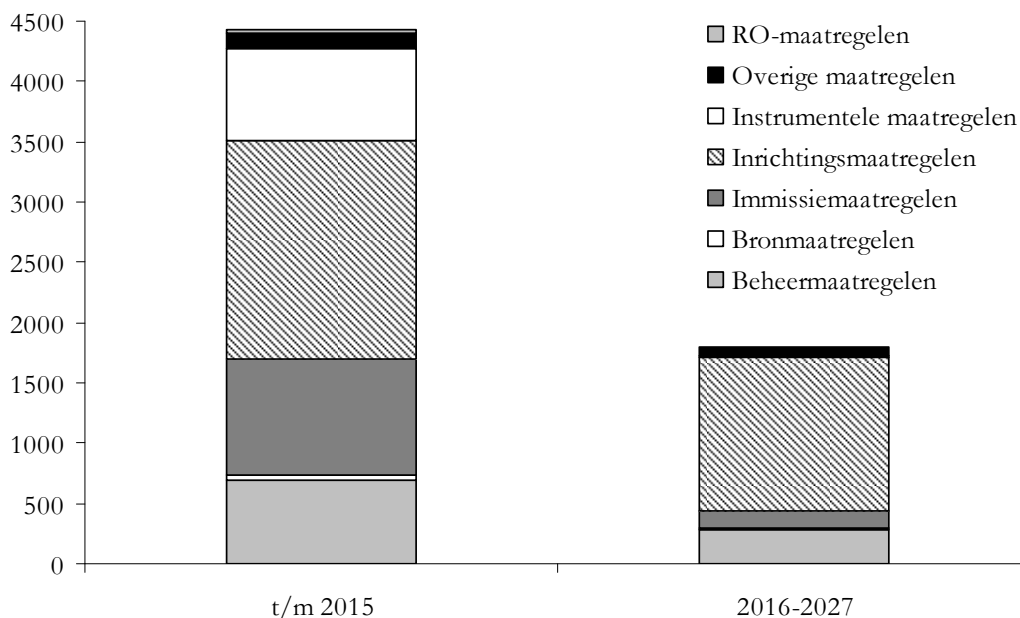

Figuur 8 Doelen voor vier biologische kwaliteitselementen in de KRW en verdeeld in wateren binnen de EHS en daarbuiten. Fytoplankton N=34, macrofauna N=656, macrofyten N=607, vissen N=564

Naast de doelen voor de abiotiek zijn ook de doelen van de biologische kwaliteitselementen fyto-benthos, macrofyten, macrofauna en vis verlaagd. Er is weinig bekend over de relatie tussen de verschillende kwaliteitsklassen in de KRW en het voorkomen van doelsoorten. In 60 tot 75% van de waterlichamen is het doel voor de soortgroepen ten hoogste een Matige Ecologische Toestand (Figuur 8). Het percentage wateren met naar beneden gestelde doelen is dermate hoog dat dit wellicht problemen oplevert voor het halen van natuurdoelen voor wateren die in de EHS liggen. Wanneer de waterlichamen binnen de EHS en daarbuiten worden vergeleken (Figuur 8), is het percentage waterlichamen met een doel lager dan de GET/default GEP voor wateren binnen de EHS iets lager dan daarbuiten, echter nog steeds minimaal 60% (Figuur 8).

6 Analyse waterplannen - maatregelen

6.1 SGBP-maatregelen

Figuur 9 Verdeling van de KRW maatregelen over de hoofdcategorieën

Het totaal aantal subcategorieën van maatregelen in de SGBP's is 57, verdeeld over zeven hoofdcategorieën. In totaal worden in de periode tot 2015 meer dan 4000 maatregelen getroffen (Figuur 9, 0). Door het generieke karakter van de maatregelen is het niet mogelijk het directe effect hiervan op de natuurdoelen te bepalen. Wel is duidelijk dat de meeste maatregelen inrichtingsmaatregelen betreffen, 40% tot 2015 en 70% in de periode van 2015 tot 2027. De meeste maatregelen vallen binnen de hoofdcategorie inrichtingsmaatregelen, gevolgd door immissiemaatregelen. Daarentegen zijn bronmaatregelen en RO-maatregelen zeer schaars (Figuur 9).

Per waterbeheerder zijn voor de maatregelen eenheden ingevuld, waarbij verschillende eenheden zijn gehanteerd (stuks, hectare of kilometers) en soms overlap optreedt (bijvoorbeeld tussen stuks en hectare). Het landelijke belang van elke maatregel is daardoor niet te kwantificeren. Het aantal keer dat een maatregel voorkomt (genoteerd tussen haakjes) is gebruikt om de meest voorkomende maatregelen te beschrijven.

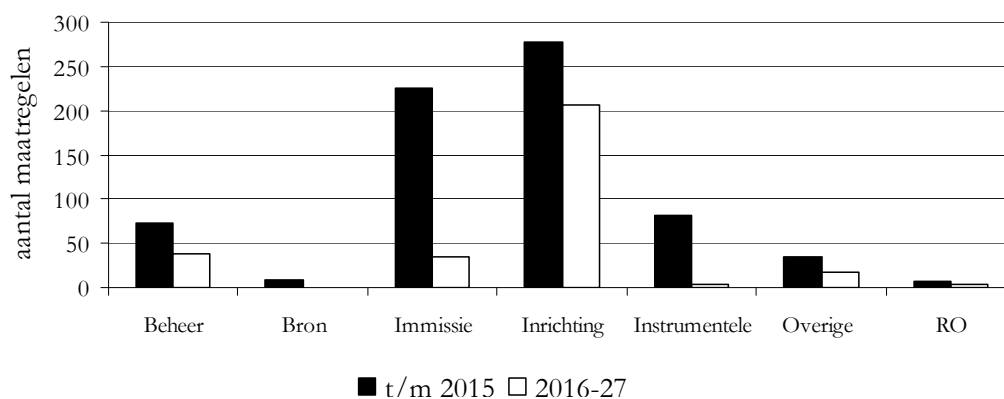
Op waterkwaliteit gericht onderhouds-/maaibeheer (water en natte oever) (490) en verwijderen van eutrofe bagger (190) zijn veel voorkomende beheermaatregelen. Het aanpakken van overstorten van gemengde stelsels (333), het zuiveren en afkoppelen verhard oppervlak (292) en het opheffen van ongezuiverde lozingen

(122) komen veelvuldig voor als immisiemaatregelen. Verbreden van de watergang (1030), vispasseerbaar maken van kunstwerken (621) en verbreden van stromend water/hermeanderen (460) zijn de belangrijke inrichtingsmaatregelen en het uitvoeren van onderzoek (613) en het geven van voorlichting (122) zijn veelvoorkomende instrumentele maatregelen.

6.2 Maatregelen Waterbeheerplannen

In de waterbeheerplannen van de waterschappen zijn de maatregelen gespecificeerd en uitgesplitst per waterlichaam. In totaal gaat het om 3108 maatregelen in de planperiode tot 2015, verdeeld over 663 waterlichamen. De maatregelen zijn verdeeld in hoofdcategorieën en subcategorieën en verder uitgesplitst in omvang met eenheden in stuks, hectare, m³ en meters. Ook zijn er toelichtingen op de maatregelen te vinden welke variëren van de aard van de kostenverdeling tot de exacte locatie waar de maatregelen worden uitgevoerd.

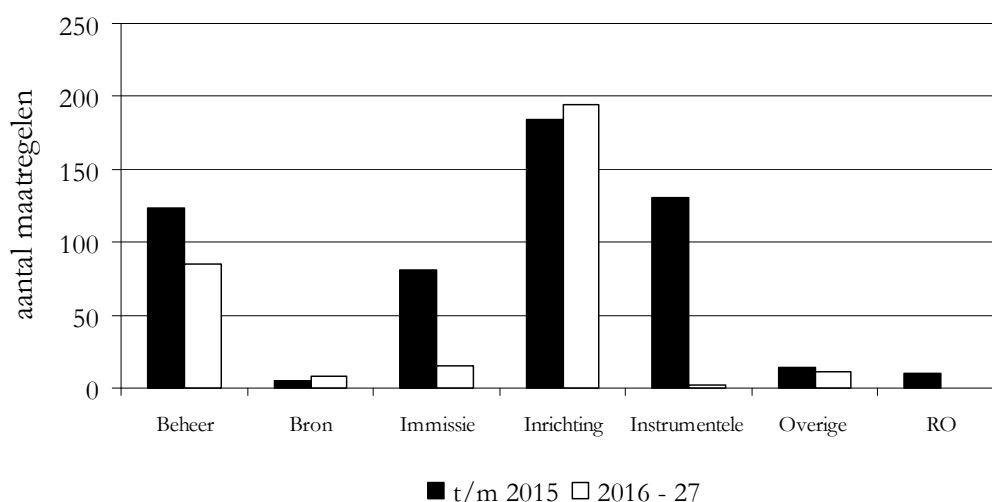
Voor de periode tot en met 2015 zijn de meest voorkomende maatregelen voor het meest voorkomende stromende watertype R5: verbreden van de watergang/hermeanderen (159), aanpakken overstorten (90), vispasseerbaar maken kunstwerken (53), onderhoud van water en natte oever gericht op waterkwaliteit (52), zuiveren en afkoppelen van verhard oppervlak (67) en uitvoeren van onderzoek (49). Het grootste gedeelte van de maatregelen zijn inrichtingsmaatregelen, gevolgd door immisiemaatregelen (Figuur 10). Opvallend is het geringe aantal bronmaatregelen. Voor slechts enkele waterlichamen wordt een bron aangepakt: maatregelen betreffen de aanpak van emissie uit de landbouw (1 x), de afspoeling van erven (4 x) en het stimuleren van precieze bemesting in de landbouw (1 x).

Figuur 10 Verdeling van maatregelen over hoofdcategorieën voor langzaamstromende midden/benedenlopen op zand (R5)

Voor het meest voorkomende stilstaand watertype M3 (gebufferde regionale kanalen) zijn het uitvoeren van onderzoek (123), het verbreden van het systeem (105), het onderhoud van water en natte oever gericht op waterkwaliteit (60), het vispasseerbaar maken van kunstwerken (33) en het zuiveren en afkoppelen van verhard oppervlak (29) de meest voorkomende maatregelen. Inrichtingsmaatregelen worden het meest

uitgevoerd gevolgd door instrumentele en beheermaatregelen. Bron- en RO-maatregelen zijn ook voor waterlichamen van dit type schaars (Figuur 11).

Figuur 11 Verdeling van maatregelen over hoofdcategorieën voor gebufferde regionale kanalen (M3)

6.3 Alternatieven en niet uitgevoerde maatregelen i.v.m. ‘significante schade’

Een eerste voorwaarde voor het aanwijzen van een oppervlaktewaterlichaam als ‘sterk veranderd’ is dat het terugdraaien of herstel van de hydromorfologische ingrepen om de GET te bereiken tot significante schade voor de gebruiksfuncties van het water en/of milieu zou leiden (KRW, artikel 4.3a). Een tweede belangrijke voorwaarde is het bezien of er voor het milieu gunstigere en betaalbare alternatieven zijn om de gebruiksfunctie(s) te realiseren (KRW, artikel 4.3b) (ontwerp SGBP Eems, 2009; EU, 2000).

Naast het belang van het begrip ‘significante schade’ bij aanwijzen van een status wordt het begrip gebruikt wanneer maatregelen niet worden genomen of uitgesteld. Significante schade treedt op wanneer er negatieve effecten aan functies en het milieu optreden. Er is een landelijke denklijn voor de definitie van significante schade. Indien maatregelen maatschappelijke significante schade toebrengen aan gebruiksfuncties, zoals landbouw, scheepvaart en recreatie, zijn deze maatregelen verworpen. Er zijn tal van maatregelen, die positief effect hebben op de ecologie, die in het kader van significante schade niet opgenomen zijn in de SGBP’s (Figuur 2).

Er is echter geen exacte definitie bij welke omvang functieschade optreedt (bijvoorbeeld % lastenstijging of % omzetsderving). Ook is niet aangegeven of en op welke wijze gezocht moet worden naar alternatieven voor deze significant schadelijke maatregelen. Tot slot is in de landelijke denklijn de gebruiksfunctie natuur opgenomen als een functie waar vrijwel geen sprake is van significante schade. Bovendien is functieschade die optreedt wanneer maatregelen niet worden genomen, niet ondergebracht in de landelijke denklijn. Op deze manier wordt het begrip

significante schade gebruikt als een legitieme wijze om een set van maatregelen uit te dunnen zonder dat daarbij concrete alternatieven worden overwogen, waarbij de functie natuur ten allen tijde ondergeschikt is aan andere functies.

De significante schade die optreedt wanneer maatregelen niet worden genomen is eveneens niet meegenomen in deze overwegingen. Het is zeer waarschijnlijk dat het niet nemen van sommige maatregelen leidt tot significante schade op de functie 'natuur' en wellicht ook op andere functies.

7 Expert evaluatie - Afstemming

7.1 Afstemming

Bij het invullen van de KRW is er in meerdere regio's weinig rekening gehouden met het natuurbeleid. EHS en KRW volgen beide hun eigen spoor^{2,14,9,11}(voor lijst met respondenten zie pagina 75). Beleidsmatig^{2,11,13} en inhoudelijk^{13,20} is er vaak niet gekeken wat de invloed is van de omgeving van oppervlaktewaterlichamen op de doelen en de maatregelen voor de KRW. Uitzonderingen hierop zijn bijvoorbeeld het aanwijzen van beken met een natuurlijke status, wanneer er sprake is van EHS natuur¹.

In West-Nederland is geen sprake geweest van afstemming tussen de KRW en EHS^{8,18,10,7}. Het is voor waterbeheerders soms onduidelijk wat er afgestemd zou moeten worden, aangezien voor de KRW alleen naar de waterlichamen is gekeken. Of deze waterlichamen zich in EHS gebieden bevinden^{18,10} en wat de behoeften zijn vanuit de EHS⁸ is bovendien niet duidelijk. Dit wordt onder andere veroorzaakt omdat dit soms niet gecommuniceerd wordt vanuit de provincie⁸.

In de overige regio's is wel in beeld dat afstemming nodig is. Of en de wijze waarop dit is gebeurd, wisselt sterk. Vaak heeft er al in een eerder stadium afstemming van waternatuur-opgaven plaatsgevonden. Voorbeelden hiervan zijn te vinden in de provincies Limburg, Gelderland en Noord-Brabant. In de provincie Noord-Brabant zijn bijvoorbeeld eerder afspraken gemaakt in het kader van reconstructieplannen Hogere Zandgronden. Deze afspraken zijn de basis zijn geweest voor de KRW-maatregelen.

Wanneer voor de EHS aquatische doelen in beeld zijn, zoals beekherstel, vindt automatisch afstemming plaats met betrekking tot deze aquatische doelen, gezien de gelijke referenties en randvoorwaarden voor beide^{14,11,12}. Echter vaak gelden voor dergelijke gebieden van de EHS ook nog waterafhankelijke terrestrische doelen. Deze afstemming, waarbij ook de beekdalbrede behoeften van de EHS mee worden genomen, vindt niet altijd plaats²⁰.

Een ander kader waarin de wateropgaven en behoeften voor waternatuur worden afgestemd is het proces van GGOR^{1,13}. Dit is echter niet in alle regio's expliciet een onderdeel van de KRW of EHS of de afstemming tussen beide.

Er heerst bij iedereen de verwachting dat afstemming voornamelijk op projectniveau gaat en moet plaatsvinden^{16,2,8,7,18,9,4,11,13,17,18}. Er is geen structuur die deze afstemming benadrukt of verplicht en er zijn ook geen afspraken over wie bij de afstemming betrokken moet worden. Op dit moment wordt dat vaak automatisch opgepakt door de trekker van het gebied, vaak de uitvoerende organisatie. Daarbij wordt afstemming ervaren als goed^{4,1,14,6,16,15} als ad hoc^{16,8,7} of als afwezig^{10,8}.

Er wordt door meerdere respondenten aangegeven, dat waternatuur nog steeds te lijden heeft onder de sectorale benadering van water en natuur. Daarbij vallen opgaven onder de verantwoordelijkheid van verschillende ministeries: wateropgaven

onder VenW en natuuropgaven onder LNV. Dit onderscheid versterkt de sectorale aanpak. Bovendien zijn binnen provincies en waterschappen vaak aparte afdelingen of personen verantwoordelijk voor water of natuur^{2,16,9}. Kennisontwikkeling ten bate van waternatuur wordt niet integraal gestuurd. Meerder landelijke programma's worden uitgezet bij verschillende onderzoeksinstituten voor respectievelijk water (Deltares, STOWA) of voor natuur (Alterra), waardoor weinig wordt samengewerkt op dezelfde thema's en soms dezelfde zaken gelijktijdig onderzocht worden. Tot slot zijn de ILG-budgetten gekoppeld aan natuur, waardoor maatregelen ter verbetering van de algehele waterkwaliteit vaak niet gefinancierd kunnen worden vanuit deze gelden (uitzondering bv. provincie Overijssel³).

Er wordt geopperd dat er landelijk coördinatie en afstemming door de ministeries van VROM, VenW en LNV nodig is met betrekking tot de procedures en planning voor waternatuur en alle opgaven daarbinnen (KRW, WB21, GGOR, TOP, Natura 2000, EHS). De huidige individuele aanpak en termijnen maken de afstemming moeilijk^{2,17}.

Bovendien zou het goed zijn wanneer waternatuur-opgaven op projectniveau afgestemd worden, voorafgaand aan de planfase¹⁹. Op deze wijze kan er een eenheid worden gevormd voor de communicatie naar externe partijen. Nu ontstaan er onderling discussies tussen partijen (waterschappen, natuurbeheerders, provincie) over water en natuur. Dit verzwakt het proces en de afstemming met andere functies. Tot slot is er behoefte aan meer vertrouwen van het rijk in de regio met betrekking tot waternatuur^{11,12,1,3}. De regio en het rijk streven dezelfde doelen na, maar de regio moet zich regelmatig verantwoorden, waardoor het gevoel ontstaat dat er weinig vertrouwen is.

Kleine wateren, met name geïsoleerde kleine wateren, vallen in veel regio's buiten de scope van de KRW^{14,13,9,5,2,6,3} en maatregelen voor deze wateren moeten via regulier beleid ingezet worden. Door de nadruk op de KRW-waterlichamen heeft dit in veel gebieden geen prioriteit.

Ook de maatregelen die nodig zijn voor verdrogingsbestrijding of de maatregelen in het GGOR-proces vallen niet onder de KRW (uitzondering verdrogingsbestrijding^{5 en 12}). Voor kleine wateren en verdrogingsbestrijding is de afstemming met de KRW dan ook niet voldoende om de gewenste maatregelen te formuleren.

Met uitzondering van de overlegvormen in West-Nederland, zouden de bestaande regionale overlegvormen voldoende moeten zijn om afstemming tussen water- en natuurbeleid te bewerkstelligen^{3,4,1,2,5}. Voor de KRW zijn al ambtelijke overleggen ingesteld en gebiedsprocessen gestart. Bovendien is in het kader van de EHS realisatie vaak overleg tussen waterschappen en provincies. Een nieuwe structuur wordt als overbodig ervaren^{3,4,1}. Het is echter nodig om meer expliciete afspraken te maken over hoe de afstemming geregeld moet worden, wie er betrokken moet worden en wie de regie voert^{2,1,3}. Op dit moment wordt er vaak wel overlegd, maar geen afstemming bereikt, door parallelle belangen^{3,9}.

Er wordt aangegeven dat, nu de SGBP's zijn afgerond, het animo voor KRW-overleggen is afgenomen. Bij deelnemende organisaties (provincies, waterschappen)

wordt hier geen capaciteit meer voor vrijgemaakt. De zaken die zijn blijven liggen, zoals de afstemming met Natura 2000-opgaven, worden doorgeschoven naar de volgende ronde SGBP's⁵. Er bestaat een kans dat deze afstemming in de nieuwe ronde door tijdsdruk wederom tussen de wal en het schip valt.

Het is organisatorisch nog niet ingepast dat waterschappen tevens ondiepe grondwaterbeheerders zijn. De verantwoordelijkheid voor grondwatermaatregelen ligt vaak nog in het midden. De wijze waarop grondwatermaatregelen verschillende functies raken, vraagt om keuzes. Zonder politieke keuzes wordt voor deze maatregelen onevenredig veel geld en tijd besteed aan het voeren van overleggen en het sluiten van compromissen, die uiteindelijk weinig opleveren. Het waterschap kan deze keuzes niet maken. Een regierol vanuit de provincie is daarom zeer gewenst^{1,9,13}. Nu dreigen deze maatregelen door het complexe proces als eerste af te vallen door de bezuinigingen¹.

7.2 Verschil in proces EHS en Natura 2000

Door het merendeel van de respondenten worden de EHS en Natura 2000 als één geheel gezien die niet los van elkaar kunnen functioneren^{3,4,9,11,12,6,14,17,2,15,18}. Natura 2000 is slechts een deelverzameling met prioriteit binnen de EHS^{17,2,4,3,11,15}, waarbij extra Europese belangen wellicht een rol spelen. De verwachting is dat alleen als de hele EHS gerealiseerd is, aan de doelen voor Natura 2000 kan worden voldaan^{9,15,2,11}.

Door andere respondenten wordt aangegeven dat vooral de EHS rondom de Natura 2000 gebieden van belang is voor het realiseren van instandhoudingsdoelen^{1,9}. De EHS in de buurt van Natura 2000 kan dienen als hydrologische buffer^{14,17,9,16,3, 5,19}, waarbij bijvoorbeeld maatregelen met uitstralingseffect in de EHS kunnen worden genomen (voorbeeldgebied Fochtelooverveen, Wieden-Weerribben). In de praktijk wordt dit echter nog weinig toegepast. Een positief effect van een maatregel in de EHS op een Natura 2000-gebied wordt niet nagestreefd, omdat maatregelen sectoraal worden genomen in het kader van respectievelijk EHS of Natura 2000¹⁹. Daarnaast dient de EHS buiten Natura 2000-gebieden als verbinding tussen de kerngebieden^{17,13,8,18}. In West-Nederland is de koppeling tussen gebieden minder sterk, omdat elk gebied zijn eigen peil heeft¹⁸.

Bij de huidige benadering van Natura 2000 ontbreekt het vaak aan het besef dat de natuurgebieden onderdeel zijn van een groot integraal netwerk en als geïsoleerde eilandjes onvoldoende zouden kunnen functioneren^{1,18,15} als dragers van biodiversiteit. Gebiedsoverschrijdende maatregelen zijn niet altijd in beeld, omdat de Natura 2000-aanpak specifiek op deelgebieden is gericht. Het kan bijvoorbeeld nodig zijn om vismigratiemaatregelen te nemen in een andere provincie ten bate van doelsoorten in Natura 2000-gebieden¹⁴.

De komst van additioneel beleid, doelen en wetgeving in het kader van Natura 2000 strookt niet altijd met en gaat niet altijd door op de processen die voor de EHS al in gang zijn gezet. Dit wordt als negatief en sectoraal ervaren^{11,12,2,3,17}. Bij de huidige

aanpak van Natura 2000 worden van bovenaf rijksdoelen opgelegd en zijn processen van boven naar beneden gericht, terwijl voor de EHS de beleidslijn in de regio liep.

Het uiteindelijke doel van beide typen natuurbeleid wordt als hetzelfde gezien en het is daarom onduidelijk waarom de aanpak zo verschilt. Dit leidt tot onbegrip en weerstand. Bovendien lijkt de aanpak van Natura 2000 de realisatie van de EHS te frustreren^{2,11,12}. Zo zijn er gebieden waarbij de uitvoering kan beginnen, maar waar het nieuwe beleid, inclusief de administratie en procedures (bijvoorbeeld MER), ervoor zorgen dat veel zaken van de planfase opnieuw moeten worden doorlopen, waardoor de uitvoering stil ligt¹¹. De nieuwe aan Natura 2000 gekoppelde verplichtingen en verboden kunnen bovendien een negatieve uitwerking hebben op de realisatie van de rest van de EHS^{2,16}.

Er is begrip voor het feit dat er geprioriteerd wordt binnen de EHS. Er wordt ingezien dat Natura 2000 zorgt voor een concretisering van doelen^{16,9,4} en dat de nadruk wellicht kan zorgen voor een versnelling en meer bestuurlijke druk^{17,2,16,9,3,4}. Tegelijkertijd heerst de vraag of dat niet had gekund door op de bestaande processen door te bouwen en de bestuurlijke druk op de specifieke gebieden te verhogen^{17,3}.

Anderzijds ervaart men dat de huidige nadruk zorgt dat zaken buiten beeld verdwijnen^{17,2,11} en blijven de aquatisch natuurwaarden binnen Natura 2000 bovendien onderbelicht^{9,19}.

Daarnaast wordt genoemd dat de resultaatverplichting van Natura 2000-maatregelen leidt tot een ambitieverlaging^{17,18,1}, omdat doelen concreter zijn en sneller moeten worden gerealiseerd. De daadwerkelijke uitvoering en effecten van maatregelen in Natura 2000-gebieden zijn bovendien nog steeds afhankelijk van grondverwerving, waardoor het de vraag is of 2015 realistisch is voor alle maatregelen^{12,17,9}.

De prioritering van Natura 2000 heeft ervoor gezorgd dat deze gebieden meer in beeld zijn voor afstemming met de KRW, voornamelijk in het proces van het opstellen van de beheerplannen^{13,2,16,5,15}. Tevens wordt de GGOR in deze gebieden met prioriteit opgesteld^{13,9,17}. Door de omvang van Natura 2000-gebieden is er ook vaker sprake van de aanwezigheid van een KRW-waterlichaam in een Natura 2000-gebied, waardoor er afstemming plaatsvindt in het kader van de KRW. De overige EHS blijft grotendeels buiten beeld bij de afstemming.

8 Expert evaluatie - KRW maatregelen vs. EHS behoeften

8.1 Overeenkomsten tussen KRW en EHS

Het merendeel van de respondenten (17/20) geeft aan dat de KRW-maatregelen bijdragen aan de ecologische kwaliteit van wateren en dus aan de EHS. Wel is de vraag of de KRW-maatregelen voldoende zijn en ver genoeg gaan om te voorzien in de EHS behoeften^{3,5,8,16}.

Het merendeel van de respondenten geeft daarnaast aan dat de KRW vooral gericht is op oppervlaktewaterkwaliteit en -inrichting^{13,3,2,8,9}, terwijl de behoeften vanuit de EHS breder zijn, met grondwaterkwantiteit als belangrijkste component voor terrestrische natuurdoelen^{16,3,2,9,19,20}.

Op hoofdlijnen wordt het KRW-maatregelenpakket samengevat door inrichtingsmaatregelen als natuurvriendelijke oevers, vispassages en beekherstel^{16,17,9}, die bijdragen aan een meer natuurlijke inrichting van waterlopen, zoals gewenst is vanuit de EHS. Grondwatermaatregelen en maatregelen ter verbetering van de waterkwaliteit, die nodig zijn om de (waterafhankelijke) EHS doelen te realiseren ontbreken vaak^{3,3,18,5,16}.

Het Europese kader en het verplichtende karakter van de KRW wordt als aanleiding genoemd om meer bindende en concretere afspraken te maken^{3,5}, grotere bestuurlijke druk te kunnen uitoefenen bij de uitvoering⁵, een ambitieverhoging aan te geven¹¹ en meer draagvlak te krijgen in de streek¹¹. Anderzijds heeft de KRW als gevolg dat vooral maatregelen zijn gekozen waarbij zo min mogelijk andere partijen beïnvloed worden⁹ of geen andere functies ter discussie staan⁹, of maatregelen zijn maar gedeeltelijk opgenomen in de KRW¹⁶ om zo slechts gedeeltelijk aan de resultaatsverplichting te hoeven voldoen.

Door de KRW is er een sterke nadruk komen te liggen op de KRW-waterlichamen. KRW-maatregelen worden in sommige gebieden alleen voor deze waterlichamen geformuleerd (bv. Overijssel). In andere gebieden worden maatregelen buiten de waterlichamen hoogstens meegenomen, wanneer zij bijdragen aan de kwaliteit van het waterlichaam (bv. Drenthe). Soms zijn maatregelen in wateren met een functie natuur, die niet specifiek zijn aangewezen als waterlichaam, toch meegenomen als additionele KRW-maatregel (bijvoorbeeld HEN- en SED-wateren van de provincie Gelderland, SEF-wateren in Limburg). Voor het herstel van alle watersystemen voor 2015 of 2027, zoals de KRW beoogt, is het echter nodig om ook buiten de KRW-waterlichamen en zelfs op het land maatregelen te formuleren. Het gevolg van de nadruk op waterlichamen is dat veel wateren in de EHS door hun geringe omvang geen onderdeel zijn van de KRW en bovendien naar de achtergrond verdwijnen^{17,5,2,13,9}. Dit is ongewenst, omdat veel bijzondere natuur zich bevindt in de kleine wateren (bronnen, bovenlopen, vennen).

Een knelpunt in de afstemming dat hieraan gekoppeld is, is het verschil in schaalniveau waarop KRW-maatregelen en doelen geformuleerd zijn versus het schaalniveau waarop EHS-behoefte een rol spelen. KRW-maatregelen zijn geformuleerd op het niveau van respectievelijk oppervlaktewater- en grondwaterlichamen. Deze schaal past vaak niet bij de kleinschaligheid van natuurdoelen en het is zodoende niet mogelijk gerichte maatregelen voor EHS of Natura 2000-gebieden op deze schaal te formuleren en te koppelen^{12,4,17,3}. Omdat dit verschil in schaalniveau leidt tot een onmogelijke afstemming, wordt dit niet frequent als knelpunt genoemd, simpelweg omdat er geen overeenkomsten zijn⁴.

Meestal zijn andere gebruiksfuncties in de omgeving (voornamelijk de functie landbouw, maar ook bijvoorbeeld stedelijk gebied of drinkwater) beperkend geweest voor de keuze of mogelijkheid van KRW-maatregelen^{12,14,19,13}. Bijvoorbeeld door uitstraling van maatregelen te beperken tot binnen de EHS^{12,3,14} of maatregelen als natuurlijk peil niet door te voeren^{13,14,16}, omdat dit 'significante schade' oplevert aan de functie landbouw. Het niet uitvoeren van maatregelen kan overigens ook tot significante schade aan de functie 'natuur' leiden. Schade aan de functie 'natuur' is echter niet meegenomen in de overwegingen voor de KRW en wordt vaak uit het oog verloren⁵.

De KRW-doelen voor de chemische toestand van grond- en oppervlaktewaterlichamen zijn niet gebaseerd op of afgestemd met behoeften vanuit de EHS. De huidige hoge normen van bijvoorbeeld nitraat en sulfaat in het grondwater komen niet overeen met de behoeften van voedselarme natuurdoelen, hetzelfde geldt voor de belasting van oppervlaktewater²⁰. KRW-maatregelen met betrekking tot een vermindering van deze nutriëntenbelasting zijn nauwelijks opgenomen, er wordt doorverwezen naar de aanscherping van generiek beleid^{1,2,4,5,6,9,11}. Hetzelfde geldt voor de aanpak van gevaarlijke stoffen^{1,18}.

Ondanks dat het stand-still beginsel van toepassing is op KRW-maatregelen (de huidige toestand mag niet verslechteren) zijn door de respondenten knelpunten aangeduid, waarbij het effect van KRW-maatregelen negatief of onvoldoende positief is in relatie tot EHS-behoefte

8.2 Hydrologische aspecten

- Hermeanderen en het verwijderen van stuwen in beken zijn maatregelen die worden genomen in het kader van de KRW om zo de natuurlijke morfologie van beken terug te brengen en de vispasseerbaarheid te vergroten. Deze maatregelen kunnen bij onvoldoende aanpak van de hydrologie van het gehele stroomgebied (sponswerking, aanpassing drainagebasis) leiden tot snellere afstroming en lagere peilen van de omgeving. Dit kan leiden tot verdroging van de omliggende EHS en daarnaast het waterconserverend vermogen van het gebied verminderen^{16,20,12,15,11,9,1}.
- Vanuit de EHS is het soms gewenst om een beek gedeeltelijk te dempen, terwijl voor de KRW de waterloop moet worden hersteld (bijvoorbeeld Hoge Raam¹¹).

- Het peilopzetten leidt soms tot het wegdrukken van kwel¹⁹.
- Het peilopzetten met grondwater met een ongunstige samenstelling kan zorgen voor een nalevering van fosfaat, waardoor de nutriëntengehaltes te hoog zijn om natuurdoelen te halen¹.
- In veenplassen is er vanuit de KRW behoefte aan peilfluctuaties ten bate van helofytenontwikkeling. Dit zorgt voor verlanding op de oever, hetgeen het natuurdoel op het land (moeras) negatief kan beïnvloeden¹⁶.
- De tegenstrijdigheid tussen systeemherstel, dat vanuit de KRW wordt beoogd, en specifieke soorten die voor natuur zijn aangewezen, leidt tot een verschil in de behoefte m.b.t. hydrologie^{2,3,11,12}. Dit speelt bijvoorbeeld in Noord-Brabant. Binnen de provincie zijn verschillende natuurdoelen aangewezen die zijn ontstaan door een onnatuurlijke hydrologische toestand van het watersysteem^{12,11,3}. Voorbeelden hiervan zijn drijvende waterweegbree die in genormaliseerde trajecten van beken voorkomt, kalkrijke vegetaties die zijn ontstaan op vloeiveiden waar kalkrijk opgepompt Maaswater wordt ingelaten of het ontstaan van kwelindicatoren door het inlaten van diep kalkrijk grondwater dat als proceswater vrijkomt bij energiebedrijven of grondwaterbedrijven. De KRW-maatregelen ten bate van systeemherstel kunnen de hydrologische behoeften van deze kunstmatige natuurdoelen negatief beïnvloeden.
- In Noord-Nederland is het herstel van zoet-zout overgangen aan de monding van beeksystemen gewenst om zo de vismigratie (van doelsoorten) te bevorderen. Dit is niet verenigbaar met bestaande functies (landbouw, stedelijk gebied) en daarom niet opgenomen als KRW-maatregel.
- Hoewel grondwaterkwantiteitsmaatregelen soms wel zijn opgenomen als KRW-maatregel (bijvoorbeeld verdrogingsbestrijding Hunze en Drentsche Aa), wordt voor het merendeel van deze maatregelen doorverwezen naar het proces van GGOR, de beheerplannen voor Natura 2000-gebieden of anti-verdrogingsmaatregelen in het kader van de TOP-lijst aanpak. Voor de hydrologische behoeften van de waterafhankelijke ecosystemen (bijvoorbeeld in de EHS) heeft het KRW-proces voldoende geleid tot het formuleren van extra maatregelen. Maatregelen m.b.t. grondwater zijn onvoldoende in de eerste ronde SGBP's van de KRW opgenomen en moeten in veel gevallen nog worden gedefinieerd.

8.3 Morfologische aspecten

- Vispasseerbaarheid staat centraal in de KRW. Dit is soms niet verenigbaar met het vastleggen van een beek ter voorkoming van insnijding (stenen constructies, ¹⁹).
- Voor een natuurlijke beekmorfologie is het verwijderen van stuwen wenselijk. Zoals eerder genoemd, heeft het verwijderen van stuwen effect op het waterpeil en kan negatief uitwerken op de EHS-behoeften m.b.t. de hydrologie (verdroging).
- Sommige waterlopen zijn niet oorspronkelijk, maar gegraven. In het kader van de KRW worden waterlopen hersteld met een natuurlijke inrichting, dat wil vaak zeggen dat stroming en substraat worden hersteld en de waterloop in stand blijft.

Omdat de uittreding van nature diffuus was, is het soms wenselijk een bovenloop geheel dicht te gooien. Deze maatregel rijmt niet met de benadering van waterlichamen en wordt dus vaak over het hoofd gezien. Bovendien zijn soms doelsoorten van EHS of Natura 2000 aangewezen voor dergelijke lopen. Het dichtgooien van de loop betekent dan potentieel een vermindering van de geschikte habitat voor deze soorten. De doelen van de KRW en soms ook van de EHS zijn op die manier strijdig met de gewenste maatregelen voor natuur/het watersysteem^{11,3}.

8.4 Nutriënten aspecten

- Inundatie van beken is niet verenigbaar met schrale natuurdoelen langs de beek, wanneer de waterkwaliteit van de beek niet op orde is. De waterkwaliteit van de Nederlandse beken is op dit moment onvoldoende en met de inundatie komt verrijkt slib en water mee, hetgeen zorgt dat er niet wordt voldaan aan de randvoorwaarden van de EHS natuur^{4,19,3,11,16,17,19,9,20,15} (voorbeeldgebieden Gammelkerbeek vs. Broekbos, Binnenveld, Moerputten/Vlijmens Ven, Inundatie Bekendelle door Bovenslinge, Regge, Dommel). Het gaat bij inundaties echter niet altijd om een KRW-maatregel, ook vaak om een WB21-maatregel^{19,3,16}. Ondanks de aanwezigheid van verrijkt inundatiewater kunnen in afgeplagde stukken soms pionierssituaties ontstaan⁴. Lange termijn monitoring moet uitwijzen of schrale vegetaties zich ondanks de hoge nutriëntenconcentraties kunnen handhaven.
- De enige waterkwaliteitsmaatregelen die zijn opgenomen in de KRW betreffen het saneren of verbeteren van puntlozingen. Voorbeelden hiervan zijn rioolwaterzuiveringen verbeteren of overstorten saneren. De aanpak van diffuse bronnen blijft achter en moet worden opgelost via generiek beleid en landelijke wetgeving (nitraatrichtlijn, mestbeleid). 19 van de 20 respondenten geven aan dat dit uitgangspunt niet zal leiden tot een snelle verbetering van de waterkwaliteit. Dit levert een groot knelpunt op voor het voorzien in de behoefte aan lage nutriëntengehaltes van de EHS, nu maar ook in de verre toekomst (na-ijl effect, erfenis). Dit knelpunt geldt zowel voor grond- als oppervlaktewaterkwaliteit. Het probleem is nu opzij geschoven, een kabinetskeuze om niet meer generiek maatregelen in de KRW-plannen op te nemen dan in het kader van het mestbeleid is afgesproken, is hierbij leidend. Voor de respondenten is duidelijk dat de doelen van de KRW en de EHS niet gehaald gaan worden wanneer alleen generiek maatregelen worden uitgevoerd. De meeste respondenten geven aan dat ze niet tevreden zijn met het huidige generieke beleid en weinig verwachtingen hebben van generieke maatregelen. Ze hopen sterk dat de KRW alsnog een stimulans zal zijn voor het nemen van generieke maatregelen ter verbetering van de waterkwaliteit.
- Veel watersystemen in Nederland, ook binnen de EHS, zijn afhankelijk van de aanvoer van gebiedsvreemd water (bv. Ruiten Aa, IJssel-water in Salland, Wieden -Weerribben). De kwaliteit van dit water laat vaak te wensen over^{14,13,20}. Het herstellen van de aanvoer naar de oorspronkelijke situatie is vaak moeilijk of technisch onmogelijk. Bovendien zou het stopzetten van de aanvoer zonder

aanvullende maatregelen leiden tot droogval met daaraan gekoppeld een slechte ecologische kwaliteit^{9,13,14}.

- Een aspect dat vaak uit het oog wordt verloren is het gevolg van peilopzet met grondwater van een ongunstige kwaliteit. Dit leidt tot nalevering van fosfaat uit de bodem (interne eutrofiëring) en zodoende wordt niet voldaan aan de behoeften van de EHS m.b.t. nutriënten^{17,1}. Peilopzet is een maatregel die in het kader van verdrogingsbestrijding van de EHS wordt genomen en niet direct een KRW-maatregel.
- De aanwezigheid van oude bouwvoren bij peilopzetten kan leiden tot eutrofiëring van het watersysteem¹⁸.
- De maatregelen 'aanleg natuurvriendelijke oevers' is zowel als inrichtingsmaatregel en als maatregel ter verbetering van de waterkwaliteit opgenomen. De natuurvriendelijke oever dient daarbij als een helofytenfilter. Het is echter niet duidelijk in hoeverre natuurvriendelijke oevers in de praktijk in staat zijn om nutriënten te reduceren. De praktijk moet dit uitwijzen. Het lijkt echter niet alsof men zich druk maakt over deze onzekerheid over de werkzaamheid, het effect van deze maatregel wordt vaak pas over zeven jaar geëvalueerd¹⁸.

8.5 Mogelijke additionele maatregelen

- Beekherstel waarbij de eisen vanuit de terrestrische natuur worden meegenomen kan ingezet worden als anti-verdrogingsmaatregel. Wanneer beekherstel slechts gericht is op de waterloop kan dit juist verdrogend werken op de omgeving. Een integrale aanpak van land en waternatuur is hierbij belangrijk^{1,9,20,16,13}.
- Er wordt door verschillende respondenten aangegeven dat van veel maatregelen nog weinig bekend is over de regionale effecten. Het is daarom essentieel om de effecten van maatregelen te monitoren en hiervan te leren^{2,5,9,8}. Dit is echter niet meegenomen in de KRW. Omdat kennis over de effecten van maatregelen leidt tot leermomenten en in sterke mate het nut en de effectiviteit van toekomstige maatregelen bepaalt, zou dit als additionele maatregel moeten worden opgenomen. Bovendien zou er niet alleen lering moeten uitgaan voor de organisatie zelf, maar ook voor organisaties die van plan zijn vergelijkbare maatregelen te nemen. Er wordt aangegeven dat dit niet regionaal gefinancierd en gecoördineerd kan worden⁵, maar landelijke sturing vraagt.
- 3-D visualisaties dragen sterk bij aan de mogelijkheden tot afstemming en vergroten bovendien het draagvlak onder de bevolking omdat plannen beter inzichtelijk worden gemaakt.
- Bijvoorbeeld in Noord-Brabant zijn veel ecosystemen afhankelijk van, of gebaat bij, herstel van diep, kalkrijk grondwater. Er wordt veel diep grondwater onttrokken voor drinkwaterproductie en industrieel water. Deze onttrekkingen hebben een sterk verdrogend effect op natuurgebieden in heel Noord-Brabant. Er zijn echter geen directe relaties te leggen tussen specifieke onttrekkingen en specifieke natuurgebieden. Het ontbreken van deze directe link en het sociaal-economisch belang van drinkwater hebben er voor gezorgd dat het binnen de provincie Noord-Brabant niet mogelijk is gebleken om diepe grondwateronttrekkingen te saneren of verminderen. Het is zelfs zo dat voor het

huidig gebruik in de beheerplannen voor Natura 2000 de onttrekkingshoeveelheid van de vergunning is meegenomen, inclusief de latente ruimte die op dit moment niet wordt onttrokken. Bovendien is het voor bedrijven nog steeds mogelijk om te verplaatsen van ondiep- naar diepe grondwaterlagen voor onttrekking wanneer de kwaliteit van de (ondiepe) onttrekking bedreigd wordt. Het sociaal-economisch belang van de onttrekking wordt onderschreven door de respondenten. Desondanks is er voor natuur een sterke behoefte om deze onttrekkingen te verminderen en te verduurzamen^{3,17}. Op dit moment wordt het waardevolle kalkrijke grondwater bijvoorbeeld gebruikt als koelwater of voor het wassen van auto's. Een verduurzaming van de waterketen zou kunnen bijdragen aan vermindering van de onttrekking en zodoende aan natuurherstel. Ook zouden mogelijkheden om drinkwater te winnen uit oppervlaktewater moeten worden onderzocht om zo het aandeel van diep grondwater dat nodig is voor de drinkwatervoorziening in de toekomst te verminderen. Het lukt financieel en bestuurlijk niet om dit regionaal voor elkaar te krijgen. Wellicht dat steun vanuit het rijk en de landelijke kaders van EHS en Natura 2000 er aan kunnen bijdragen dat de mogelijkheden alsnog langs een andere weg worden verkend. Dit probleem speelt in meer provincies¹⁵.

- Ondanks dat het voor natuur gewenst is, is in veel gebieden natuurlijk(er) peilbeheer afgefallen als maatregel, omdat er schade op kan treden aan de landbouw^{13,14}.
- Naast punt- en diffuse bronnen heeft depositie van stikstof uit de lucht negatief effect op de gewenste chemische toestand van vennen³. Nu wordt de oplossing vaak gezocht in water- of bodemmaatregelen, terwijl brongerichte aanpak van depositie vanuit de lucht over het hoofd wordt gezien.
- Onderhoud van de oevers ten bate van helofytenontwikkeling (KRW-doel) zou opgelost kunnen worden door KRW-doelen onder te brengen binnen Index en SN budgetten¹⁶.
- Wanneer er oude bouwvoren aanwezig zijn, kan het afplagen of bedekken met schone grond bijdragen aan de verminderde beschikbaarheid van fosfaten, waardoor het water minder sterk geëutrofeerd wordt¹⁸.
- Een niet-duurzame, maar wellicht nodige, maatregel ter verbetering van de waterkwaliteit is het voorzuiveren van zowel inlaatwater¹⁴ als drainwater uit de landbouw¹⁸.
- Peilgestuurde drainage is een populaire watermaatregel, maar door een foutieve toepassing kan deze maatregel sterk verdrogend werken. Binnen de EHS zouden geen nieuwe drainages mogen worden aangelegd¹⁷ en er moet worden gezocht naar alternatieven.

8.6 Kennishiaten

- Maatregel-effect relaties
Er is nog weinig praktijkkennis over de effecten van maatregelen en in hoeverre ecologische doelen hiermee bereikt worden^{16,18,2,8,12}. De maatregelen zijn nu gekozen op basis van de richting waarin de ecologie door de maatregel wordt gestuurd. Dit geldt bijvoorbeeld voor de waterkwaliteitsverbetering gekoppeld aan

natuurvriendelijke oevers¹⁸, hermeanderen^{2,20}, akkerrandenbeheer^{5,6} en de vernatting middels peilopzet^{17,6}. Het grote aantal onderzoeksmaatregelen dat is opgenomen als KRW-maatregel geeft eveneens aan dat er nog veel kennis ontbreekt^{14,6}.

- EHS-behoeften
Het is vaak onduidelijk wat de behoeften zijn vanuit de EHS^{5,12,8}. Op gebiedsniveau is er behoefte aan concrete doelen die vertaalbaar zijn naar randvoorwaarden waar een hydroloog iets mee kan⁹. Er heerst het beeld dat doelen voor de EHS vooral kwalitatief zijn en niet kwantitatief^{12,15,9,12}. Voor een goede afstemming met de KRW zijn kwantitatieve doelen gewenst.
- Regionale model en meetkennis
Model- en meetkennis die nodig is om effecten van maatregelen te berekenen is vaak niet toegespitst op een specifiek regionaal systeem^{9,2}.
- Technische en praktisch toepasbare kennis
Technische kennis m.b.t. randvoorwaarden van de inrichting ontbreekt vaak. Hoe breed moet een natuurvriendelijke oever zijn? Hoe moet een dwarsprofiel van een beek eruitzien? Hoe moet worden hermeanderd^{13,9,17}. Praktische instrumenten kunnen daarbij helpen. Provincies, terreinbeheerders en waterschappen hebben grote behoefte aan concreet toepasbare kennis⁹, mits die voorhanden is.
- Schadelijke effecten van inundaties^{4,17}.
- Omgaan met bestaand gebruik⁹.
- Effecten van klimaatverandering^{4,9,14,2,17}.
- Relatie grondwater-oppervlaktewaterlichaam⁹.
- Wat is er aanwezig aan beschikbaarheid kennis en waar is de kennis aanwezig?^{9,14,3}
- Wie is verantwoordelijk^{8,13,11,12}?

9 Expert evaluatie - Aandachtspunten voor KRW-uitvoering

9.1 Nadere afstemming

Er wordt door verschillende respondenten^{14,11,12,17,18,13,9,2,7} genoemd dat de daadwerkelijke afstemming plaats zal vinden op projectniveau. Aan de KRW maatregelen in de SGBP's liggen de KRW-gebiedsprocessen ten grondslag, waarbij alle partijen in het gebied betrokken zijn. Het gaat echter om maatregelen op hoofdlijnen, waarbij in een later stadium (planfase, uitvoering) nadere afstemming en continuering van betrokkenheid van de streek belangrijk is. Veel respondenten geven aan dat de afstemming op projectniveau automatisch zal gebeuren. De wijze waarop is echter vaak afhankelijk van de trekker van het proces. Een knelpunt voor de uitvoering treedt op wanneer voor de afstemming niet de juiste inhoudelijke mensen met de benodigde systeemkennis aanwezig kunnen zijn^{9,14,11}. Door de hoeveelheid projecten die in uitvoering gaat komen, ontstaat er waarschijnlijk een capaciteitstekort, vooral bij waterschappen en terreinbeheerders, om tot een gedegen afstemming te komen in alle gebieden.

Bovendien spelen er naast KRW en EHS nog verschillende andere wateropgaven (bv. WB21, GGOR). Het is belangrijk om op gebiedsniveau synergie te bewerkstelligen tussen alle verschillende opgaven. Het omgaan met het stapelen van doelen is daarbij van belang. Nu zijn de verschillende opgaven beschikbaar in verschillende beleidsdocumenten, met verschillende abstractieniveaus en verschillende beschrijvingen van referentiesituaties. Per gebied moet dit worden gebundeld en vertaald naar de uitvoering. Zaken die hierbij kunnen helpen zijn:

- Duidelijke regie op de afstemming per projectgebied. Nu wordt de afstemming bij de uitvoering vaak opgepakt vanuit het waterschap^{1,9,11}, terwijl het gewenst is dat er meer regie/sturing komt vanuit de provincie. De provincie heeft het beste overzicht van de verschillende regionale opgaven. Naast afstemming van beleid is afstemming bij de uitvoering essentieel, vooral omdat hier pas de praktische problemen ontstaan.
- Een geassembleerde referentie per gebied¹¹ waarin de opgaven gebundeld zijn en vertaald zijn van plannen naar de praktijk⁹.
- (Politieke) keuzes voor functies wanneer opgaven niet verenigbaar zijn^{2,4,9,14,5}. Nu worden opgaven vaak rigide en parallel toegepast, wat het systeem niet ten goede komt⁹.
- Flexibiliteit wanneer beleid wordt vertaald naar planvorming. Nu wordt beleid soms rigide toegepast. Voorbeelden hiervan zijn het exact om de 50 meter aanleggen van een poel in een Ecologische Verbindingszone, terwijl de locaties hier niet geschikt voor zijn⁹ of maatregelen gericht op één soort die slechts voorkomt door een onnatuurlijke toestand van het watersysteem¹².
- Landelijk afstemming met betrekking tot het onderwerp waternatuur. De EHS en KRW zijn onderdeel van verschillende ministeries, respectievelijk LNV en VenW. De aanpak en uitvoering van de KRW en EHS zou als één geheel moeten gebeuren^{2,17}.

- Er moet aandacht zijn voor het onderscheid tussen systeemherstel en soortbescherming. De betrokkenheid van waterbeheerders bij het benoemen van natuurdoelen is belangrijk voor de uitvoering. Kennis over het systeem kan aangeven of natuurdoelen op de juiste plek zijn aangewezen^{12,14}. Er moet bovendien flexibiliteit zijn om de doelen af te stemmen op wat er mogelijk is aan de hand van het systeem. Per project moet die flexibiliteit er zijn. Rigide natuurdoelen houden systeemherstel tegen, er wordt immers gestuurd op de aanwezigheid van een bepaalde soort.

9.2 Grondverwerving

Door 17 van de 20 respondenten wordt aangegeven dat grondverwerving het belangrijkste aandachtspunt en grootste knelpunt is. Dit geldt zowel voor de uitvoering van KRW-maatregelen, als de inrichting van en maatregelen voor de EHS-(water)natuur.

Grondverwerving is een tijdrovend proces dat onderhevig is aan een lange aanloopfase en blijvend geld en energie vraagt. Bij maatregelen gekoppeld aan watersystemen (beekherstel, verdrogingsbestrijding) heeft men te maken met veel verschillende eigenaren. Op dit moment geldt dat in de meeste provincies grondverwerving plaats moet vinden op basis van vrijwilligheid^{1,2,4,5,6,16}. Onteigenen voor waterkwaliteit of natuur is politiek niet gewenst. Daarnaast zijn binnen de vrijwillige grondverwerving kaders opgesteld die het tempo en succes van de grondverwerving bepalen. Zo mag DLG niet prijsopdrijvend werken, waardoor sommige essentiële hectares aan de markt verkocht worden. Ook zijn er normbedragen afgesproken, die vaak onder de marktwaarde liggen. Tot slot wordt de functie natuur vaak pas na verwerving toegekend², terwijl een vooraf opgelegde functieverandering meer mogelijkheden schept.

Er wordt door de respondenten aangegeven dat de prijs van hectares niet gekoppeld moet zijn aan wat de hectare waard is, maar aan wat je er als overheid voor over hebt^{1,4,14}. Essentiële hectares, bijvoorbeeld in een EVZ, naast een Natura 2000-gebied of hectares waar vernatting op gaat treden in het kader van TOP-verdrogingsbestrijding, kunnen door het bieden van een hogere prijs sneller worden aangekocht. Dit geldt ook voor gebieden waar de inrichting van een gebied in afwachting is van slechts enkele hectares en het vertrek van de laatste boer. Aan deze versnelde verwerving wordt een verminderde inzet van ambtenaren-uren gekoppeld, zodat het tegelijkertijd een besparing oplevert⁴. Wel wordt de kanttekening gemaakt dat de kaders niet voor niets zijn gesteld en dat het kan zijn dat uitzonderingsituaties er uiteindelijk voor zorgen dat de prijs wordt opgedreven en er minder gerealiseerd kan worden.

De mogelijkheden tot inzet van het onteigeningsinstrument zijn in sommige regio's niet bespreekbaar en worden in andere gebieden slechts in uitzonderingssituaties toegepast. Sommige respondenten geven aan dat het creëren van draagvlak voor het inzetten van het onteigeningsinstrument onder regionale bestuurders, bijdraagt aan

het tempo waarop EHS-realiserende en uitvoering van de KRW kan plaatsvinden. Dit geldt bijvoorbeeld voor enkele laatste cruciale hectares waarop hele projecten stil komen te liggen^{11,4,17,3,1,118,19,2,13,14}.

Wanneer er op de huidige passieve wijze wordt doorgegaan met het verwerven van gronden is het aanpassen van de termijn van 2015 (KRW) en 2018 naar een later tijdstip aan de orde^{9,12}.

Watermaatregelen (zowel voor EHS als KRW) kunnen pas worden uitgevoerd wanneer gronden verworven zijn en de realisatie hangt geheel af van grondverwerving^{9,19,6}.

9.3 Begrenzing watersysteem

Een veel voorkomend aandachtspunt voor de uitwerking van maatregelen is de begrenzing van het watersysteem. Vaak is de begrenzing van de EHS toegespitst op postzegels/mozaïeken van potentiële of bestaande natuurwaarden. Daarbij is het watersysteem dat van invloed is op deze natuur of de hydrologische beïnvloedingszone vaak niet in beeld of niet robuust begrensd^{13,11,4,14}. Dit is echter nodig voor een goede uitvoering van watermaatregelen.

Als voorbeeld wordt genoemd dat voor alle drie de wateropgaven WB21, EHS en KRW beekherstel gewenst is. Om de gewenste effecten te bereiken, zowel voor natuur als waterberging, moet daarvoor het hele stroomgebied integraal worden aangepakt^{1,20,11,4,19}. Dit is echter vaak niet begrensd. Bovendien is het politiek niet gewenst dat maatregelen uitstraling hebben op omliggende functies (landbouw). Dit levert problemen op voor een goede uitvoering en een gedegen aanpak van beekherstel. Hetzelfde gaat op voor verdrogingsbestrijding. Op dit moment moeten maatregelen binnen de EHS worden genomen, terwijl de verdroging vaak van buitenaf komt¹⁶.

9.4 Aanpak diffuse bronnen

Er wordt door meerdere respondenten aangegeven dat de aanpak van diffuse bronnen hoger op de agenda moet komen^{1,4,5,3,11,14,15,8,9}. Maatregelen die bijdragen aan een efficiëntere bedrijfsvoering, zoals mineralenhuishouding, kunnen tegelijkertijd bijdragen aan een kostenbesparing van de landbouw en een verminderde afspoeling van nutriënten^{15,4,5,1,14,19,18,2}. Het huidige beleid is geen stimulans voor dergelijke maatregelen, er hoeft slechts aan de norm te worden voldaan.

Onder de noemer van KRW-maatregelen of KRW-innovatie zijn door sommige organisaties pilotprojecten ingebracht die onderzoeken wat er regionaal gedaan kan worden om de waterkwaliteit te verbeteren. Voorbeelden van deze projecten zijn voorloperbedrijven⁴, grensoverschrijdende pilot¹⁵, beter bedrijven⁵, randenbeheer⁵ en relatie bodemverdichting en afspoeling⁵. Ook genoemd zijn extensivering in de buurt van natuurgebieden^{14,1}, biologische landbouw¹ en het instellen van blauwe diensten (als waterbeheerder) voor de landbouw¹, als mogelijke maatregelen om de

nutriëntenbelasting op het watersysteem terug te dringen. Veel respondenten geven aan dat het tijd is om een cultuurverandering in de bedrijfsvoering te bewerkstelligen en dat ondernemers meestal bereid zijn mee te werken. Daarbij zijn regionale pilots alleen niet voldoende. Er moeten structureel tijd (mankracht) en middelen beschikbaar worden gesteld om de aanpak van diffuse bronnen hoger op de agenda te zetten. Daarbij is een samenwerking van water, bodem en landbouw gewenst. Deze samenwerking kan tevens de kloof tussen landbouw en natuur verkleinen.

Wanneer er voldoende economisch motief is om iets aan diffuse nutriëntenbelasting te doen, worden maatregelen door derden genomen. Zo proberen de drinkwaterbedrijven in de provincie Limburg een deel van het inrijgebied van grondwaterwinningen te verkrijgen of er een extensieve functie aan te koppelen, om zo in de toekomst te besparen op zuivering van het drinkwater. Voor sommige putten in Zuid-Limburg geldt dat alleen met behulp van maatregelen de drinkwaternorm voor nitraat van 50 mg/l in de toekomst gehaald kan worden¹.

9.5 Uitstraling en vernattingschade-compensatie

Op dit moment mogen maatregelen geen enkel effect hebben op andere functies en moet uitstraling van maatregelen worden opgelost binnen de EHS^{4,1,3,9,5,19}. Dit zorgt ervoor dat maatregelen minimalistisch moeten worden uitgevoerd. Bijkomstig is de technische compensatie die nodig is om uitstraling te voorkomen. Deze is vaak duurder dan de daadwerkelijke maatregel. Veel respondenten geven aan dat politieke durf en keuzes ten grondslag liggen aan de effectiviteit van maatregelen.

Wanneer er maatregelen nodig zijn voor herstel van het watersysteem moet uitstraling bespreekbaar zijn^{11,3}. Daarnaast is er al een mogelijkheid om vernattingschade te compenseren^{3,6,19} en kunnen boeren in aanmerking komen voor vergoedingen voor blauw/groene diensten¹. Hier wordt, door de huidige keuze voor 0 effect, geen gebruik van gemaakt.

Maatregelen met uitstraling buiten de EHS of maatregelen buiten de EHS die nodig zijn om de kwaliteit in de EHS te realiseren, zouden niet bij voorbaat moeten afvallen (significante schade), maar moeten worden besproken en overwogen^{3,1,16,11,4, 5,6}.

9.6 Belang van haarvaten

De mate waarin in het kader van de KRW-watersystemen integraal zijn aangepakt, verschilt per organisatie. In sommige gebieden worden de KRW-maatregelen alleen verricht in het KRW-waterlichaam^{2,13}, terwijl in andere gebieden de niet-begrensde haarvaten bij het watersysteemherstel worden betrokken. Voor systeemherstel is het van belang te beginnen met maatregelen in de haarvaten en te eindigen in het waterlichaam^{9,14}. Systeemherstel op deze wijze draagt zowel bij aan herstel van het watersysteem als van natuur. Bovendien zijn projecten in deze kleine wateren vaak kansrijk (bijvoorbeeld 'terug naar de Bron⁹'). Nu ligt er in de haarvaten soms nog een

functie landbouw, waardoor de doelen van zowel EHS als KRW niet gehaald kunnen worden^{14,18}.

9.7 Klimaatverandering

Door verschillende respondenten^{4,9,14,2,17,18} wordt aangegeven dat zowel in het proces van de KRW als van de EHS, de effecten van klimaatverandering niet zijn meegenomen. De effecten hebben grote invloed op de realiseerbaarheid van de doelen en de keuze van maatregelen en zijn soms al voelbaar. Zo is in Pleistocene Nederland de basisafvoer van veel beken sterk beïnvloed door periodes van extreme droogte^{4,9} en speelt in West-Nederland de problematiek van een verminderde zoetwatervoorraad met daaraan gekoppeld een toenemende inlaat van gebiedsvreemd water¹⁸. Dit is niet meegenomen bij het opstellen van doelen, hydrologische modellen en berekeningen, en daarvan afgeleide maatregelen voor zowel KRW als EHS.

Er wordt aangegeven dat het nodig is om voor water(afhankelijke)natuur met een integrale visie te komen over hoe met de onzekerheid van effecten van klimaatsverandering moet worden omgegaan. Waternatuur is slecht vertegenwoordigd binnen de deelprogramma's klimaatverandering. Het in een vroeg stadium communiceren van deze onzekerheid naar de streek wordt daarbij als een belangrijk aspect gezien. Wanneer dit niet bespreekbaar is, is het onverkoopbaar als er veel geld en energie in maatregelen is gestopt om een onhaalbaar (natuur/KRW)doel na te streven. Het moet daarom duidelijk worden gemaakt dat de maatregelen bijdragen aan systeemherstel, los van het doel.

Bovendien biedt de aandacht voor klimaatsverandering en de reeds merkbare effecten (watertekorten en -overschotten) een mogelijkheid om een koppeling te maken tussen water, natuur en landbouw. Ook de landbouw heeft in de gaten dat de huidige manier van draineren problemen oplevert en er maatregelen aan het watersysteem nodig zijn om productie in de toekomst te kunnen waarborgen.

9.8 Financiële middelen

De uitvoering van zowel de KRW als de EHS is sterk afhankelijk van financiële middelen. Subsidie structuren zijn daarbij sterk sturend¹² en middelen beperkend voor de realisatiesnelheid en de robuustheid van de uitvoering^{3,14,12,15,18}.

De huidige prioritering is gericht op Natura 2000^{12,17,1,4,3} TOP-gebieden^{12,17,1,4,5,9,13,3} en overige EHS^{12,19,9,2,11}. In sommige regio's is daarnaast in de prioritering meegenomen hoe ver het gebiedsproces is⁴.

Er zijn enkele knelpunten genoemd:

- Uiteindelijk is het tempo van grondverwerving bepalend voor de realisatiesnelheid van EHS verwerving en inrichting^{12,6,19,18,17,1,3,15,2,9} en daarmee voor de realisatiesnelheid van ILG-budgetten. Dit is door het vrijwillige karakter niet sterk te sturen. Bovendien gaan deze processen traag door een grote aanlooptijd en veel onvoorziene vertragingen. Er leeft de angst dat de huidige recessie zal leiden tot een reductie van budgetten. Wanneer budgetten niet tijdig

zijn uitgegeven, is de vrees dat deze in de volgende ronde worden gekort. Voor de realisatie van EHS is het echter nodig om dit geld langer te kunnen uitgeven en flexibeler met de budgetten om te kunnen gaan. Daarnaast is meer bestuurlijke druk bij grondverwerving voor waternatuur cruciaal^{1,3,2,19,18}.

- Op dit moment is er voor geen enkele opgave toereikend ILG-budget toegekend. Dit is een veelbesproken knelpunt dat de uitvoering frustreert^{1,2,3,6,9,14}. Projecten die daardoor overblijven als kansrijk en het snelst kunnen worden uitgevoerd zijn projecten waarbij meerdere opgaven tegelijk kunnen worden gerealiseerd^{14,6,4,5,9}. Bij deze projecten kan geld onder meerdere noemers worden aangevraagd en daarnaast zijn er synergiegelden^{15,4,5} beschikbaar. Ook geldt bij meerdere opgaven dat de bestuurlijke druk groter is (bijvoorbeeld Zuidlaardermeer, WB21/EHS/KRW/klimaatbuffer).
Andere kansrijke projecten betreffen projecten waar de grondverwerving snel verloopt. Wanneer deze projecten echter geen prioriteit hebben, bestaat de kans dat er geen financiering beschikbaar is, waardoor ook deze projecten stil komen te liggen.
- Er is geen apart budget beschikbaar voor integrale watermaatregelen of maatregelen ter verbetering van waterkwaliteit^{1,6,17}. Integrale watermaatregelen en waterkwaliteitsmaatregelen dragen, naast aan andere opgaven (GGOR, WB21, KRW), bij aan een verbetering van de natuurwaarden in de EHS, maar worden niet erkend als maatregelen voor natuur. Alleen als KRW-maatregelen binnen EHS-gebieden worden genomen vallen ze onder ILG. Dit leidt soms tot fasering van belangrijke maatregelen tot na 2015. Zo behoren waterzuiveringen of overstorten tot het stedelijk gebied. Maatregelen in stedelijk gebied vallen niet onder ILG. Soms is het verbeteren of saneren van een zuivering of overstort echter een maatregel die sterk, en bovendien met zekerheid, bijdraagt aan een verbetering van de waterkwaliteit in de EHS. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer de waterzuivering op een natuurgebied loost. De maatregel kan echter ook bijdragen aan de kwaliteit van bovenstroomse waterlopen, waardoor een benedenstrooms gelegen oppervlaktewater in de EHS positief wordt beïnvloed. Door de huidige subsidiestructuur worden dergelijke maatregelen naar achteren geschoven. Bovendien bevordert het huidige kader dat de aanpak plaatsvindt op detailniveau (de meters binnen de EHS), terwijl watermaatregelen doorgaans vragen om een aanpak van het hele watersysteem^{9,12,17}.
- De subsidies zijn beperkt en sterk verdeeld, waardoor voor één waterloop vaak verschillende potjes moet worden aangesproken¹². Dit levert veel administratie op. Bovendien wordt er veel tijd besteed aan het schrijven van nieuwe plannen die onder een nieuw subsidie of innovatieregeling vallen, terwijl bestaande plannen niet tot uitvoering komen⁵. Dit zorgt voor stagnatie van realisatie van KRW en EHS.
- In het proces van beleid naar planfase komt er vaak nieuw beleid bij, waardoor er opnieuw budgettering en prioritering moet plaatsvinden. Dit stagneert de uitvoering¹.
- Soms is subsidie gekoppeld aan normbedragen per hectare. Wateren omvatten vaak geringe aantallen hectares, waardoor de subsidie laag uit kan vallen in vergelijking met droge hectares^{2,19}. Hierdoor zijn de mogelijkheden en prioritering van deze projecten gering en er ontstaat bovendien een begrotingstekort².

10 Conclusies

10.1 Vermelding EHS in waterplannen

De Natura 2000-gebieden zijn opgenomen in het Register Beschermd Gebieden van de KRW. Voor de wateren in deze gebieden dienen doelen en maatregelen geformuleerd te worden. Voor de concrete grond- en oppervlaktewater maatregelen in deze gebieden wordt in de waterplannen van alle provincies doorverwezen naar de nog op te stellen beheerplannen van Natura 2000. Het opnemen van resultaatplichtige maatregelen voor deze gebieden is zodoende uitgesteld tot de volgende ronde SGBP's. Hierop zijn enkele uitzonderingen (bv. verdrogingsbestrijding Drentsche Aa, watercondities vennen Grootte Meer).

Het belang van de afstemming van de EHS en KRW is in sommige plannen genoemd. Ook is er, los van de KRW, soms beleid geformuleerd of zijn extra maatregelen opgenomen, voor wateren in de EHS. Deze maatregelen zijn niet resultaatplichtig.

Geconcludeerd kan worden dat de afstemming met de KRW in de waterplannen vooral gericht is op afstemming met de gewenste condities voor Natura 2000-gebieden. Deze afstemming is niet tijdig gerealiseerd en voor het merendeel zijn additioneel benodigde maatregelen niet opgenomen in de SGBP's. Voor de overige EHS heeft in het huidige KRW-proces nauwelijks en ongestructureerd afstemming plaatsgevonden en zijn er weinig additionele maatregelen geformuleerd.

Het strekt tot de aanbeveling om in voorbereiding van een volgende ronde SGBP's en waterplannen tijdig de afstemming van water en natuur op de agenda te krijgen. Bovendien is het aan te raden gericht een paragraaf te wijden aan de benodigde watercondities van de EHS en de daarvoor benodigde afstemming met de KRW en de behoefte van additionele maatregelen.

10.2 Knelpunten

De knelpunten die optreden wanneer KRW doelen en maatregelen worden vergeleken met EHS behoeften hebben betrekking op:

1. Het ontbreken van kleine wateren in de KRW.

De KRW-methodiek leidt er toe dat de focus voor maatregelen komt te liggen in de KRW-waterlichamen (>50 ha of 10 km²) en de kleine wateren, vaak verbonden aan deze waterlichamen) buiten beschouwing blijven. Generiek beleid (mest, chemie, prioritaire stoffen) is ook gericht op de de kleine wateren buiten waterlichamen. De KRW sluit niet uit dat een waterbeheerder maatregelen treft buiten het waterlichaam om daarmee de toestand het waterlichaam te verbeteren en er zijn dan ook maatregelen in kleinere wateren opgenomen. Echter in veel gevallen blijven door de nadruk op de (grote) waterlichamen veel waardevolle

kleine wateren die beperkt zijn in oppervlak, onderbelicht. Beleid en maatregelen voor deze wateren moeten voor een groot deel apart van het KRW-spoor geformuleerd worden.

2. De niet-natuurlijke status van 99% van de Nederlandse KRW-waterlichamen.
Een niet-natuurlijke status in de KRW leidt in veel gevallen tot doelverlaging. Zo is voor meer dan 60% van de wateren in de EHS het doel voor de biologische kwaliteitselementen lager dan de Goede Ecologische Toestand. De vraag is of met deze verlaagde doelen aan de randvoorwaarden van de water(afhankelijke) EHS voldaan kan worden. Er is bij het afleiden van de doelen meestal geen rekening gehouden met de behoeften vanuit EHS natuur.
3. Maatregelen gericht op inrichting van oppervlaktewateren.
Er is een sterke nadruk op inrichtingsmaatregelen, meer dan de helft van de maatregelen is gericht op wijzigingen in de morfologie van oppervlaktewateren. Daarna volgen de hoofdcategorieën beheer-, instrumentele en immissiemaatregelen. Er zijn nauwelijks bronmaatregelen opgenomen in de KRW. De waterkwaliteit, die van groot belang is voor de waterafhankelijke EHS, krijgt door deze scheve verdeling van maatregelen weinig aandacht. Daarnaast is het aantal KRW-maatregelen ter verbetering van de grondwaterkwantiteit en -kwaliteit gering. De behoeften die voortvloeien vanuit de EHS zijn voor een groot deel gekoppeld aan grondwaterkwantiteit en -kwaliteit.

10.3 Expert evaluatie - Afstemming KRW en EHS

De ervaring is dat bij het invullen van de KRW in veel regio's weinig rekening is gehouden met het natuurbeleid. EHS en KRW volgen daar hun eigen spoor. Waternatuur heeft te leiden onder de sectorale benadering van water en natuur. Landelijk coördinatie en afstemming van ministeries van VROM, LNV en VenW met betrekking tot de procedures en planning voor waternatuur en alle opgaven hierbinnen (KRW, WB21, GGOR, TOP, Natura 2000, EHS) zou sterk bijdragen aan een meer integrale aanpak van waternatuur.

De verwachting heerst dat afstemming vooral op projectniveau gaat en moet plaatsvinden. Er is geen duidelijke structuur over de wijze waarop deze afstemming plaats moet vinden. Er zijn vanuit de verschillende wateropgaven bestaande overlegstructuren die voldoende zouden moeten zijn om afstemming te bewerkstelligen. Landelijke sturing of kaders die leiden tot een duidelijke regie vanuit de provincie met betrekking tot de afstemming per projectgebied, zal leiden tot een meer gestructureerde aanpak van waternatuur. Er wordt sterk voor een dergelijke regie gepleit.

Een geassembleerde referentie per gebied waarin de opgaven gebundeld zijn en vertaald zijn van plannen naar de praktijk kan extra bijdragen aan een goede afstemming van de verschillende wateropgaven. Een knelpunt voor de uitvoering treedt op wanneer voor de afstemming niet voldoende inhoudelijke capaciteit beschikbaar is bij de organisaties.

Afstemming op projectniveau is gebaat bij:

- Duidelijke regie vanuit provincie.
- Vooraf gerealiseerde afstemming met betrekking tot het onderwerp waternatuur.
- Keuzes voor functies wanneer opgaven niet verenigbaar zijn.
- Flexibiliteit wanneer beleid wordt vertaald naar planvorming.
- Aandacht voor het onderscheid tussen systeemherstel en soortbescherming.

10.4 Expert evaluatie - EHS versus Natura 2000

EHS en Natura 2000 worden gezien als een integraal netwerk, waarbij Natura 2000 een deelverzameling is met prioriteit. Wanneer de EHS gerealiseerd is, zullen de instandhoudingsdoelen gehaald worden. Het uiteindelijke doel van beide typen natuurbeleid wordt als hetzelfde gezien en het is daarom vaak onduidelijk waarom de aanpak zo verschilt. Er is begrip voor het feit dat er geprioriteerd wordt binnen de EHS. Er wordt ingezien dat Natura 2000 zorgt voor een concretisering van doelen en dat de nadruk wellicht kan zorgen voor een versnelling en meer bestuurlijke druk. Tegelijkertijd heerst de vraag of dat niet had gekund door op de bestaande processen voor de EHS door te bouwen en de bestuurlijke druk op de specifieke gebieden te verhogen. Bovendien lijkt de aanpak van Natura 2000, door nieuwe procedures en verplichtingen, de realisatie van de EHS te frustreren. De daadwerkelijke uitvoeringssnelheid en effecten van maatregelen in Natura 2000-gebieden zijn nog steeds afhankelijk van grondverwerving.

De prioritering van Natura 2000 heeft ervoor gezorgd dat deze gebieden meer in beeld zijn voor afstemming met de KRW, voornamelijk in het proces van het opstellen van de beheerplannen en de prioritering van GGOR in deze gebieden. Door de omvang van Natura 2000-gebieden is er ook vaker sprake van de aanwezigheid van een KRW-waterlichaam in een Natura 2000-gebied, waardoor er afstemming plaatsvindt in het kader van de KRW. De overige EHS blijft grotendeels buiten beeld bij de afstemming.

10.5 Expert evaluatie - KRW maatregelen vs EHS behoeften

KRW levert plus voor EHS

Het merendeel van de respondenten geeft aan dat de KRW-maatregelen bijdragen aan de ecologische kwaliteit van wateren en dus aan de behoeften van de EHS.

Wel is de vraag of de KRW-maatregelen voldoende zijn en ver genoeg gaan om te voorzien in de EHS-behoeften. Deze vraag is moeilijk te beantwoorden, aangezien de EHS doelen niet regionaal gespecificeerd en gekwantificeerd zijn en er bovendien geen termijn gebonden is aan het behalen van de doelen. Bovendien is er een verschil in schaalniveau waarop KRW-maatregelen en doelen geformuleerd zijn (grof) versus het schaalniveau waarop EHS-behoeften een rol spelen (fijn), hetgeen afstemmen bemoeilijkt.

KRW - oppervlaktewater, EHS - grondwater

De KRW is vooral gericht op oppervlaktewaterkwaliteit en -inrichting, terwijl de behoeften vanuit de EHS breder zijn, met grondwaterkwaliteit als belangrijkste component voor waterafhankelijke terrestrische natuurdoelen.

Op hoofdlijnen wordt het KRW-maatregelenpakket samengevat door inrichtingsmaatregelen van oppervlaktewateren (natuurvriendelijke oevers, vispassages en beekherstel), die bijdragen aan een meer natuurlijke inrichting van waterlopen, zoals gewenst is vanuit de EHS. Grondwatermaatregelen en maatregelen ter verbetering van de waterkwaliteit ontbreken vaak. Concretisering en verplichting van deze additionele maatregelen voor waterafhankelijke EHS-natuur is essentieel voor de realisatie van natuurdoelen

Nadruk op grote wateren in KRW

Door de KRW is er een sterke nadruk komen te liggen op de KRW-waterlichamen. Het gevolg van de nadruk op waterlichamen is dat veel wateren in de EHS door hun geringe omvang geen onderdeel zijn van de KRW en bovendien naar de achtergrond verdwijnen. Dit is ongewenst, omdat veel bijzondere natuur zich bevindt in de kleine wateren (bronnen, bovenlopen, vennen). Bovendien is voor hoogwaardige natuur integraal herstel nodig waarbij maatregelen voor alle wateren en de beïnvloedingssfeer (land) zijn overwogen.

KRW maatregelen vs EHS behoeften

Vanuit het beleid gezien is een KRW-maatregel met negatieve effecten voor de ecologie vrijwel onmogelijk vanwege het standstill-beginsel. Echter bij de uitwerking van de maatregelen kunnen verschillen tussen KRW-maatregelen en EHS-behoeften optreden (of zijn al opgetreden). Deze verschillen hebben vooral betrekking op de hydrologische en nutriënten behoeften van de EHS.

KRW-maatregelen hebben vooral betrekking op oppervlaktewateren. Indirect beïnvloeden deze maatregelen echter de grondwaterstand in aanliggende EHS-gebieden. Hier is niet altijd rekening mee gehouden waardoor KRW-maatregelen negatief kunnen uitwerken op de grondwaterafhankelijke EHS.

De KRW-doelen en -maatregelen voor de chemische (nutriënten) toestand van grond- en oppervlaktewaterlichamen zijn niet gebaseerd op of afgestemd met behoeften vanuit de EHS. De huidige hoge normen van bijvoorbeeld nitraat en sulfaat in het grondwater komen niet overeen met de behoeften van voedselarme natuurdoelen, hetzelfde geldt voor de belasting van oppervlaktewater. KRW-maatregelen met betrekking tot een vermindering van deze nutriëntenbelasting zijn nauwelijks opgenomen, er wordt doorverwezen naar de aanscherping van generiek beleid. Dit is het gevolg van de kabinetskeuze om niet meer generieke maatregelen in de KRW-plannen op te nemen dan in het kader van het mestbeleid is afgesproken. Via regionale nutriëntenpilots en het KRW-innovatie programma wordt in de komende periode onderzocht welke maatregelen het best ingezet kunnen worden in de 2e generatie SGBP's om daarmee de reductie van de nutriëntenbelasting nog beter af te stemmen op de behoeften vanuit natuur (Natura 2000 en EHS). Experts geven aan dat dit uitgangspunt niet voldoende is en niet zal leiden tot een snelle verbetering

van de waterkwaliteit van zowel grond- als oppervlaktewater en er zijn weinig verwachtingen van generieke maatregelen. Dit levert een groot knelpunt op voor het voorzien in de behoeften van de EHS, nu maar ook in de verre toekomst (na-ijl effect). Men hoopt dat de KRW alsnog een stimulans zal zijn voor het nemen van extra generieke maatregelen ter verbetering van de waterkwaliteit.

Additionele maatregelen

Additionele maatregelen die meerdere keren zijn genoemd zijn:

- Integraal beekherstel waarbij de eisen vanuit de terrestrische natuur worden meegenomen.
- Monitoring om (regionale) effecten van maatregelen te onderzoeken en hiervan te leren.
- Verminderen van grondwateronttrekking door verduurzaming van de waterketen.
- Natuurlijk peilbeheer.

Deze maatregelen zijn momenteel niet opgenomen in de KRW in verband met hun invloed op andere functies. Daarnaast wordt monitoring gezien als een rijkstaak, omdat regionale budgetten ontoereikend zijn.

Kennishiaten

Kennishiaten die meerdere keren zijn genoemd zijn:

- Maatregel-effect relaties.
- Regionale effecten van maatregelen.
- Kwantitatieve EHS-behoeften.
- Regionale model- en meetkennis.
- Technische en praktisch toepasbare kennis.
- Schadelijke effecten van inundaties.
- Effecten van klimaatverandering.
- Wat is er aanwezig aan beschikbaarheid kennis en waar is de kennis aanwezig.
- Wie is verantwoordelijk.

Kennisontwikkeling zal bijdragen aan een betere uitvoering van de KRW in relatie tot EHS-natuur.

10.6 Expert evaluatie - Aandachtspunten voor KRW uitvoering

De Stroomgebiedbeheerplannen beschrijven de KRW-maatregelen op hoofdlijnen. De afstemming tussen KRW en EHS zal zich vooral op projectniveau afspelen. Naast aanbevelingen voor de volgende rond SGBP's met betrekking tot het onderwerp afstemming KRW en EHS (paragraaf 10.1) zijn er aandachtspunten bij de uitvoering die kunnen leiden tot afstemming van KRW en EHS.

Grondverwerving

Grondverwerving is het belangrijkste aandachtspunt en grootste knelpunt bij de uitvoering van zowel KRW-maatregelen, als de inrichting van en maatregelen voor de EHS (water)natuur. Watermaatregelen (zowel voor EHS als KRW) kunnen pas worden uitgevoerd wanneer gronden verworven zijn.

Op dit moment geldt dat in de meeste provincies grondverwerving plaats moet vinden op basis van vrijwilligheid. Onteigenen voor waterkwaliteit of natuur is politiek niet gewenst. Er wordt door de respondenten aangegeven dat de prijs van hectares niet gekoppeld moet zijn aan wat de hectare waard is, maar aan wat je er als overheid voor over hebt. Essentiële hectares, bijvoorbeeld in een EVZ, naast een Natura 2000-gebied of hectares waar vernatting op gaat treden in het kader van TOP-verdrogingsbestrijding, kunnen door het bieden van een hogere prijs sneller worden aangekocht. Wanneer er op de huidige passieve wijze wordt doorgegaan met het verwerven van gronden is het aanpassen van de termijn van 2015 (KRW) en 2018 (EHS) naar een later tijdstip aan de orde.

Begrenzing watersysteem

Een veel voorkomend aandachtspunt voor de uitwerking van maatregelen, is de begrenzing van het watersysteem. Vaak is de begrenzing van de EHS toegespitst op mozaïeken van potentiële of bestaande natuurwaarden. Daarbij is het watersysteem dat van invloed is op deze natuur of de hydrologische beïnvloedingszone vaak niet in beeld of niet robuust begrensd. Dit is echter nodig voor een goede uitvoering van watermaatregelen.

Aanpak diffuse bronnen

Er wordt door meerdere respondenten aangegeven dat de aanpak van diffuse bronnen hoger op de agenda moet komen te staan. Maatregelen die bijdragen aan een efficiëntere bedrijfsvoering, zoals mineralenhuishouding, kunnen tegelijkertijd bijdragen aan een kostenbesparing van de landbouw en een verminderde afspoeling van nutriënten. Het huidige beleid is geen stimulans voor dergelijke maatregelen, er hoeft slechts aan de norm te worden voldaan.

Onder de KRW zijn door sommige organisaties pilotprojecten ingebracht die onderzoeken wat er regionaal gedaan kan worden om de waterkwaliteit te verbeteren. Er wordt echter aangegeven dat de grootste inspanningen moeten volgen naar aanleiding van aanscherping van generiek beleid.

Uitstraling en vernattingschade-compensatie

Op dit moment mogen maatregelen geen enkel effect hebben op andere functies en moet uitstraling van maatregelen worden opgelost binnen de EHS. Dit zorgt ervoor dat maatregelen minimalistisch worden uitgevoerd. Maatregelen met uitstraling buiten de EHS of maatregelen buiten de EHS die nodig zijn om de kwaliteit in de EHS te realiseren, zouden niet bij voorbaat moeten afvallen (significante schade), maar moeten worden besproken en overwogen.

Belang van haarvaten

Voor systeemherstel is het van belang te beginnen met maatregelen in de haarvaten (kleine wateren) en te eindigen in het waterlichaam. Systeemherstel op deze wijze draagt zowel bij aan herstel van het watersysteem als van natuur. Bovendien zijn projecten in kleine wateren vaak kansrijk. Nu ligt er in de haarvaten soms nog een functie landbouw, waardoor de doelen van zowel EHS als KRW niet gehaald kunnen worden.

Klimaatverandering

Door verschillende respondenten wordt aangegeven dat, zowel in het proces van de KRW als van de EHS, de effecten van klimaatverandering niet zijn meegenomen. De effecten hebben grote invloed op de realiseerbaarheid van de doelen en de keuze van maatregelen, zowel voor KRW als voor EHS. Waternatuur is slecht vertegenwoordigd binnen de deelprogramma's klimaatverandering. Er wordt aangegeven dat het nodig is om voor water(afhankelijke)natuur met een integrale visie te komen over hoe met de onzekerheid van effecten van klimaatsverandering moet worden omgegaan.

Financiële middelen

De uitvoering van zowel de KRW als de EHS is sterk afhankelijk van financiële middelen. Middelen zijn beperkend voor de realisatiesnelheid en de robuustheid van de uitvoering. De huidige prioritering is gericht op Natura 2000, TOP-gebieden en overige EHS.

Er zijn enkele knelpunten genoemd:

- Uiteindelijk is het tempo van grondverwerving bepalend voor de realisatiesnelheid van EHS-verwerving en inrichting en daarmee voor de realisatiesnelheid van ILG-budgetten. Voor de realisatie van EHS is het nodig om dit geld langer te kunnen uitgeven en flexibeler met de budgetten om te kunnen gaan. Daarnaast is meer bestuurlijke druk bij grondverwerving voor waternatuur cruciaal.
- Op dit moment is er voor geen enkele opgave toereikend ILG-budget toegekend. Dit is een veelbesproken knelpunt dat de uitvoering frustreert. Projecten die overblijven als kansrijk en het snelst kunnen worden uitgevoerd zijn projecten waarbij meerdere opgaven tegelijk kunnen worden gerealiseerd. Bij deze projecten kan geld onder meerdere noemers worden aangevraagd en daarnaast zijn er synergiegelden beschikbaar.
- Er is in de meeste provincies geen apart budget beschikbaar voor integrale watermaatregelen of maatregelen ter verbetering van waterkwaliteit. Integrale watermaatregelen en waterkwaliteitsmaatregelen dragen, naast aan andere wateropgaven (GGOR, WB21, KRW), bij aan een verbetering van de natuurwaarden in de EHS. Ze worden echter niet erkend als maatregelen voor natuur, omdat alleen maatregelen binnen EHS-gebieden onder ILG vallen. Dit leidt soms tot fasering van belangrijke integrale watermaatregelen, die de EHS positief beïnvloeden tot na 2015.
- De subsidies zijn beperkt en sterk verdeeld. Dit levert veel administratie op en zorgt voor stagnatie van realisatie van KRW en EHS.
- In het proces van beleid naar planfase komt er vaak nieuw beleid bij, waardoor er opnieuw budgettering en prioritering moet plaatsvinden. Dit stagneert de uitvoering.
- Soms is subsidie gekoppeld aan normbedragen per hectare. Wateren omvatten vaak geringe aantallen hectares, waardoor de subsidie laag uit kan vallen in vergelijking met droge hectares. Hierdoor zijn de mogelijkheden en prioritering van deze projecten gering en er ontstaat bovendien een begrotingstekort.

Maatregelen zijn maatwerk

Het detailniveau van maatregelen in de waterbeheerplannen is zodanig dat maatregelen alleen op hoofdlijnen bekend zijn. Een maatregel op hoofdlijnen, bijvoorbeeld hermeanderen, zegt echter niets over de benodigde invulling op locatie. Zo kan hermeanderen niet los staan van de dimensies en het afvoerpatroon. Hermeanderen met overdimensionering of extremen in hoge en lage afvoeren leiden niet tot herstel. Wanneer de maatregelen worden toegepast zonder rekening te houden met lokale of veranderende omstandigheden, kan dit knelpunten opleveren voor water(afhankelijke) natuurdoelen. Voor een goede uitwerking van de maatregelen dient men de lokale hydromorfologische, grond-oppervlaktewater en water-land relaties in beschouwing te nemen. Maatwerk is in alle gevallen nodig. Handvaten voor een gedegen uitvoering kunnen gezocht worden in verschillende bestaande bronnen (bv. Verdonschot et al., 1995; Scheffer, 2001)

Termen en afkortingen

Sense-of-urgency gebied	gebied met bestaande dreiging van achteruitgang van biodiversiteit
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied
Lijst TOP gebieden	lijst van prioritaire verdroogde gebieden waar de aanpak van de verdroging het hardst nodig is, hetzij vanwege de ecologische waarden die onder druk staan, hetzij vanwege het tempo en de mate waarin de verdroging optreedt
Natura 2000	
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
KRW	Kaderrichtlijn Water
SGBP	Stroomgebiedbeheerplan
RBO	Regionaal Be
RAO	
LBOW	Landelijk Bestuur Orgaan Water
GEP	Goed Ecologisch Potentieel
MEP	Matig Ecologisch Potentieel
GET	Goede Ecologische Toestand
ZGET	Zeer Goede Ecologische Toestand
NDT	Natuurdoeltype
AS	Aquatisch Supplement
AGV	Waterschap Amstel Gooi en Vecht

1. Fred van den Brink (provincie Limburg)
2. Roelof Klem (provincie Overijssel)
3. Ad Mol (provincie Noord-Brabant)
4. Teun Spek (provincie Gelderland)
5. Rinke van Veen (provincie Drenthe)
6. Hans Wolf (provincie Groningen)
7. Marinka Amesz (Waternet)
8. Mike Dijkstra (Hoogheemraadschap van Rijnland)
9. Rob van Dongen (Waterschap Regge & Dinkel)
10. Gert van Ee (Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier)
11. Mirja Kits (Waterschap Aa en Maas)
12. Gerda van Roode (Waterschap de Dommel)
13. Petra Schep (Waterschap Groot Salland)
14. Peter-Paul Schollema (Waterschap Hunze en Aa's)
15. Gert-Jan van der Veen (Waterschap Rijn en IJssel)
16. Nicko Straathof (Natuurmonumenten)
17. Marieke van Gerven (DLG)
18. Harm Janssen (DLG)
19. Corné de Leeuw (DLG)

1. Camiel Aggenbach (KWR)

Literatuur

Arts, G.H.P. en A.J.P. Smolders, 2009. Selectie van referentiepunten voor aquatische vegetatietypen t.b.v. het Staatsbosbeheer-project terreincondities. Fase 2 aquatisch: resultaten inventarisatie 2006. Alterra rapport 1803.

Arts, G.H.P. en A.J.P. Smolders, 2009b. Selectie van referentiepunten voor aquatische vegetatietypen voor het Staatsbosbeheer-project terreincondities. Fase 1 aquatisch: resultaten inventarisatie 2005. Alterra rapport 1802.

Algemene Rekenkamer, 2006. Ecologische hoofdstructuur. Tweede Kamer, vergaderjaar 2006-2007, 30 825, nrs. 1-2. Den Haag: Sdu.

Broekmeyer, M.E.A., E.P.A.G. Schouwenberg, M.E. Sanders en R. Pouwels (2007). Synergie Ecologische. Hoofdstructuur en Natura 2000 gebieden. Wat stuurt het beheer? WOT werkdocument 54.

DLG, 2002. Inrichtingsplan Ecologische Hoofdstructuur Westerwolde. Thema Natuur.

Elbersen, J. L. Stuyt, C. Kwakernaak en T. Vogelzang, 2006. Compatibiliteit van de Europese richtlijnen KRW en VHR; Een verkenning van de kennislacunes. Alterra rapport 1326

Evers, C.H.M., A.J.M. van den Broek, R. Buskens en A. van Leerdam, 2007. Omschrijving MEP en maatlatten voor sloten en kanalen voor de Kaderrichtlijn Water. Utrecht, STOWA rapport 2007-32b RWS-¹² 2007 019

EU, 2000. Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid.

Expertiseteam KRW Natura 2000, 2008. Eindrapport expertiseteam, dd. 29 mei 2008.

Van der Fluit, N., A. van Leerdam en R. Torenbeek, 2009. Watercondities voor beschermde natuurgebieden in de ontwerp-waterplannen 2010-2015. Een analyse op basis van 51 voorbeeldgebieden.

Keizer-Vlek, H.E., M.A.K.. Bleeker en P.F.M. Verdonschot, 2007. Abiotische randvoorwaarden; Deel 2: Langzaam stromende midden- en benedenlopen op zand. Alterra rapport 1417.

Van der Molen, D.T. en R. Pot (red.), 2007. Referenties en maatlatten voor meren ten behoeve van de Kaderrichtlijn Water.

PBL, 2009. Review van het ontwerp nationaal Waterplan. Gaalen F van, Grinsven J van, Franken R., Knoop J., Kragt F., Pieterse N., Wortelboer R., Brink C., Ligtvoet W., Beugelink G., Puijenbroek P., Tennekens J., 2009. PBL, Bilthoven

Paulissen, M., F.G.W.A. Ottburg, en H.P. Wolfert, 2006 .Gelijktijdige implementatie van de Kaderrichtlijn Water en Natura 2000. Deel 1: Analyse van de potenties van KRW maatregelen voor Natura 2000 doelen. Alterra rapport 1351.1

Reinhard, S., A. Gaaff, W. Deursen, P. van Roza, K.H.M. Bommel, E.J. van Bos, J.H. Jager, S. Groot, L.C. van Staalduinen. 2006. Additionele kosten costs en sociaal-economische gevolgen van Natura 2000: een quick scan. LEI rapport 4.06.04

Runhaar J., M.H.Jalink, H. Hunneman, J.P.M. Witte en S.M. Hennekens, 2009. Ecologische vereisten habitattypen. KWR rapport 09.018.

Scheffer, M., 2001. Ecology of shallow lakes. Kluwer, Dordrecht.

Smit, A.A.H., C. Dieperink, P.P.J. Driessen en H.F.M.W van Rijswijk, 2008. Een onmogelijke opgave? Een onderzoek naar de wijze waarop waterschappen invulling geven aan de regionale wateropgaven en de spanningen die zich daarbij voordoen. Deelonderzoek 1. Kaderrichtlijn Water en Natura 2000.

Verdonschot, P.F.M., O., Driessen, W. van der Hoek en J. de Klein, 1995. Beken stromen: leidraad voor ecologisch beekherstel. STOWA rapport 95-03.

Vlek, H.E., K. Didderen en P.F.M. Verdonschot, 2006. Monitoring van aquatische natuur; KRW-monitoring voor VHR-doeleinden? Alterra rapport 1328.

Waterschap Zuiderzeeland, 2008. Waterbeheerplan 2010-2015 'meer dan water alleen' gedeeltelijke herziening waterbeheerplan 2007-2011.

Stroomgebieden

De Rijksoverheid, 2008. Stroomgebied beheerplan Eems, hoofdrapport.

De Rijksoverheid, 2008a. Stroomgebied beheerplan Maas, hoofdrapport.

De Rijksoverheid, 2008b. Stroomgebied beheerplan Rijndelta, hoofdrapport.

De Rijksoverheid, 2008c. Stroomgebied beheerplan Schelde, hoofdrapport.

PWP

KernTeam PWP (Ad Mol, Desirée van Zwieten, Joost Hendrickx, Karla Niggebrugge, Marieke van Gerven en Sarie Buijze), 2008. Ontwerp Provinciaal Waterplan Noord-Brabant 2010-2015.

Provincie Drenthe, 2008. Ontwerp - besluit vaststelling doelen en maatregelen

oppervlaktewaterlichamen en grondwaterlichamen in Drenthe op grond van de Europese Kaderrichtlijn Water Provincie Drenthe.

Provincie Flevoland, 2008. Ontwerp partiële herziening omgevingsplan Flevoland (water).

Provinciale Staten van Fryslân, 2008. Waterhuishoudingsplan Fryslân 2010-2015 'Wiis mei Wetter'.

Provincie Gelderland, 2008. Ontwerp waterplan Gelderland 2010-2015.

Provincie Groningen, 2009. Status, toestand, kwaliteitsdoelen en maatregelen voor oppervlakte- en grondwaterlichamen in de provincie Groningen. Bijlage bij ontwerp Provinciaal Omgevingsplan Groningen 2009-2013

Provincie Limburg, 2008. Provinciaal Waterplan Limburg 2010-2015 (Ontwerp) Water in beweging.

Programmateam Omgevingsvisie Overijssel, 2008. Ontwerp Omgevingsvisie. Visie en uitvoeringsprogramma voor de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving van de provincie Overijssel.

Provincie Noord - Holland, 2008. Waterplan 2010-2015 Provincie Noord-Holland Beschermen, Benutten, Beleven en Beheren.

Provincie Utrecht, 2008. Provinciaal Waterplan 2010 – 2015.

Provincie Zeeland, 2006. Ontwerp-planherziening omgevingsplan Zeeland Europese Kaderrichtlijn Water Hoofdrapport, Milieudoelstellingen water 2010-2015

Provincie Zeeland, 2008. Ontwerp-planherziening P.O.P Zeeland, Hoofdrapport, Europese Kaderrichtlijn Water, 2010-2015.

Provincie Zuid-Holland, 2008. Ontwerp Provinciaal Waterplan Zuid-Holland 2010 – 2015.

WBP

Algemeen Bestuur van AGV, 2008. Waterbeheerplan Amstel, Gooi en Vecht Europese Kaderrichtlijn Water.

Hoogheemraadschap van Delfland, 2008. Keuzes maken, kansen benutten. Waterbeheerplan 2010-2015.

Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, 2008. Ontwerp Waterbeheersplan 2010-2015 'Van veilige dijken tot schoon water'

Hoogheemraadschap van Rijnland, 2008. Waterbeheerplan 4. 2010 – 2015 Ontwerp Hoofdrapport.

Hoogheemraadschap van Schieland en Krimpenerwaard, 2008. Kaderrichtlijn Water Ontwerp-Waterbeheerplan Europese Kaderrichtlijn Water HHSK 2010-2015

Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden, 2003. Water voorop! Waterbeheerplan 2010 - 2015. Achtergronddocument Kaderrichtlijn Water.

Waterschap Aa en Maas, 2008. Ontwerp Waterbeheerplan 2010-2015.

Waterschap Brabantse Delta, 2008. Waterbeheerplan 2010-2015.

Waterschap De Dommel, 2008., Krachtig Water, Ontwerp Waterbeheerplan 2010-2015.

Waterschap Groot Salland, 2008. Ontwerp Waterbeheerplan 2010 > 2015

Waterschap Hollandse Delta, 2008. Waterschap Hollandse Delta ontwerp Waterbeheerplan 2009-2015.

Waterschap Hunze en Aa's, 2008. Ontwerp Beheerplan 2010 t/m 2015.

Waterschap Noorderzijlvest, 2008. Waterbeheerplan 2010-2015 Waterschap Noorderzijlvest.

Waterschap Peel en Maasvallei, 2008. Ontwerp Waterbeheerplan 2010-2015. 'Orde in Water, Water in Orde'.

Waterschap Regge en Dinkel, 2008. Ontwerp Waterbeheerplan 2010-2015.

Waterschap Reest en Wieden, 2008. Ontwerp Waterbeheerplan 2010 > 2015. Waterschap Reest & Wieden.

Waterschap Rijn en IJssel, 2007. Waterbeheerplan Waterschap Rijn en IJssel 2007-2010

Waterschap Rivierenland, 2008. Ontwerp Waterbeheerplan 2010 - 2015. Werken aan een veilig en schoon rivierenland.

Waterschap Roer en Overmaas, 2008. Ontwerp Waterbeheersplan Waterschap Roer en Overmaas 2010 - 2015.

Waterschap Vallei & Eem, 2008. Ontwerp Waterbeheersplan Vallei & Eem 2010 - 2015.

Waterschap Velt en Vecht, 2008. Ontwerp Waterbeheerplan 2010 - 2015.

Waterschap Veluwe, 2008. Ontwerp Waterbeheerplan Veluwe 2010 t/m 2015.

Waterschap Zeeuwse Eilanden, 2008. Ontwerp Waterbeheerplan 2010-2015. Met het water mee 2.

Waterschap Zeeuws-Vlaanderen, 2008. Ontwerp Waterbeheerplan 2010 - 2015.

Waterschap Zuiderzeeland, 2008. Waterbeheerplan 2010-2015. 'Meer dan water alleen' gedeeltelijke herziening waterbeheerplan 2007-2011.

Wetterskip Fryslân, 2008. Waterbeheerplan 2010 - 2015, 'Skjin wetter en droege fuotten'.

Bijlage 1 Uitschieters doelen totaal N en P

	EHS	watertype	huidig	doel 2015	MEP	GET/GEF	NDT/AS		
Holierhoekse en Zouteveensepolder	Ja	M10	1.65	1.3	0.03	0.15	0.1	Totaal fosfor (zomergemiddelde)	mg P/l
Maren-DG Rietdiep	Ja	M14	1.18	1.09	0.04	0.09	0.05	Totaal fosfor (zomergemiddelde)	mg P/l
waterdelen duingebied Texel	Ja	M14	2.2	2.2	0.04	0.09	0.05	Totaal fosfor (zomergemiddelde)	mg P/l
waterdelen duingebied Noord NHN +	Ja	M14	2.2	2.2	0.04	0.09	0.05	Totaal fosfor (zomergemiddelde)	mg P/l
Hoendiep-Aduarderdiep	Ja	M20	0.36	0.34	0.02	0.03	0.05	Totaal fosfor (zomergemiddelde)	mg P/l
Vaart Houtrakpolder	Ja	M30	1.4	1.2	0.07	0.11	0.05	Totaal fosfor (zomergemiddelde)	mg P/l
NO Kustpolders	Ja	M30	1.46	1.35	0.07	0.11	0.05	Totaal fosfor (zomergemiddelde)	mg P/l
waterdelen polder Eijerland +	Ja	M30	1.46	1.46	0.07	0.11	0.05	Totaal fosfor (zomergemiddelde)	mg P/l
waterdelen Anna Paulownapolder laag	Ja	M30	2.49	2.49	0.07	0.11	0.05	Totaal fosfor (zomergemiddelde)	mg P/l
waterdelen Hargerpolder +	Ja	M31	1.15	1.15	0.07	0.11	0.9	Totaal fosfor (zomergemiddelde)	mg P/l
Caumerbeek	Ja	R17	1	1	0.05	0.12	0.015	Totaal fosfor (zomergemiddelde)	mg P/l
Anselderbeek	Ja	R17	1.5	1	0.05	0.12	0.015	Totaal fosfor (zomergemiddelde)	mg P/l
Eyserbeek	Ja	R17	1.5	1	0.05	0.12	0.015	Totaal fosfor (zomergemiddelde)	mg P/l
Gammelkerbeek	Ja	R5	1.79	1.79	0.06	0.14	0.1	Totaal fosfor (zomergemiddelde)	mg P/l
Vlietland	Ja	M20	3.1	2.8	0.8	0.9	1	Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
Hoendiep-Aduarderdiep	Ja	M20	3.3	3.06	0.8	0.9	1	Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
Volkerak	Ja	M20	3.87	3.2	0.8	0.9	1	Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
Spuikanaal	Ja	M20	3.87	3.2	0.8	0.9	1	Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
Zoommeer/Eendracht	Ja	M20	4.4	3.6	0.8	0.9	1	Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
Oldambtmeer	Ja	M14	2.3	4	1	1.3	1	Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
Hondshalstermeer	Ja	M14	3.25	4	1	1.3	1	Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
Boezemkanalen Duurswold	Ja	M14	4	4	1	1.3	1	Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
Boezemkanalen Oldambt	Ja	M14	4	4	1	1.3	1	Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
Noord-Willemskanaal	Ja	M14	6.4	4	1	1.3	1	Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
Kanalen-DG hellend-gestuwd	Ja	M14	4.51	4.17	1	1.3	1	Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
waterdelen duingebied Zuid NHN	Ja	M14	5.04	5.04	1	1.3	1	Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
Heelsumse Beek	Ja	R4	17.4	15	3	4		Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
Lingsforterbeek	Ja	R5	16	16	3	4		Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
Vlootbeek benedenloop	Ja	R5	17	17	3	4		Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l
Putbeek en Pepinusbeek	Ja	R4	22	22	3	4		Totaal stikstof (zomergemiddelde)	mg N/l

Bijlage 2 SGP Maatregelen

Tabel 6 Maatregelen uit de Stroomgebiedbeheerplannen. Hoofdcategorieën Be Beheermaatregelen, Br Bronmaatregelen, Im Immissiemaatregelen, In Inrichtingsmaatregelen, Is Instrumentele maatregelen, Ov overige maatregelen, RO RO-maatregelen

hoofd-categorie	subcategorie	t/m 2015	2016-2027	onbekend
Be	uitvoeren op waterkwaliteit gericht onderhouds-/maaibeheer (water en natte oever)	300	190	
Be	verwijderen eutrofe bagger	155	35	
Be	verwijderen vervuilde bagger (m.u.v. eutrofe bagger)	87	8	
Be	overige beheermaatregelen	78	29	
Be	uitvoeren actief visstands- of schelpdierstandsbeheer	44	21	1
Be	aanpassen begroeiing langs water	18	1	
Be	uitvoeren actief vegetatiebeheer (enten, zaaien, planten)	11	4	
Br	verminderen emissie gewasbeschermingsmiddelen stad	13	7	
Br	verminderen emissie nutriënten landbouw	11		
Br	saneren uitlogende oeverbescherming	10	5	
Br	overige bronmaatregelen	3		
Br	verminderen emissie verkeer	1		
Im	aanpakken overstorten gemengde stelsels	324	9	
Im	zuiveren + afkoppelen verhard oppervlak	262	30	
Im	opheffen ongezuiverde lozingen	120	2	
Im	mestvrije zones	92	29	
Im	verminderen belasting RWZI - nutriënten	49	16	
Im	verminderen belasting RWZI - overige stoffen	46	14	
Im	sputvrije zones	27	29	
Im	overige emissiereducerende maatregelen	15	11	
Im	aanleg zuiveringsmoeras bij lozings- en/of innamepunt	14	1	
Im	saneren verontreinigde landbodem en/of grondwater	7		
Im	herstellen lekkende riolen	5		

In	verbreden watergang/-systeem langzaam stromend of stilstaand	555	475	
In	vispasseerbaar maken kunstwerken	353	256	12
In	verbreden (snel) stromend water / hermeanderen	279	181	
In	overige inrichtingsmaatregelen	110	83	1
In	aanleg speciale leefgebieden flora en fauna	86	36	
In	aanleg nevengeul / herstel verbinding	77	59	
In	aanpassen streefpeil	62	44	
In	aanleg speciale leefgebieden voor vis	58	36	
In	invoeren/wijzigen doorspoelen	51	12	
In	verbreden watergang/-systeem: aansluiten wetland of verlagen uiterwaard	49	26	
In	omleiden/scheiden waterstromen	39	26	
In	verdiepen watergang/-systeem (overdimensioneren)	36	3	
In	vasthouden water in haarvaten van het systeem	24	7	
In	verondiepen watergang/-systeem	23	21	
In	aanleg zuiveringsmoeras	6	1	
In	verwijderen stuw	4		
Is	uitvoeren onderzoek	613	16	
Is	geven van voorlichting	122	7	
Is	overige instrumentele maatregelen	28		
Is	opstellen nieuw plan	13	1	
RO	wijzigen stedelijke functie	18	3	
RO	wijzigen landbouwfunctie	10	2	
RO	beperken recreatie	2	1	
RO	beperken scheepvaart	1	1	
RO	stopzetten van kleine winningen (campings)	1		
RO	verminderen / verplaatsen van de grondwaterwinning		1	
Ov	WB21-maatregelen	60	21	
Ov	GGOR-maatregelen	58	44	

Bijlage 3 Vermelding EHS en N2000 in waterplannen

Tabel Afstemming Natura 2000 en KRW in waterplannen

organisatie	afstemming
Drenthe	De KRW-oppervlaktewaterlichamen hebben een relatie met verschillende beschemde gebieden. Natura 2000 valt onder het register van beschemde gebieden is verankerd in het SGBP. In de factsheets per oppervlaktewaterlichaam wordt door middel van een kaart aangegeven welke overlap er is tussen het oppervlaktewaterlichaam en de beschemde gebieden.
Flevoland	Naast de KRW kunnen er andere overwegingen zijn om de waterkwaliteit te verbeteren of maatregelen mee te koppelen. Bijvoorbeeld het beleid ten aanzien van waterkwaliteit, natuur (ecologische verbindingen)
Fryslân	Voor natuur wordt gestreefd naar het garanderen van een waterkwaliteit die hoort bij de instandhoudingsdoelen van Natura 2000-gebieden en bij de overige natuurdoelen in gebieden die in het Streekplan staan.
Gelderland	Een PlanMER heeft de relatie gelegd tussen voorgestelde KRW maatregelen. Daarbij is een aanbeveling om voorbehoud te maken voor een aantoonbaar risico op negatieve effecten als gevolg van verdroging door vispassages (in ieder geval voor Natura 2000-gebieden). Daarbij moet worden onderzocht of het mogelijk is om de vispassages in perioden die gevoelig zijn voor droogte buiten werking te stellen en in hoeverre de vispassages in dat geval nog voldoende effectief zijn voor vismigratie.
Groningen	
Noord-Brabant	De inrichtingsmaatregelen tegen wateroverlast stemmen we af met maatregelen in het kader van de Kadernichtlijn Water, zoals hermeandering van beken. Bij de keuze van maatregelen houden we tevens rekening met de watervereisten van Natura 2000-gebieden, de natuurdoelen voor de EHS en de verdroging in TOP-gebieden
Noord-Holland	Wij zoeken naar synergiekansen tussen Natura 2000, KRW, nationale landschappen, EHS en recreatiegebieden.
	Wij zorgen voor een maximale koppeling tussen EHS- en KRW-maatregelen.
	Wij subsidiëren KRW maatregelen via het ILG waarbij synergie is met andere doelen van de provincie. Bv. Synergieprojecten vispassages Vecht en Vechtplassen en Verbeteren ecologie Vecht.
	Ondanks de grote overlap tussen KRW en Natura 2000-bieden de verschillen in benadering van KRW en Natura 2000 ruimte voor maatwerk waar doelen tegenstrijdig lijken.
	De nieuwe beheerplannen op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 (Natura 2000 vanaf 2015) en KRW worden geïntegreerd uitgevoerd (KRW-maatregelen in Natura 2000-beheerplannen), waarbij gezocht wordt naar synergie tussen de twee maatregelpakketten.
	Wij brengen KRW-doelen en -maatregelen in bij de beheerplannen op grond van de Natuurbeschermingswet 1998.
	Bij het uitvoeren van KRW-maatregelen, bijvoorbeeld het verbeteren van de vismigratie, mogen geen significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen van Natura 2000-gebieden optreden.
	Wij zien er op toe dat anderen bij de uitvoering van KRW-maatregelen voldoen aan de verplichtingen van de Natuurbeschermingswet en daardoor recht doen aan de instandhoudingsdoelen die gelden binnen de Natura 2000-gebieden.
Overijssel	nvt
Limburg	Toeziens dat de waterhuishoudkundige maatregelen voor de Natura 2000-gebieden in de beheerplannen Natura 2000 opgenomen worden.
Zuid-Holland	De Natura 2000-gebieden zijn ook opgenomen in het register beschemde gebieden van de KRW.
Utrecht	Er is overeenstemming over de in het SGBP op te nemen maatregelen voor de aanpak van de verdroging in de grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden
Zeeland	Wenselijk beheerplannen af te stemmen met de sgbp's voor de KRW. Doelen, maatregelen en fasering in beide plannen mogen niet strijdig zijn met elkaar. Waar relevant moeten de maatregelen van de Kadernichtlijn Water de doelen voor Natura 2000 ondersteunen. In aanvulling daarop worden dus ook andere maatregelen getroffen om de doelen voor Natura 2000 te bereiken.
	2 synergie projecten betreffen KRW en Natura 2000

Rivierenland	Vispassages die worden aangelegd voor de KRW worden zodanig aangelegd dat ze de doelen van Natura 2000-gebieden respecteren en bevorderen. De aanleg van de vispassages zal niet strijdig zijn met de instandhoudingsdoelen van de afzonderlijke vissoorten.
	Maatregelen voortvloeiend uit de beheerplannen die meelitten met KRW-maatregelen, worden in de planperiode uitgevoerd.
Sichse Rijnlanden	De voorgestelde maatregelen KRW-maatregelen richten zich op het inventariseren en nader kwantificeren van de huidige en gewenste hydrologische toestand voor Natura 2000-gebieden. Als na onderzoek blijkt dat de doelen bijgesteld moeten worden, gebeurt dit in SGBP2.
	Voor elk gebied zijn de instandhoudingsdoelen en mogelijke maatregelen opgenomen in het KRW-deel van het waterplan.
Vallei & Eem	De Natura 2000-gebieden zijn in de KRW aangewezen als beschermde gebieden. Dit betekent dat de KRW-doelen moeten worden afgestemd op de doelen van Natura 2000. Het waterschap is verantwoordelijk voor het treffen van waterhuishoudkundige maatregelen om de gewenste waterhuishoudkundige situatie te bereiken.
Zuiderzeeland	De instandhoudingsdoelen voor de Natura 2000-gebieden worden in beheerplannen afgestemd met de doelen van de KRW.
	Over de consequenties van de toename van de bemaling op het Markermeer in relatie tot de KRW en de Natura 2000-doelen voor het Markermeer vindt afstemming plaats met Rijkswaterstaat.
Zeeuws Vlaanderen	Bij de vaststelling van de ecologische en chemische doelen en de maatregelen die nodig zijn om deze doelen te halen is gelet op het zoveel mogelijk combineren van WB21 en KRW en zo mogelijk ook het GGOR en Natura 2000-doelen.

Tabel 7 EHS en Natura 2000 in waterplannen-beleid

organisatie	Natura 2000	EHS
Drenthe	In Drenthe zijn acht Natura 2000-gebieden grondwaterafhankelijk. In zowel het Bargerveen als in de Elperstroom (beide in zand Rijn-Oost) is behoud van de Natura 2000-doelen onzeker vanwege de toestand van het grondwater. Daarnaast is in vier Natura 2000-gebieden de grondwatersituatie bedreigend voor de ontwikkeling van de Natura 2000-doelen. Dit zijn de gebieden: Drentsche Aa, Fochteloërveen, Dwingelderveld, Drents-Friese Wold en Leggelderveld. Nader onderzoek in het kader van het opstellen van de beheersplannen Natura 2000 naar de mate van de verdroging moet uitwijzen hoe groot het daadwerkelijke probleem is en welke oplossingen voorhanden zijn.	
	Aanvullende doelen voor de drinkwaterwinning en het grondwater in Natura 2000-gebieden.	
Flevoland		
Fryslân	Voor de toetsing van de norm voor de Natura 2000-gebieden wordt gewacht op de beheerplannen per gebied. Wel is in de KRW-Beslisnota vastgesteld welke maatregelen in ieder geval genomen kunnen worden. Na vaststelling van de beheerplannen Natura 2000 wordt bekeken of de KRW-maatregelen moeten worden aangepast.	Voor de toetsing van de vereiste maatregelen voor de EHS is de nulmeting in het algemeen het onderzoek naar milieutekorten EHS van 2007. Provincie en waterschap bepalen met expert-judgement welke consequenties de natuurdoelen hebben voor de gewenste waterkwaliteit. Aan de hand daarvan worden verbeteringsprojecten in uitvoering genomen.
	Voor de Natura 2000-gebieden wordt het GGOR in respectievelijk 2010 en 2011, of respectievelijk één en twee jaar na de vaststelling van een beheerplan voor een Natura 2000-gebied vastgesteld.	Verdroging binnen de Ecologische Hoofdstructuur wordt aangepakt middels het toplistprogramma.
		We trekken extra budget uit voor waterkwaliteitsprojecten in waardevolle EHS-watervattingen.
		De normen voor EHS-watervattingen die niet binnen een KRW-watervatting liggen, worden ontleend aan het waterlichaam dat er het meest op lijkt.

organisatie	Natura 2000	EHS
	Alle maatregelen uit de beslisnota KRW in Natura 2000-gebieden en de overige EHS-gebieden zijn in 2015 genomen.	Alle maatregelen uit de beslisnota KRW in Natura 2000-gebieden en de overige EHS-gebieden zijn in 2015 genomen.
		De werkwijze, waarbij de mogelijkheden voor verbetering van de waterkwaliteit in de EHS per project worden bekeken, is voortgezet. Provincie en Wetterskip Fryslân leggen afspraken vast in de prestatieovereenkomst.
Gelderland	2015: Alle watersysteem maatregelen voor de Natura-2000 gebieden met een sense-of-urgency zijn uitgevoerd, zodat de instandhoudingsdoelen in de toekomst realiseerbaar blijven.	2013: Alle watersysteem maatregelen voor de natte landnatuur in de 35 TOP-lijst gebieden zijn uitgevoerd op basis van een bestuurlijk vastgestelde GGOR.
	grondwater onttrekkingen mogen het behalen van de natuurdelen niet in de weg staan. Dit betreft de natte polders, de natte landnatuur, de HEN- en SED-wateren, Natura 2000 en Ecologische Hoofdstructuur.	Beschermingszone rondom natuurgebieden binnen de EHS met meer dan 75% natte natuur. In de zones wordt rekening gehouden met de kwaliteit, waterstand en stroming van het grond- en oppervlaktewater met het oog op de natuurwaarden en -delen van het nabijgelegen natuurgebied.
Groningen	De Groningse Natura 2000-gebieden zijn deels afhankelijk van grond- en/of oppervlaktewater. Voor het oppervlaktewater in deze gebieden worden nog normen vastgesteld. De vraag of er in de Natura 2000-gebieden strengere waterkwaliteitsnormen nodig zijn dan nu gelden, kan pas worden beantwoord als de Natura 2000-beheerplannen zijn opgesteld. We nemen de maatregelen die daardoor mogelijk uit voortvloeien op in het volgende omgevingsplan.	
Noord-Brabant	Beheerplannen opstellen 2009, vaststellen uiterlijk 2011, watermaatregelen uitgevoerd voor 2016. Evaluatie verdrogingsbestrijding 2012 en 2018	Aanpak natte natuur polders vóór 2016
	Bijdrage aan de aanleg van vistrappen buiten waterlopen met een ecologische functie indien deze maatregelen nodig zijn voor doelsoorten in Natura 2000-gebieden	2018/2027 hydrologie en waterkwaliteit met de functie 'verveven' leidt tot het bereiken en in stand houden van het Goed Ecologisch Potentieel (GEP). Eventueel in onderlinge afstemming met de functie 'EVZ langs waterlopen'.
	Strict beschermingsbeleid	Realisatie van EVZs door middel van agrarisch en/of particulier natuurbeheer.
	Voorwaarden die voor een duurzame en concurrerende landbouw, met als randvoorwaarde de verplichtingen uit de Kadernorm Water en afstemming met maatregelen voor de Natura 2000-gebieden en de Natte natuurgebieden.	Vernattingsmaatregelen Tot aan de rand van EHS, niet in aangrenzende landbouwgebied. Interne buffer: stijging van de grondwaterstand alleen binnen de EHS en mag geen uitstralend effect hebben op het omliggende landbouwgebied. Als maatregelen binnen de natte natuurgebieden leiden tot verhoging van de grondwaterstand buiten het gebied, zijn deze uitstralingseffecten technisch of financieel te compenseren
	Ontwikkeling (herstel) is de voortzetting van het bestaande verdrogingsbeleid, met de bestaande provinciale en nationale afspraken als kader. (GGOR: inrichtingsplannen voor natte natuurgebieden en Natura 2000-gebieden in 2015 gereed)	De inrichtingsmaatregelen tegen wateroverlast afstemmen met maatregelen in het kader van de Kadernorm Water, zoals hermeandering van beken. Bij de keuze van maatregelen rekening houden met de watervereisten van Natura 2000-gebieden, de natuurdelen voor de EHS en de verdroging in TOP-gebieden

organisatie	Natura 2000	EHS
		100% subsidie van het gemeentelijke deel van EVZs in het buitengebied tot en met 2011 en tegemoetkoming voor het onderhoud van verbindingzones die door gemeenten in de periode tot 2009 zijn aangelegd.
		Minimaal debiet in beken met hoge ecologische waarde en vistrappen (tijdens vistrek)
		Afspraken zijn gemaakt in het kader van het project 'waterberging en natuur' over de afstemming van natuurdoelen en inundaties.
Noord-Holland	Beheer provinciale vaarwegen KRW 'proof' (bagger, maai-beheer, oeverbeheer, vismigratie). Hierbij mogen geen significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen van Natura 2000-gebieden optreden.	Doelen 2040 o.a. Een geïntegreerd netwerk van Natura 2000, Ecologische Hoofdstructuur (EHS), waterlichamen en waterparels met een goede waterkwaliteit.
	Hoogwaterbeschermings maatregelen worden uitgevoerd zonder significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen voor Natura 2000-gebieden.	In 2015 formulering van ecologische doelen voor overige wateren volgens de KRW-systematiek, inclusief inspanningsplicht door waterschappen.
	Bij de prioritering van zoet-water kwantiteit mogen geen significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen van Natura 2000-gebieden optreden.	Realisatie van een robuuste ecologische verbinding van IJsselmeer tot Noordzee en tussen IJmeer en Vechtplassen.
	Geen nieuwe zwemwaterlocaties in Natura 2000-gebied.	
	Verdrogingsbestrijding voor ILG-TOP-gebieden.	
Limburg	Tot 2013 effectgerichte maatregelen worden gebruikt om de fosfaatbelasting in het oppervlaktewater rond EHS en Natura 2000 terug te dringen.	Beken in de EHS hebben de status Specifiek Ecologische Functie.
	Een goede kwantitatieve toestand van het KRW-grondwaterlichaam betekent geen significante schade aan grondwaterafhankelijke terrestrische ecosystemen. Onder terrestrische ecosystemen verstaan wij voor de uitvoering van de KRW enkel de (grond)waterafhankelijke Natura 2000-gebieden.	
	GGOR in 2009 opgesteld voor TOP-gebieden maatregelen voor 2015.	
	Prioriteit herstel van de natte natuurwaarden: TOP-gebieden en daarbinnen 21 (grond)waterafhankelijke Natura 2000-gebieden	
Overijssel	Voor verdrogingsbestrijding binnen Natura 2000 en met name TOP-afspraken uitvoeren die gemaakt zijn in het kader van Kadernichtlijnwater en de ILG-bijeenkomst	2018: maatregelen pakket GGOR uitgevoerd
	Prioriteit opstellen GGOR verdroogde natuur in de EHS, de TOP-gebieden/Natura 2000-gebieden en specifiek daarbinnen 'sense-of-urgency'. Uitgangspunt is dat alle noodzakelijke maatregelen worden genomen binnen de grenzen van de EHS.	
	Voor alle Natura 2000-gebieden wordt een beheerplan gemaakt met specifiek aandacht voor verdroging	Realisatie Ecologische Hoofdstructuur in 2018, op basis van vrijwilligheid. Binnen de EHS alleen ruimte voor ontwikkelingen als deze niet ten koste gaan van de EHS. Gebruik instrumenten als herbegrenzing, saldobenadering en compensatie.
organisatie	Natura 2000	EHS
Utrecht	Natura 2000 'sense-of-urgency' gebieden ten minste achteruitgang gestopt in 2015	

Zeeland	De noodzaak van aanvullende monitoring in oppervlaktewateren in Natura 2000-gebieden wordt beoordeeld bij de uitwerking van de instandhoudingsdoelen in de beheerplannen.	Via gerichte maatregelen zullen aanvullend op het beheer van de EHS kritische soorten extra beschermd worden.
		De aanleg van de natte as wordt nadrukkelijk gekoppeld aan de opgave voor waterberging.
		De natte ecologische infrastructuur wordt gerealiseerd door de aanleg van natuurvriendelijke oevers langs, strategisch tussen natuurschone gebieden gelegen, watervangeten.
		Bij nieuwe natuur (natuurontwikkeling) moet gezorgd worden voor een goede afstemming tussen watersysteem en natuurdoel.
	Geïsoleerde wateren in EHS en Natura 2000-gebieden kennen het hoogste ecologische niveau als ambitie.	Geïsoleerde wateren in EHS en Natura 2000-gebieden kennen het hoogste ecologische niveau als ambitie.
Zuid-Holland	2010-15: Voor alle Zuid-Hollandse Natura 2000-gebieden zijn beheerplannen opgesteld. In de aangewezen TOP-gebieden is de verdroging (nagenoeg) geheel opgelost conform de prestatieafspraken zoals die zijn vastgelegd in het ILG-contract.	3.
waterschap		
Aa en Maas	Vergunningverlening Waterwet houdt rekening met NB wet en natuurdoelstellingen Natura 2000.	Met de uitvoering van verdrogingsbestrijding wordt gestart ook al zijn nog niet alle EHS gronden aangekocht.
	Realiseren OGOR voor 2015	Realiseren OGOR na 2015
Amstel gooi en vecht	Minimale aantasting natuurwaarden	Streven 50% natuurvriendelijke oever in EVZ.
	Provincie moet garant staan voor benodigde doelen, maatregelen en financiering	
Brabantse Delta	Vergunningverlening Waterwet houdt rekening met NB-wet en natuurdoelstellingen Natura 2000	Wateroverlast landbouw in wordt in EHS niet verholpen.
Delfland	Onderhoud en beheer volgens beheerplan	Aanleg natuurvriendelijke oevers in EVZ.
	Voor twee TOP-gebieden maakt Delfland afspraken met de provincie over planvorming en eventuele maatregelen, in het kader van de Natura 2000-beheerplannen.	Delen EVZ in groenblauwe slingert.
Dommel	Prioriteit maatregelen herstel Natura 2000.	Vaststellen GGOR in 2015, realisatie na 2015.
	Additioneel onderzoek benodigde maatregelen Natura 2000.	Verantwoordelijk voor inrichting natte EVZ als natte natuurzone na 2015.
	Nadruk op realisatie lopende projecten.	Geen landelijke norm wateroverlast voor EHS en EVZ.
	Oppakken alle verdrogingsbestrijding van TOP gebieden met prioriteit voor Natura 2000.	
Fryslân	Alle maatregelen.	
HHSK	Geen gebied.	Alle verbindingzones in het beheersgebied van HHSK zijn natte verbindingen of moeraszones
Groot-Salland	Maatregelen GGOR in 2015 uitgevoerd.	maatregelen GGOR in 2018 uitgevoerd.
organisatie	Natura 2000	EHS
Hunze en Aa's	GGOR vastgesteld in 2013.	GGOR vastgesteld in 2015 (2010 voor knelpunten).
		Inrichting beken aangepast.
		top lijst maatregelen gereed in 2015.

Noorderzijvest		nNatuurvriendelijke oevers.
		Aanpak verdroogde gebieden (TOP-lijst).
		2015 gebiedsprocessen GGOR afgerond.
Peel en Maasvallei	Maatregelen volgen uit nieuw limburgs peil.	Niet genoemd.
	Antiverdrogingsmaatregelen en GGOR maatregelen na 2009 gepland.	
Reest en Wieden	Voor Natura 2000 vaststellen GGOR in 2010, uitvoeren maatregelen 2013 (TOP) en 2015.	Voor EHS vaststellen GGOR in 2010, uitvoeren maatregelen 2018.
	Bijdragen aan beheerplannen voor 2010.	Rapportage realisatie EVZ.
	Bijdragen aan maatregelen sense-of-urgency voor 2013.	Inrichting EVZ langs eigen watergangen gebaseerd op gebiedsproces en eisen vanuit EVZ.
Regge en Dinkel	Vaststellen GGOR in 2010, uitvoeren maatregelen 2013 (TOP) en 2015.	Vaststellen GGOR in 2010, uitvoeren maatregelen 2018.
	Prioriteit van GGOR voor Natura 2000 gebieden, de (verdroogde) TOP gebieden en de EHS.	Afbouw/aanpassing bestaande jachtverhuurcontracten binnen de PEHS of EVZ.
	Waterschap betrokken bij opstellen beheerplannen voor Natura 2000.	
Rijn en IJssel	Geen melding.	Opstellen inrichtingsvisie EVZ.
		Onderhoud conform beheerplan EVZ.
Roer & Overmaas	Om GGOR te realiseren zijn rondom een aantal Natura 2000 en TOP gebieden maatregelen nodig.	
Stichtse Rijnlanden		Na verwerving EVZ waterbeheer afgestemd op natuur.
		realiseren 157 kilometer natuurvriendelijke oever EVZ in 2018.
		Onderhoud oppervlakte water in EVZ.
Rivierenland	Waterschap wil watercondities voor de natte natuur, zoals Natura-2000 gebieden, verbeteren en de waterkwaliteit in wateren met aquatische natuurwaarden beschermen en waar mogelijk verbeteren.	Voor de reeds bestaande natuurgebieden in de EHS zijn wateromstandigheden geboden die aansluiten op de natuurdoelen.
	Het waterschap draagt bij aan het opstellen van N2000 beheerplannen.	Het waterschap streeft er naar dat in 2018 alle EVZ's zijn ingericht.
	Aan de TOP-lijst gebieden, Natura 2000-gebieden, waterparels (HEN-water) geeft het waterschap in deze planperiode prioriteit.	
	Voor de N2000-gebieden met een sense-of-urgency wateropgave (Zouweboezem en Gelderse Poort) zullen de gewenste watercondities voor 2015 worden gerealiseerd door het uitvoeren van de maatregelen uit het beheerplan.	
Schieland	Geen plan beschikbaar.	
organisatie	Natura 2000	EHS
Vallei & Eem	In 2015 zijn de maatregelen voorkomend uit de Natura 2000-beheerplannen zijn uitgevoerd, met prioriteit voor de sense-of-urgency gebieden.	Binnen EHS kwalitatieve en kwantitatieve waterbeheer afstemmen op de natuurdoelen.
		Voor EHS natuurdoeltypen benoemd, die onder andere als uitgangspunt gelden voor het

		gewenste grond- en oppervlaktewaterregime (GGOR).
Veluwe	Na inspraak GGOR plannen voor watergerelateerde Natura 2000-gebieden opgenomen in definitieve plan. GGOR sense-of-urgency voor 2015 gerealiseerd.	Inrichten EVZ voor migratie en hervestiging van waardevolle planten en dieren, mits 75% ILG financiering.
	De provincie moet in de beheerplannen voor de Natura 2000-gebieden aangeven welke waterhuishoudkundige maatregelen moeten worden uitgevoerd.	
	Via beekherstelplannen en herstelplannen voor de TOPlijst-gebieden bij aan het behoud en de ontwikkeling van beschermde natuurwaarden en gebieden. Plannen of concrete projecten van het waterschap zullen, indien effecten op beschermde natuurgebieden worden verwacht, tijdig worden voorgelegd aan en besproken met de provincie.	
Zeeuwse eilanden	Voor Natura 2000-gebieden worden, door Rijk en provincie op basis van de instandhoudingsdoelstellingen aanvullende waterkwaliteitsdoelen afgeleid. Waar nodig en mogelijk worden aanvullende maatregelen getroffen.	Oevers krrw water in EVZ extra robuust.
	In 2009 wordt de uitwerking van GGOR voor Natura 2000- en TOP-gebieden afgerond.	
Zeeuws Vlaanderen	Voor de Natura 2000-gebieden worden in 2009 beheerplannen opgesteld. Het waterschap onderzoekt de mogelijkheden om vanuit zijn taken bij te dragen aan de waterhuishoudkundige vereisten van de Natura 2000-gebieden.	De provincie en het waterschap realiseren samen de natte EVZs en de Natte As-coridors. De aanleg van de natte as wordt nadrukkelijk gekoppeld aan de wateropgave.
		Het waterschap participeert in kavelruil/landinrichtingsproject, hier door is er een optimaal peilbeheer en kunnen de EHS en EVZ worden ingericht.
Zuiderzeeland	Toename van bemaling op Markemeer i.r.t. KRW Water / Natura 2000 doelen Markemeer wordt afgestemd met Rijkswaterstaat.	Voorkeur uitwerken GGOR voor EHS
		GGOR moet een bijdrage leveren aan het terugdringen van het areaal verdroogd gebied en het realiseren van de condities voor de EHS in 2018.

Alterra is onderdeel van de internationale kennisorganisatie Wageningen UR (University & Research centre). De missie is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen negen gespecialiseerde en meer toegepaste onderzoeksinstituten, Wageningen University en hogeschool Van Hall Larenstein hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 40 vestigingen (in Nederland, Brazilië en China), 6.500 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de vooraanstaande kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen natuurwetenschappelijke, technologische en maatschappijwetenschappelijke disciplines vormen het hart van de Wageningen Aanpak.

Alterra is het kennisinstituut voor de groene leefomgeving en bundelt een grote hoeveelheid expertise op het gebied van de groene ruimte en het duurzaam maatschappelijk gebruik ervan: kennis van water, natuur, bos, milieu, bodem, landschap, klimaat, landgebruik, recreatie etc.

Meer informatie: www.alterra.wur.nl